

Všeobecný úvod do Svätého písma

Vysokoškolská učebnica

Blažej Štrba

Badín 2014

TI RKCMBF UK pri Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského

Edícia Filotea

Všeobecný úvod do Svätého písma

© Blažej Štrba

Edícia Filotea

Badín 2014

Vydáva: RKCMBF UK, Teologický inštitút pri Kňazskom seminári sv. Františka Xaverského

ISBN: 978-80-971879-6-5

EAN: 9788097187965

ÚVOD

Biblia je Božie slovo v ľudskej reči. Boh použil ľudskú reč na vyjadrenie pravdy o sebe, presnejšie na vyjadrenie seba samého. Aby sme správne pochopili túto jeho reč, treba vnímať Písmo ako komunikačný kanál, ktorý nemá cieľ sám v sebe, ale jeho dôležitosť spočíva práve v objekte o ktorom hovorí – predstaviť Boha pre nás ľudí. Pre správne pochopenie (reči) Písma je nevyhnutné teda pamätať na to, že ten, o kom Písmo hovorí, je Boh a keďže je aj prvotným autorom Písma, ono predstavuje taký pohľad na Boha a na nás, ako ho predstavuje Boh sám vo svojom jedinečnom pláne s nami. Porozumieť teda Božej reči v Biblii a pochopiť jej zmysel nie je možné len jedným čítaním. Predmet Všeobecný úvod vovádza do problematiky, ktorá predstavuje mnohé úskalia ale i krásy správneho chápania Písma ako Božieho slova, a tak vovádza čitateľov Písma pomaly do právd o Bohu. Ony súčasne nastoľujú osobný vzťah medzi čitateľom Písma a poslucháčom Božieho slova na strane jednej a samotným Bohom na strane druhej.

Cieľom prednášok z predmetu Všeobecný úvod do Svätého písma je oboznámiť študentov so základnými poznatkami o Biblii, či Svätom písme (ďalej SP), o jeho mieste v poznaní Božieho slova, o tvorbe biblických spisov a o utváraní kánonu SP. Študenti si osvoja učenie hlavných dokumentov Magistéria o SP a jeho interpretácii a mali by získať základné informácie o spisoch Starého i Nového zákona.

Predložená vysokoškolská učebnica je určená predovšetkým tým, ktorí sa chcú oboznámiť s logikou a teológiou Svätého písma podľa učenia Katolíckej cirkvi a ktorí študujú na Teologickej fakulte predmety úzko súvisiace s poznávaním SP¹. Prvá časť týchto skrípt (A) sa preto zaoberá všeobecnou charakteristikou predmetu a jeho usadením v širšom náboženskom kontexte so zameraním na posvätné texty. Druhá časť (B) rozoberá Písmo ako Božiu reč v nej. Dôraz sa presúva na obraz Boha a jeho komunikáciu voči človeku – spoločenstvu veriacich. Prevažujú teda teologické pohľady na Bibliu. Tretia časť (C) predkladá Bibliu ako dielo ľudskej komunikácie – konkrétne ako dielo literatúry. Prirodzene, že sa v nej pozornosť upriami na text a jeho vznik a spracovanie a tradovanie v dejinách.

---

¹ Môže poslúžiť študentom, ktorí na RKCMBF UK absolvujú predmety Všeobecný úvod do Svätého písma (KKT6 1014) alebo Starý zákon – všeobecný úvod (KKT5 1009).

A. ÚVOD DO ŠPECIFICKEJ VEDNEJ DISCIPLÍNY

Samotný predmet štúdia Všeobecný úvod do Svätého písma obsahuje základné a kľúčové témy pre správne pochopenie posvätných kníh kresťanstva, ktoré sa všeobecne nazývajú Biblia. Na úvod si stručne charakterizujeme tento predmet a jeho obsah. Priblížime si tiež problematiku svätých písiem vo všeobecnosti.

1. Charakteristika predmetu

a) Povaha predmetu

Všeobecný úvod do Svätého písma sa venuje všeobecným otázkam súvisiacim s Písmom – s Bibliou ako celkom. Sú podstatné pre správne chápanie a vykladanie Biblie. Ide o širokospektrálne témy ako sú: sakrálnosť posvätných textov ako takých vo všeobecnosti (u kresťanov ide prirodzene o Bibliu, v prípade islámu o Koráne a pod.), vznik našich kresťanských Písiem, dejiny biblického textu. Predchádzajú ich teologické témy ako Božie zjavenie, problematika kánonu s úzko súvisiacou problematikou inšpirácie, dôsledky, dejiny a pravidiel výkladu Svätého písma. Povahou sa teda Úvod do Svätého písma zaoberá základnými charakteristikami Biblie ako knihy i ako posvätného textu, jej vznikom a vierou, ktorá je v nej obsiahnutá. Úvod do Písma sa zaoberá významom Biblie len natoľko, nakoľko má ona vplyv na veriace spoločenstvo.

Všeobecný úvod musí byť dopĺňovaný neskôr zvláštnym úvodom, ktorý sa venuje viac jednotlivým knihám Písma alebo jeho väčším blokom. Písma obsahujú totiž Božie slovo, ktoré je základom a dušou posvätnéj teológie (porov. DV 24). Zanedbanie týchto celkových tém neraz spôsobuje obmedzené chápanie Biblie, a následne prirodzene i zúženú, ak nie nesprávnu interpretáciu Svätého písma.

b) Obsah predmetu

Obsah predmetu tvoria témy a ich okruhy: 1. Biblia ako Písmo Sväté, 2. Zjavenie, 3. Tradícia, 4. Inšpirácia (čo to znamená, že biblické knihy sú Božie Slovo), 5. Kánon (ktoré sú to knihy záväzne), 6. Pravda (obsiahnutá vo Svätých písmach), 7. Text (náležiach kníh, ich vierohodnosť, možnosti prekladu) a 8. Hermeneutika.

c) Kontext predmetu

V kontexte teológie sa predmet vzťahuje k rôznym, tak teologickým ako aj neteologickým disciplinám: a) fundamentálna teológia, b) všetky biblické pomocné vedy, c) hermeneutická problematika filozofie. V kontexte teologických štúdií sa predmet nachádza v úvodných semestroch teologickej akademickej formácie. Avšak náročnosť rozoberaných tém (filozofické, literárno-vedné, teologické) by bola s väčšou ľahkosťou prijímaná poslucháčmi, v niektorom z vyšších ročníkov teologických štúdií.

d) Náčrt histórie predmetu

(1) Patrystické obdobie

V tejto časti spomenieme menovite len niektoré kľúčové diela v ich historickom poradí. Nepochybne už od ranej Cirkvi sa prví kresťanskí autori snažili robiť úvody k jednotlivým knihám Písma alebo jeho väčším blokom. A. Tyrol menuje medzi nimi poznámky od Ireneja (*Adv. Haer.*, III, 1,1) alebo

i *Muratoriho fragment*. Pokiaľ ide o všeobecný úvod tak „pravdepodobne najstarším systematickým pojednaním na túto tému je dielo Epifania (315 – 403) *De mensuris et ponderibus* (PL 43, 237-294).“²

V tejto súvislosti všeobecných úvodov treba spomenúť ako jedno z počiatkových diel *De Doctrina Christiana* od sv. Augustína (354 – 430), v ktorom autor diskutuje o biblickej hermeneutike. Prvenstvo použitia pomenovania *Úvod do Svätého písma* sa spája údajne s gréckym mníchom Hadriánom, žijúcim pravdepodobne v 5. storočí. Jeho dielo nesie grécky názov *Eisagógé eis tas Theias grafas* Úvod do Svätých písiem a ide o manuál biblickej hermeneutiky (PG XC, 1273-1312).

V tomto historickom náčrte má mimoriadne miesto kresťanský autor Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus (cca 490 – 583) so svojím dvojdielom *Institutiones divinarum et humanarum lectionis* (PL LXX), ktoré malo nemalý dopad nielen pre jeho mníchov ale i pre stredovekých učencov a teológov. V prvej knihe sa Cassiodorus venuje vvedeniu do štúdia teológie, no predovšetkým Biblie a predstavuje bibliografické pomôcky a nápomocných autorov k prehĺbeniu problematiky. V druhej knihe predstavuje schému úvodu k slobodným umeniam.

(2) Stredovek

Dominik Duka pripomína, že z mimoriadne dôležitým autorom stredoveku patria Hugo od sv. Viktora, sv. Tomáš Akvinský, Ján Gerson, rektor Sorbonskej univerzity a jeho dielo „Propozície o literárnom zmysle Písma svätého“, ako aj o františkán Mikuláš Lyránsky. Následne už Viedenský koncil r. 1311 vyžadoval štúdium orientálnych jazykov hebrejčiny, arabčiny a aramejčiny na univerzitách. Štúdium týchto jazykov sa už predtým zakorenilo v žobravých reholiach, predovšetkým u dominikánov. V 15. a 16. storočí za prírľivu veľkého počtu gréckych exulantov narastá i znalosť gréčtiny. Štúdium gréčtiny a antiky sa stáva dokonca módnou záležitosťou. Predstaviteľmi biblistiky v dobe humanizmu sú španielsky kardinál Ximenes, filológ, filozof a kňaz Erazmus Rotterdamský (1467 – 1563)³, a určite najväčšou postavou je Santes Pagnino OP (1470 – 1541). Tridentický koncil ustanovil kánon (zoznam) posvätných kníh a text Vulgáty prehlásil za autentický. Z pokoncilových biblistov vynikli Sixtus Sienský OP, Róbert Bellarmin SJ a teológ A. Salmeron⁴.

Ak chceme hovoriť o systematickom a vlastnom úvode k Svätému písmu v striktnom slova zmysle, tak treba zdôrazniť mimoriadny vplyv, aký mal dominikán Sixtus Sienský (1520 – 1569) s jeho dielom *Bibliotheca Sancta* (Benátky, 1566). Žid, ktorý konvertoval na katolícku vieru a stal sa učencom znalým v Písmach. S jeho menom sa spája termín deuterokanonické knihy. Osem väzkov jasne vypovedá, že ide o mimoriadne obsiahle dielo, ktoré ostalo dlhé obdobie neprekonané tak v katolíckom ako i protestantskom svete. Sixtus sa snažil rigorózne rozlíšiť materiálny objekt tejto teologickej disciplíny, ktorý identifikoval s biblickým kánonom a jeho formálny objekt, za ktorý považoval teologický cieľ štúdia posvätnéj knižnice.

(3) Obdobie kriticizmu a racionalizmu

Duka radí k osobám, ktoré charakterizujú nové obdobie úvodov do Písma, oratoriána Richarda Simona (1613 – 1712). Pochyboval o Mojžišovom autorstve Pentateuchu⁵. Dával prednosť literárno-historickej interpretácii pred alegoricko-mystickou. Jeho základné dielo je *Histoire critique du texte*,

² TYROL, A. *Všeobecný úvod do biblického štúdia*. Svit: KBD, 2000, s. 7.

³ Patril medzi najvýznamnejších predstaviteľov európskeho humanizmu. Často sa považuje za predchodcu reformácie, hoci sám sa staval k jej prejavom veľmi kriticky. V náboženských sporoch prvej polovice 16. storočia bol prívržencom náboženskej tolerancie. Najprv bol augustiniánom, od roku 1492 po svojom kňazskom svätení pôsobil v službách biskupa v Cambrai. V rokoch 1495 – 1499 študoval v Paríži a ako kňaz precestoval značnú časť Európy a stal sa slávnym učencom. V rokoch 1514 až 1521 žil v Bazileji, odkiaľ vycestovával, aby dal u svojho priateľa Johanna Frobenia tlačiť svoje knihy. Od roku 1524 znova býval v Bazileji, avšak po získaní mesta na stranu reformácie Ulricha Zwingliho odišiel na protest do Freiburgu. Je pochovaný v bazilejskej katedrále.

⁴ DUKA, D. *Úvod do Písma sv. Starého zákona*. Praha: Editio Sti. AEGidii, 1992, s. 4.

⁵ V jeho diele *Histoire critique de Vieux Testament* (1685).

des versions et des comentateurs du Vieux Testament z r. 1678. Jeho zarytým odporcom, resp. presnejšie odporcom tejto metódy, bol slávny kazateľ, teológ, biskup J.-B. Bossuet (1627 – 1704). Aj zo strany francúzskych protestantov sa ozvala kritika, z pera Samuela Clerka (1675 – 1729). Malá časť katolíckych autorov nasledovala R. Simona, A. Calmeta OSB, H. Godhagena SJ, J. F. Marchiniho a J. N. Schaeffera SJ. V tomto období sa prirodzene rodia aj odmietavé postoje voči Svätému písmu. Protestanti v 18. stor. pod vplyvom deizmu a racionalizmu odvrhujú verbálnu inšpiráciu alebo celkom popierajú inšpiráciu a považujú Bibliu za profánnu knihu. (J. S. Semler, G. E. Lessing, J. G. Herder, I. Kant, F. E. D. Schleiermacher, D. F. Strauss).

(4) 19. a 20. storočie

V 19. storočí sa rozvíja manualistika vôbec a ako exemplárneho odborníka v tejto oblasti môžeme uviesť Rudolfa Cornelyeho s dielom *Cursus Scripturae Sacrae* (1855). Mimoriadny ohlas mala i encyklika pápeža Leva XIII. *Providentissimus Deus* (18. 11. 1893, ďalej PD). V druhej polovici 19. a začiatkom 20. stor. dochádza k veľkému zápasu medzi Cirkvou a modernizmom. Bojovému zápasu padli za obeť dve veľké postavy exegézy a introdukcie, M.-J. Lagrange OP a F. von Hummelauer SJ, veľkí stúpenci literárno-historickej metódy. Až encyklikou *Divino afflatne Spiritu* Pia XII. bol otec Lagrange rehabilitovaný. D. Duka uvádza z veľkého počtu význačných autorov tohto úseku len niekoľko mien, s ich dielami je možné sa stretnúť aj v našich malých a celkom nevyhovujúcich knižniciach: J. Prado, A. Robert a A. Tricot: *Initiation biblique* 1964; P. Grelot, E. Dabrowski: *Studia biblijne i archeologiczne*, 1963; H. Höpfl, L. Leloir: *Introductio generalis in Sacram Scripturam*, 1958; A. Wikenhauser: *Einleitung in der hl. Schrift*; W. Gools: *Die biblische Welt*, 1965.

(5) Druhý vatikánsky koncil

Konštitúcia *Dei verbum* priniesla plné schválenie výskumných prác M.-J. Lagrange OP (1855-1938), A. Beu, J.-M. Vosteho, M. Zerwicka SJ a mnohých ďalších. Koncil otvoril dvere biblickému bádaniu. Objavila sa záplava komentárov a iných monografií. Počas samotného koncilu došlo k potýčke biblistov v samotnom Ríme. Známy spor *Lateranum* kontra *Biblicum* bol dokladom určitej nezladenosti v prácach niektorých biblistov. Okrem toho i Jeruzalemská škola prežívala v posledných rokoch smrťou R. de Vaux a zostarnutím veľkých predstaviteľov obdobie stagnácie. Francúzske a románske a z veľkej časti aj anglosaské písané úvody zostali pod značným vplyvom Jeruzalemskej biblickej školy. Nemecké úvody boli zasa pod značným vplyvom nemeckej a škandinávskej protestantskej biblistiky. Najmä v posledných desaťročiach minulého storočia prevládal v úvodoch v protestantskom svete silný prúd, ktorý mal korene v 19. stor. Ide dnes už dobre známu Formgeschichte Methode – metóda dejín literárnych foriem. Jej pôvodcami sú M. Dibelius a R. Bultmann. Jej vylepšenia predstavujú diela i nám bližších autorov ako Gerhard von Rad a T. Zahn.

(6) Niektoré úvody v slovenčine a češtine

Medzi klasický úvod na RKCMBF UK možno počítať niekoľko vydaní skrípt od Dr. Michala Krovinu – *Všeobecný úvod do Svätého písma*⁶. Úvod novšieho typu, ktorý zodpovedá poexilovým výzvam a reflektuje pozorovania modernej biblistiky pochádza od dominikán Dominika Duku z r. 1992⁷. V jubilejnom roku 2000 vyšiel hutný *Všeobecný úvod do biblického štúdia* od Antona Tyrola⁸. K českým prehľadným úvodom k Svätému písmu patrí publikácia už upraveného druhého vydania –

⁶ KROVINA, M. *Všeobecný úvod do Písma Svätého*. Bratislava; Trnava: SSV; Cirkevné nakladateľstvo, 1965; KROVINA, M. *Všeobecný úvod do Písma Svätého*. Bratislava; Trnava: SSV; Cirkevné nakladateľstvo, 1981.

⁷ DUKA, Úvod do Písma sv. Starého zákona.

⁸ TYROL, *Všeobecný úvod*.

Slovo Boží a slovo lidské od dominikánky Gabriely Ivany Vlkovéj⁹. Na internete je dostupná ďalšia vysokoškolská učebnica od A. Mackerleho (2010¹⁰).

2. Biblia ako Písmo Sväté

Pomenovanie

Biblia obsahuje **viacero kníh**, ktoré sa vyskytujú jedna vedľa druhej viac z dôvodu obsahu ako z dôvodu ich vzniku. Okrem toho, existujú knihy v katolíckych Bibliách, ktoré sa nevyskytujú v protestantských vydaniach. Všeobecne knihy Biblie majú neustále v centre pozornosti zem a ľud Izraela a udalosti späté buď s ich prisľúbenou zemou alebo s ľuďom samotným.

Pomenovanie **Biblia** pochádza z gréckeho slova stredného rodu βιβλίον *biblion* „knih, knižočka“. Plurál tohto slova, t. j. knihy, má v gréčtine podobu βιβλία *biblia*. V stredoveku sa prepis do latinčiny udomácnil natoľko, že sa chápal ako podstatné meno ž. r. v singulári a najmä kresťanmi bolo používané pre spisy tak Starého zákona ako aj Nového zákona¹¹. Toto pomenovanie sa nenachádza v samotnom Písme. Pomenovanie „písmo“ (resp. v pluráli „písma“) sa nachádza už v 1Krn 15,15 (κατὰ τὴν γραφήν *kata tén grafén* „podľa písma“). V knihách Nového zákona nachádzame referenciu na Starý zákon slovami „Písmo“, či plurál „písma“, alebo „ako je napísané“ (Jn 10,35 „Písmo nemožno zrušiť!“, Gal 3,8 „Písmo predvídalo“, Jak 2,23 „Tak sa splnilo Písmo“, 2Pt 1,20: „nijaké proroctvo v Písme neprípúšťa súkromný výklad“).

Kresťanská Biblia obsahuje dve veľké zbierky kníh. Prvá z nich pochádza z posvätných textov hebrejského ľudu a druhá z nich má pôvod v prvých kresťanských komunitách. Posvätné Písma Hebrejov, ktoré majú svoju pôvodinu v hebrejčine, však už medzi židmi v Alexandrijskej diaspóre boli preložené do gréckeho jazyka; tieto texty nazývajú kresťania **Starý zákon (SZ)**, resp. **Stará zmluva** (ďalej tiež SZ). Tým robia odkaz na Izraelitskú zmluvu s Bohom. Nejde teda len o hebrejský text, ale aj o rozšírený preklad a ďalšie knihy gréckej židovskej náboženskej tradície. Nakoľko pomenovanie SZ má pôvod v 2Kor 3, kde Pavol hovorí o *diathéké paliae*, správnejší preklad znie „stará zmluva“, prípadne „starý testament“, ako to majú mnohé iné jazyky. Naše slovenské „zákon“ nezodpovedá presne ani gréckemu διαθήκη a už tobôž nie hebrejskému *berít*.

Prídavné meno „starý“ pochádza zasa z faktu, že kresťania sa sami považovali za prijímateľov a uchovávateľov „novej“ zmluvy, o ktorej veľa hovorí práve druhá zbierka biblických – kresťanských kníh a ktorá sa preto nazýva (cca. od konca 2. stor. po Kr.¹²) „**Nová zmluva**“, „**Nový testament**“, a v slovenskej katolíckej tradícii **Nový zákon**. Z dôvodov nesprávneho pochopenia termínu, sa dnes tiež zvykne blok hebrejských kníh nenazývať „starý zákon“, ale hebrejské Písma. Pre kresťanov sú však vlastné posvätné knihy tak Starého ako aj Nového zákona. Židia nazývajú svoje sväté knihy aj **Tanach**, čo je akrostická skratka, ktorá pochádza z troch písmen *tnk*. Tri písmená zastupujú tri bloky hebrejských Písem: **Tóra** (Zákon, Náuka), **Nevíim** (Proroci) a **Ketuvím** (Spisy).

Pokiaľ ide o záväzný zoznam posvätných kníh kresťanského a katolíckeho Svätého písma, ten svojím počtom podstatne prevyšuje počet kníh hebrejskej Biblie. Tento zoznam, t. j. kánon posvätných

⁹ VLKOVÁ, G.I. *Slovo Boží a slovo lidské. Všeobecný úvod do Písma svätého*. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, 2007.

¹⁰ MACKERLE, A. *Všeobecný úvod do Písma svätého* [online]. 2010, . Dostupné na internete: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/2752e60164579794>.

¹¹ Na počiatku toho pomenovania stojí mesto Byblos, ktorého zrúcaniny sa nachádzajú medzi dnešným Bajrútom a Tripolisom, v Libanone. Feničania majú primát vo vynájdení alfabetu s 22 písmenami – spoluhláskami. Už v 11. stor. pred Kr. bol Byblos dôležitým miestom produkcie papyrusu. Pochopiteľne, že bol známy aj vynikajúcou školou pisateľov. Niet sa čomu preto diviť, že prvé spisy prevzali pomenovanie práve od mesta Byblos. Gréčtina zdedila teda so spismi aj ich pomenovanie podľa miesat svojho pôvodu – *biblion* – kniha.

¹² Porov. Euzébius Cézarejský spomína nemenovaného antimontanistu, ktorý použil termín „nová zmluva“, vzťahujúci sa na spisy NZ, už v r. 192 – 193 (*Hist. Eccl.* 5,6,13). Podobne aj Origenes v r. 231 používa termín „nová zmluva“ v zmysle dnešného Nový zákon, resp. Nová zmluva, ale nie si je istý týmto pomenovaním.

spisov sa skladá zo 46 spisov **Starého zákona** (45, ak sa Jeremiáš a Náreky počítajú spolu [v opačnom prípade 46]) a 27 spisov **Nového zákona**.

Sväté písmo, resp. Biblia je teda tvorená dvomi sériami kníh.

Knihy Starého zákona:

(5) Genezis, Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium;

(11) Jozue, Sudcovia, Rút, Prvá a Druhá kniha Samuelova, Prvá a Druhá kniha kráľov, Prvá a Druhá kniha kroník, Ezdráš, Nehemiáš;

(4) Tobiáš, Judita, Ester, Jób;

(6) Žalmy, Príslovia, Kazateľ, Pieseň piesní, Múdrosť, Sirachovec;

(18) Izaiáš, Jeremiáš, Náreky, Baruch, Ezechiel, Daniel, Ozeáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Habakuk, Sofoniáš, Aggeus, Zachariáš, Malachiáš;

(2) Prvá a Druhá kniha Makkabejcov.

Knihy Nového zákona:

(5) Evanjelium podľa Matúša, Evanjelium podľa Marka, Evanjelium podľa Lukáša a Evanjelium podľa Jána, Skutky apoštolov;

(13) Listy svätého Pavla: Rimanom, Prvý a Druhý list Korintánom, List Galaťanom, Efezanom, Filipanom, Kolosanom, Prvý a Druhý list Solúnčanom, Prvý a Druhý list Timotejovi, List Títovi, Filemonovi;

(8) List Hebrejom, Jakubov list, Prvý a Druhý Petrov list, Prvý, Druhý a Tretí Jánov list, Júdov list;

(1) Zjavenie apoštola Jána (Apokalypsa).

Knižnica

Biblia je teda doslova knižnica. Následne si stručne objasníme problematiku zoznamu posvätných kníh práve ako *knižnicu*. Potom si predstavíme Bibliu ako *Božie slovo*. Znamená to, že sa zameriame na Bibliu ako na knižnicu, ktorá nie je profánna a ktorú čítajú veriaci s vedomím a vierou, že jej knihy sú Bohom chcené a vnuknuté pre ľudí s cieľom zjaviť Boha, ktorý sa dáva človeku. Záverom si predstavíme stručný pohľad na synopsu biblických kánonov – židovského a kresťanského.

3. Sväté písma vo svete náboženstiev

Väčšina náboženstiev má podobné vnímanie posvätných písniem ako ho poznáme v našej kresťanskej tradícii – Kresťanstvo ba ani židovstvo sa nedá predstaviť bez Písma. Je niekoľko charakteristík rozpoznávacích znakov, ktoré sú spoločné pre posvätné texty viacerých veľkých náboženstiev. Uvedieme príklady aj z iných náboženstiev, okrem našej židovsko-kresťanskej tradície Písniem.

1. Sú prijaté, nie vymyslené

Knihy *Védy* (sg. *Véda*) sú základné posvätné knihy indického pôvodu a majú nábožensko-rituálny a filozofický charakter; ich najstaršie časti pochádzajú zo 16. stor. pred Kr. (až do 9. stor. pred Kr.)¹³. Sú uctievané ako „večné poznanie“ (v Sanskrite *véda* znamená vedenie, poznanie), ktoré odkryli vidci časov a kňazi. Podobný fenomén je v biblickej tradícii; totiž, že slová Písma povstali ako „slovo Božie“ (porov. 1Sol 2,13). Avšak v biblickom ponímaní, tieto pravdy, Božie slová, obdržali ľudia počas dlhej histórie. Preto v Biblii nie je dôležitý len význam slov a textov, ale aj fakt, že sú poznačené ľudskou skúsenosťou, ktorá je súčasťou tohto „poznania“.

2. Sú živé v počutí slova

¹³ Štyri zbierky kníh, ktoré tvoria jadro véd, patria medzi najstaršie spisy: Rgvéd, Jadžurvéd (Biely a Čierny), Sámavéd a Atharvavéd.

Védy sú až do dnes len počúvané, resp. učia sa ich naspamäť; a tak sa aj tradujú. Naproti tomu slovo Božie z Biblie má primárne miesto v kulte – kde sa číta ako Sväté písmo, aby sa tak „Božie slovo“ počulo a neustále nanovo aktualizovalo.

3. Sú starostlivo tradované

Ešte pred *Védami* boli zaznamenané pravidlá, ktoré zabezpečili, že Védy nebudú zmenené. Dodnes sa dodržiava veršovanie a prednášanie, tak ako aj pravidlá gramatiky, fonetiky a etymológie sanskritu, už od 5. stor. pred Kr. V Biblii je síce konfrontácia s textom v pôvodine neustále požadovaná a ostáva neodmysliteľná, ale Božie slovo a zjavenie Biblie v kresťanskej tradícii nie je výlučne späť len s pôvodinou; oná konfrontácia s biblickým textom má dokonca aj reformný charakter – pomáha odkrývať nové podoby náuky a tradície.

4. Sú oddelené od iných textov

Védy boli od raného obdobia do hymnov a básní preložené, ale rovnako aj tento fakt bol diskutovaný. Od 5. stor. pred Kr. sa už potom rozlišuje medzi Védami a týmito textami. Védy majú platnosť v tom, že sú „počuté“, a nie ľuďmi spravené. Iné posvätné texty sa „pripomínajú“, a teda sú poznačené ľudskou myslou. Môže byť preto citované dennodenne. Podobne aj biblický text nemôže byť menený. Cca. od 2. stor. po Kr. bola snaha o jeden jednotný text, ktorý by bol súčasne aj vymedzený ako „kánon“ proti iným nábožným spisom. Naproti tradícii *Véd*, biblický text mal byť sprístupnený každému. Preto sa od prvopočiatkov aj písomne tradoval v prekladoch¹⁴.

Vidíme, že pojem *kánonu*, teda akéhosi nemenného počtu posvätných kníh, nie je teda typický len pre kresťanské texty. Okrem spomínaného príkladu posvätných kníh **Védy**, uveďme ešte niektoré iné. Už Egypťania mali posvätné texty. Zoroastričné náboženstvo Perzskej ríše malo za posvätný kánon kníh zbierku staroiránskych posvätných spisov, nazývaných **Avesta** (pravdepodobne z perzského slova *abstág* chvály)¹⁵. Budhizmus má kánon posvätných kníh, nazývaných **Tripitaka** (v sanskrite)¹⁶. Meno znamená doslova „tri koše“. Tripitaka má trojdielne delenie (podobne ako Tanach) na Vinajapitaka (Kôš disciplíny), Suttapitaka (Kôš náuky, alebo Kôš sútier) a Abhidhammapitaka (Kôš „scholastiky“, vyššieho učenia).

Je veľmi dobre známe v širšom kresťanskom svete akú vážnosť má posvätná kniha islamského náboženstva – **Korán**. Samotné pomenovanie Korán (arab. Qur'án) vyjadruje určitý súbor poznatkov, poznanie, ktoré bolo zoslané Bohom najvyšším ľuďom. Vo všeobecnom chápaní sa však pod slovom Korán označuje kniha, v ktorej je toto poznanie písomne zaznamenané. Práve mimoriadny dôraz tejto knihy na poznanie odôvodňuje aj jej iné pomenovania ako napr. Al-Furqán, t. j. oddeľujúci, pretože oddeľuje pravdivé od nepravdivého. Okrem týchto dvoch najznámejších pomenovaní, k ďalším názvom patria: Al-Kitáb, t. j. Kniha, Al-Zikr, t. j. pripomenutie a Al-Tenzíl, t. j. zoslanie¹⁷.

Korán, hneď na začiatku, predstavuje jasne svoje vierovyznanie v nezlomné a isté učenie knihy a jej obsahu. Súra 2,2-4: „² Táto kniha, niet pochýb o nej, že je správnym usmernením pre

¹⁴ Aj neskorá židovská tradícia pod plurálom „písma“ (1Makk 12,9) sa snažila vyvarovať príliš strnulému a nedynamickému chápaniu Písíem, ako priamo doslovne písané samotným Bohom. Výraz v pluráli akoby zahŕňal aj ľudskú aktivitu, ktorá si je vedomá svojho podielu na Božom slove. Porov. DUKA, Úvod do Písma sv. Starého zákona, s. 1.

¹⁵ Aj keď datovanie tak posvätných kníh Avesta ako aj život proroka Zarathuštru je neľahké, ostáva faktom, že už Herodotos sa zmieňuje o tomto prorokovi a hlavnom božstve Ahura Mazdovi. Život proroka sa datuje do 6. stor. pred Kr., a preto sa aj knihy Avesta vo svojej prvej forme sa zvykli datovať najneskôr do tohto obdobia. Po výskumoch v 20. stor. po Kr. sa presadzuje viac mienka, že posvätné knihy Avesta síce nepochádzajú až z 18. stor. pred Kr., ale že ich počiatok treba datovať do 11. – 10. stor. pred Kr. Avesta obsahujú žánrovo rozmanitý materiál, ale najmä liturgické texty a Zarathuštrovu náuku.

¹⁶ Niekedy sa **Tripitaka** nazýva aj **Tipitaka** podľa najarchaickejšieho jazyka budhizmu páli.

¹⁷ Korán je hlavným prameňom islamského náboženstva a pre jeho vyznavačov je aj hlavným zdrojom poznatkov o stvorení sveta, o stvorení ľudstva, ale predovšetkým o Bohu, ktorý to všetko stvoril. Korán bol zvestovaný prorokovi Muhammadovi prostredníctvom anjela Gabriela. Prostredníctvom tohto anjela boli v minulosti oznámené posolstvá aj iným poslom a prorokom. Boh ich nimi poveril, aby ich oznámili ľuďom.

bohabojných,³ ktorí veria v to, čo nie je známe a konajú modlitbu a z toho, čo sme im dali, míňajú,⁴ a ktorí veria v to, čo ti bolo dole zoslané a v to, čo bolo dole zoslané pred tebou a o živote poslednom sú bezpochyby presvedčení,⁵ tí sú správne usmernení Pánom svojím a to sú tí, ktorí prospeli.“

K spomenutým štyrom znakom, ktoré vyčleňujú posvätné texty z profánnej literatúry, možno zaradiť ešte dve ďalšie charakteristiky, ktoré však oddeľujú Bibliu od iných posvätných písom.

5. Národná literatúra sa stáva Svätým písmom

Pre tento náhľad sú rozhodujúce dve udalosti. Prvou udalosťou je *pád Judského kráľovstva* v r. 587 pred Kr.. Od tejto udalosti si mohli deportovaní Júdovci zakladať svoju identitu len na ústnej a písomnej tradícii. Starostlivo pozbierané a pre novú situáciu prispôsobené sa stali tieto tradície znakom náležitosti k jednému spoločenstvu. Druhou udalosťou je *zničenie Druhého chrámu Rimanmi* v roku 70 po Kr.. Po tomto druhom drvivom zničení chrámu stratili židia už po druhýkrát miesto, ktoré bolo stredobodom národa. Stredobod, ťažisko a náuka židovského života sa stali od tej doby len Písma, ktoré sa vždy vykladali v novej situácii.

6. Viacdielne zjavenie a heterogénnosť písomného podania

Predstava, že Biblia je Božie slovo sa zakladá na dvoch dátach, ktoré pochádzajú priamo z hebrejských Písom. Prvým znakom sú *proroci*, ktorí hovoria v mene Boha a ktorí sú akoby i hlasom svedomia či jednotlivcov, skupín alebo celého národa. Druhým kľúčovým znakom je životný poriadok židovskej spoločnosti založený na Zákone (resp. Tóre), ktorý Boh zjavil Izraelitom na Sinaji.

Kresťania zdieľali so židmi v prvých časoch ich posvätné texty a ich základné náboženské písomné tradície. Ako mnohí židia v tej dobe, aj kresťania čítali posvätné texty v gréckom preklade. Židovské písma preložené do gréčtiny sa stali pre nich aj podkladom pre ich vlastné písma. Tie pridali cca. v 2. stor. po Kr. k hebrejským textom a boli neskôr pomenované ako Nová zmluva, resp. Nový testament či v našej neskoršej tradícii Nový zákon.

Okrem bolestivého zrodu kánonu posvätných písom treba pamätať, že i dnešný čitateľ má ťažkosti so Starým zákonom. Ide najmä o moderného človeka, ktorému ani myslenie, ani zvyklosti a tobôž už nie ani predstava Boha podľa starovekého človeka nie sú viac blízke. Nevhynutne, pri pohľade na viaceré stránky Starého zákona sa vynára otázka, do akej miery a v čom spočíva jednota medzi SZ a NZ. S tým súvisí i nevyhnutný uzáver, že ak sú späté a ak majú byť záväzné pre veriaceho a teda Cirkev, je SZ potrebný len pre lepšie pochopenie Nového zákona, alebo má aj hodnoty, ktoré majú svoju platnosť pre kresťana rovnako tak ako i mnohé dnešné ľudské hodnoty, bez ohľadu na to, či sú kresťanské alebo nie.

B. SVÄTÉ PÍSMO AKO BOŽIA REČ

1. Zjavenie chápané podľa katolíckej náuky (DV 2-6)

a) Historický prierez návrhmi konštitúcie

DV je jeden z najvýznamnejších dokumentov II. vatikánskeho koncilu. Táto konštitúcia má primát i v tom, že zaznamenala „azda najdramatickejší priebeh svojho vzniku“¹⁸.

Po oznámení pápeža Ján XXIII., 25. januára 1959, otvoril nový snem, boli okrem iných návrhov zo sveta zozbierané aj otázky späté so Svätým písmom a s Tradíciou. Preto prípravná komisia, založená 5. júna 1960, vypracovala prvú schému dokumentu s názvom *De fontibus revelationis*, ktorý mal päť kapitol: 1. Dvojitý prameň zjavenia; 2. Inšpirácia, inerranza¹⁹ – neomylnosť (Svätého písma), literárny druh; 3. Starý zákon; 4. Nový zákon; 5. Sväté písmo v Cirkvi. Keď 14. novembra bol návrh predstretý koncilovým otcom, aj napriek silnej podpore predsedu dogmatickej komisie, kard. Ottavianiho, návrh bol silno diskutovaný a zotáznený.

20. novembra 1962 1368 otcov zamietlo návrh dokumentu a len 822 (!) chcelo pokračovať v diskusií²⁰. Zamietnutie sa dalo i čakať, lebo i Tridentský koncil nehovoril o dvoch prameňoch, ale len o jednom prameni Božieho zjavenia (*fons* v singulári). Prirodzene, že nový nadpis (*De fontibus...*), resp. meno návrhu svedčilo o celkovom (novom) teologickom nastolení problematiky. Komisia bola pri návrhu zaiste inšpirovaná encyklikou Pia XII. *Humani generis*, ktorá výslovne hovorí o dvoch prameňoch, z ktorých čerpá živé magistérium a teda prirodzene i samotní teológovia sa musia opierať len o tieto dva zdroje.

*...theologis semper redeundum esse ad divinae a vivo Magisterio docentur, in Sacris Litteris et in divina „traditione“, „sive explicite, sive implicite inveniantur“. Accedit quod uterque doctrinae divinitus revelatae fons tot tantosque continet thesauros veritatis, ut numquam reapse exhauriatur.*²¹

Napriek vzniknutým napätiam a veľmi problematickej otázke vzťahu Písma a Tradície, samotný pápež Ján XXIII. výslovne prejavil vôľu, aby sa v prácach pokračovalo, a hneď 25. novembra sa vytvoril nový tím zo 7 kardinálov, 10 teológov a 10 členov zo sekretariátu pre ekumenizmus²². Biblická stránka v tíme tým bola posilnená. Totiž už iniciatíva v tejto veci vzťahu Písmo a Tradícia bola podnietená nedôverou voči novým exegetickým prúdom a bolo treba „odsúdiť“ čo by nechcelo čerpať z Magistéria.

Návrh bol teda 20. 11. 1962 zamietnutý. Medzi dôvodmi ako prvý vystupuje nesprávne chápanie *prameňov* Zjavenia. Písmo a tradícia sú skôr kanálmi ale nie prameňmi zjavenia. Boh je zdroj a používa k tomu dva spomínané prostriedky. Okrem toho, ďalším problémom bolo, že nebolo jasne definované, čo sa rozumie pod pojmom *zjavenie*; ako potom hovoriť ešte aj o jeho prameňoch. Tiež bola silná opozícia vo veci definovania Tradície. Pre tých, čo pracovali v ekumenizme bolo Písmo

¹⁸ BEUTLER, A. Podávanie Božieho zjavenia (DV 7-10). In: TYROL, A. ed. *Dei Verbum. Komentár k dogmatickej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu*. Ružomberok: Katolícka Univerzita v Ružomberku, 2003. Humanitné štúdie 3, s. 44.

¹⁹ Tento taliansky neologizmus bol vytvorený v r. 1847. Vychádza z latinského *errare* chybiť, myliť sa a používa sa v katolíckej teológii na vyjadrenie neomylnosti Svätého písma, nakoľko inšpirovaného priamo Bohom.

²⁰ Aby návrh bol načisto zamietnutý, bolo by treba dve tretiny hlasov, t. j. 1573; chýbalo len 115 hlasov!

²¹ EB 611.

²² Tím bol známy pod názvom „zmiešaná komisia“.

podstatnejšou oporou, zatiaľ čo konciloví otcovia chceli znenie hutnejšie, vhodnejšie tak do pastorácie ako aj do ekumenizmu.

Mŕtvý bod sa odkryl najmä v oblasti vzťahu Tradície a Svätého písma a v otázke definície Zjavenia. Tradícia obsahuje Zjavenie, natoľko nakoľko je ono v Písme. Avšak ešte ťažším problémom ostalo charakterizovať Zjavenie v Písme. Po viacnásobných pokusoch sa napokon prišlo k istému konsenzu a diskusia sa skončila neuzatvorená. Vynechali sa vyjadrenia, ktoré by potvrdzovali alebo negovali, že Tradícia má väčší rozmer ako Písmo, alebo také, ktoré by oddeľovali Písmo od Tradície. Skôr sa chcelo poukázať na vnútornú jednotu medzi Písmom a Tradíciou, nakoľko obe boli odovzdané Cirkvi ako pramene duchovného života.

Napokon sa vypracoval návrh, ktorý nebol prediskutovaný medzi koncilovými otcami v aule ale bol 27. marca 1963 schválený koordinačnou komisiou. Návrh mal názov *De divina revelatione* a evidentne bol poznačený snahou prekonať kontrasty návrhu o dvoch prameňoch zjavenia. Jednako však i tento návrh chápal Zjavenie ako obsiahnuté len v slovách a pravdách obsiahnutých v Písme a v Tradícii. Bol poslaný koncilovým otcom, ktorí sa mohli k nemu spätne vyjadriť písomne. Niektorí váhali, iní ho považovali za ne(v)hodný pre koncil, avšak väčšina len dodávala doplnky a poopravovala vyjadrenia. Pre tieto dôvody nebol predložený koncilovým otcom na verejné prediskutovanie. Po vnesení rôznorodých poznámok, nový návrh – už tretí v poradí – bol znovu poslaný otcom v júli 1964 a predložený v aule 30. septembra 1964 na 91. všeobecnom zasadnutí a opäť na nasledujúcich zasadaniach prediskutovaný²³. Po verejných diskusiách a opätovnom doplnení (*placet iuxta modum*) poopravený návrh bol odovzdaný otcom 20. novembra 1964. Záverečné hlasovanie nad vnesenými zmenami v celom dokumente sa uskutočnilo 29. októbra 1965 na 160. verejnom zasadnutí. Z celkových 2115 bolo 2081 *placet*, 27 *non placet*, 1 *placet iuxta modum* a 6 neplatných²⁴. Pápež stanovil 10. novembra záverečné hlasovanie dokumentu na **18. november 1965**. Dokument bol slávnostne promulgovaný s počtom hlasov 2344 z prítomných 2350²⁵.

b) Úvod (DV 1)

DV 1. **BOŽIE SLOVO** nábožne počúvať a s dôverou ohlasovať znamená pre posvätný cirkevný snem konať zhodne so slovami svätého Jána, ktorý hovorí: „Zvestujeme vám večný život, ktorý bol u Otca a zjavil sa nám. Čo sme videli a počuli, zvestujeme aj vám, aby ste aj vy mali **spoločenstvo s nami**. Veď my máme spoločnosť s Otcom a s jeho Synom Ježišom Kristom“ (1Jn 1,2-3). A preto, kráčajúc v šľapajach Tridentského a Prvého vatikánskeho koncilu, chceme predložiť pravé učenie o **Božom zjavení** a o jeho odovzdávaní, aby celý svet, počúvajúc zvestovanie spásy, uveril, veriac dúfal, dúfajúc miloval.²⁶

Názov konštitúcie *Dei Verbum* – *Božie Slovo* vyjadruje mimoriadnu vážnosť – bude o Božej reči pre človeka. Dostáva ešte väčší význam, keď si pripomenieme, že pôvodný návrh dokumentu

²³ Je vhodné spomenúť v tejto súvislosti poznámky, ktoré posielali otcovia z rôznych krajín – medzi inými bola zaznačená a ocenená aj poznámka Mons. Pobožného. Komentoval 4. kapitolu návrhu a podotýkal, aby sa zdôraznila vážnosť Starého zákona, ktorého čítanie považoval za nevyhnutné i keď niekedy pre moderného človeka ťažké. Mimoriadnym spôsobom pripomenul dôležitosť žalmov. Okrem iného v tomto spôsobe úcty k Písmam videl aj určitý prostriedok ako bojovať proti antisemitizmu. Citoval prípad Faulhaber („*illo tempore ferocis antisemitismi*“) a kardinála Beu pre jeho prednášky o mesianizme. Pobožný navrhoval aj text záveru paragrafu č. 15: „Undeattente a Christi discipulis legendi et eximie venerande sund (libri Veteris Testamenti) speciatim quia vividum sensum Dei sancti et misericordie luculenter exprimunt.“

²⁴ Hlasy k jednotlivým kapitolám: nad úvodom a prvou kapitolou bolo: 2169 *placet*, 23 *non placet*, 1 *placet iuxta modum* a 1 neplatný hlas; o druhej kapitole: 2123, 55, 1 a 6; o tretej kapitole: 2154, 31, 2 a 2; o štvrtej 2178, 8 a 2; o piatej 2115, 19 a 5, o šiestej 2126, 14, 2.

²⁵ Nové vydanie koncilových dokumentov v slovenčine *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: SSV, 2008, s. 54, uvádza mylne rok tohto hlasovania – 1964. Len 6 hlasov bolo *non placet*.

²⁶ Slovenský text dokumentov Druhého vatikánskeho snemu je prevzatý z Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. Konštitúcia *Dei Verbum* sa nachádza na str. 141-158. Zvýraznenie niektorých slov a slovných spojení má didaktický a systematický charakter. Uľahčuje pripomenúť si niektoré podstatné časti textu.

zdôrazňoval dva pramene Božieho zjavenia – *De fontibus revelationis*. Nový názov odкрýva nový pohľad na Písmo: ono je integrálnou súčasťou väčšieho pojmu Božieho zjavenia. Napokon aj slovenský názov konštitúcie to pekne vyjadruje: **Dogmatická konštitúcia o Božom zjavení**.

Svojím slovom sa Boh obracia na človeka, aby mu predstrel svoj plán zahrnúť ho do Božieho života. Slovo tak v Starom zákone ako aj v Novom zákone žije a aktualizuje cez ohlasovanie pre všetky národy. Názov dokumentu obsahuje kľúčové slová aj nášho predmetu: ide o štúdium „slova“, typického a jedinečného prostriedku komunikácie. Slovom sa človek aktualizuje, ono ho rozvíja a buduje si pomocou slova vzťah s iným človekom. Slovo je použité na komunikovanie samotnej skutočnosti – Boh teda cezeň komunikuje svoj úmysel, svoj postoj a vzťah k človeku a svoj život pre neho.

Názov konštitúcie vznešene zhrňuje čo koncil rozumie pod zjavením: Božie zjavenie nemá ako predmet zjavenia sériu právd, ale jedinú osobu – Ježiša. V analógii na zjavenia sa Boha v SZ, najmä v teofániách, teofánia Boha v Ježišovi Kristovi nespôsobuje strach, ale ustanovuje priateľstvo medzi Bohom a ľuďmi. Úvod DV hovorí, že človek, aby sa disponoval na prijatie tohto zjavenia musí zaujať postoj **nábožného načúvania**. Tak ohlasovatelia ako aj prijímatelia Slova, musia byť v „službe slova“ (Sk 6,4). Mali by mať taký postoj akým sa vyznačovali samotní apoštoli – a to mali apoštoli až po tom, čo najprv „videli a počuli“. Odvolávka na 1Jn 1,2-3 súčasne tvorí aj syntézu úvodnej kapitoly DV. DV1 vysvetľuje

- čo je Božie zjavenie;
- akým spôsobom sa realizuje a odovzdáva;
- a aký je cieľ, zmysel Božieho zjavenia.

DV 1 vyjadruje, že Zjavenie je „večný život“. Avšak to nie je staroba bez konca. Vo všeobecnosti sa Boh Starého zákona predstavuje ako „starec dní“, s bradou (Dn 7,9.13-22). Podobný obraz bol známy aj v ugaritských textoch. Boh sa ale podelil nie o to, čo pre nás môže v nesprávnej predstave byť večná staroba, ale o dynamizmus života, o Božiu vitalitu. Práve skrz vrchol Zjavenia v Ježišovi sme sa stali účastníkmi na trinitárnom rozmere Božieho života – večnej mladosti. Pravda, sám Ježiš a skúsenosť z viery sa nestali naším súkromným privilegiom, ale má byť ohlasovaná a tradovaná do končín sveta (porov. Mt 28,19 a najmä Jn 17,3²⁷). Spoločenstvo, ktoré apoštoli mali s Kristom, sa prenáša aj na veriacich, ktorí súčasne veria, že toto spoločenstvo sa rozšíri až do večného života.

Tým cieľ a úmysel Zjavenia, tak ako ho novým spôsobom vykladá II. vat. koncil, nachádza svoju plnú realizáciu vo vytváraní spoločenstva medzi ľuďmi a medzi ľuďmi a Bohom. Ak predtým Zjavenie bolo považované za komunikovanie právd, DV spresnil, že ide o komunikovanie Božieho života v osobe Ježiša z Nazareta.

c) Povaha a predmet Božieho zjavenia (DV 2)

DV 2. Bohu sa v jeho добрote a múdrosti páčilo **zjaviť seba samého a dať poznať tajomstvo svojej vôle** (porov. Ef 1,9), že ľudia majú skrze Krista, Slovo, ktoré sa stalo telom, v Duchu Svätom prístup k Otcovi a stávajú sa účastníkmi na Božej prirodzenosti (porov. Ef 2,18; 2Pt 1,4). Týmto zjavením sa neviditeľný Boh (porov. Kol 1,15; 1Tim 1,17) vo svojej nesmiernej láske **prihovára ľuďom ako priateľom** (porov. Ex 33,11; Jn 15,14-15) a stýka sa s nimi (porov. Bar 3,38), aby ich pozval a prijal do spoločenstva so sebou. **Dielo zjavenia** (*revelationis oeconomia*) sa uskutočňuje **činmi a slovami**, ktoré sú navzájom vnútorne späté, takže Božie pôsobenie v **dejinách spásy** odhaľuje a potvrdzuje učenie a skutočnosti vyjadrené slovami a slová ohlasujú skutky a objasňujú v nich skryté tajomstvo. Avšak najhlbšia pravda o Bohu, ako aj o ľudskej spásy nám týmto **zjavením žiari v Kristovi**, ktorý je prostredníkom a zároveň plnosťou celého Zjavenia.

Tento bod predstavuje syntézu náuky o Zjavení. Objekt zjavenia je Boh sám, teda jeho božská osoba, ale aj jeho vzťah k človeku. Človek je adresát tohto zjavenia, ale nielen ako poštový adresát, ale ako živá zmyšľajúca bytosť, ktorá je schopná priateľstva – aj s Bohom. Preto, aby sa dva póly – Boh

²⁷ Jn 17,3: „A večný život je v tom, aby poznali teba, jediného pravého Boha, a toho, ktorého si poslal, Ježiša Krista.“

a človek – spojili je treba premostenie, ktorým je človek a Boh **Kristus**. Tento rozmer zjavenia, načrtnutý v úvode, sa rozvíja v čl. 2. Boh sa zjavuje vo svojom prístupe a vzťahu k človeku, ako to Ef 1,9-11 vyjadruje²⁸.

Ako v úvode (DV 1) bolo zdôraznené, novosť učenia nespočíva v oddelení sa od učenia predchádzajúcich koncilov, ale v presnejšom vyjadrení a v prehĺbení náuky. Preto v následnom najprv predstavíme niektoré dôležité témy DV a potom ich porovnáme s niekoľkými vyjadreniami z dogmatickej konštitúcie o katolíckej viere I. vatikánskeho koncilu **Dei Filius** (ďalej DF), z 24. IV. 1870 (DS 3000-3045). Bez neho by ani *Dei Verbum*, konštitúcia o Božom zjavení nebola dozrela.

Zjavenie je teda slobodnou iniciatívou Boha (*páčilo sa*) a pochádza z jeho Božej dobroty a múdrosti; naplňuje sa v Kristovi a on zjavuje Otca. Ak Tridentský koncil hovoril o „veritas et disciplina“, DF už hovorí o „supernaturalis revelatio“. Ak objektom Zjavenia podľa DF boli „večné nariadenia jeho vôle“ *aeterna voluntatis suae desreta rivelare*, tak DV hovorí už o sebazjavení a tajomstve jeho vôle (*seipsum revelare et notum facere sacramentum voluntatis suae*).

Inými slovami pre DF sa *prirodené* poznanie Boha **dopíňa nadprirodeným** Zjavením, a tým sa zdôrazňuje Božia transcendentnosť: „páčilo sa jeho múdrosti a добрôte... zjaviť... seba... a **večné rozhodnutie** svojej vôle“. DV však hovorí o *dejinnom sebazjavení*, v ktorom **je prirodené** poznanie Boha **prirodenou súčasťou**: „páčilo sa Bohu vo svojej добрôte a múdrosti zjaviť seba... a dať **poznať tajomstvo** (*sacramentum*) svojej vôle“. Dialogický rozmer Zjavenia sa mimoriadne ukazuje vo vyjadrení priateľstva a v už spomínanom postoji načúvania. Zjavenie sa teda realizuje v priateľskom stretnutí.

Jeho forma obsahuje činy a slová, ktoré spoločne tvoria dejiny spásy. Stačí si pripomenúť hebrejské slovo *dabar* („slovo“) a jeho širokú obsahovú stupnicu. Ide o fonémy, ktoré sa zjavujú a približujú k fyzickým skutkom; teda ide sa od vypovedaného k uskutočnenému. Stojí za ním teda konanie Boha. Reč a slová Božie majú vo svojej podstate zahrnuté skutky, činy, o ktorých slová hovoria. Ako príklad, kde v Starom zákone vidno zjednotenie, resp. nerozdeliteľné spojenie medzi slovom a činom Boha stačí spomenúť PÁNOVU reč v Ex 19,4-8, alebo Božie napomenutie z Dt 5,15-17.

Zjednotenie slov a činov, ktoré tvoria **dejiny spásy**, volá po krátkej pozornosti. Je to po prvýkrát, čo sa v cirkevných dokumentoch nachádza tento výraz. Boh sa zjavuje nie v pravdách, ale vo svojom spôsobe tkania dejín, ktoré majú za svoj primárny objekt a cieľ spásu človeka. Dejiny tak dostávajú takmer sakramentálny rozmer. Z tohto tvrdenia je nepopierateľný uzáver, že Boh nehľadá len na spásu osoby, ale navrhuje dejinný plán, svoje **dielo zjavenia** a dielo/ekonómiu spásy tak, že každý človek je povolaný zohrať v nich svoju úlohu. Spása jednotlivca je teda aj súčasťou celkového plánu spásy.

Vrchol zjavenia sa uskutočňuje v osobe Ježiša Krista, ktorý je aj plnosťou nakoľko vteľuje Boha medzi ľudí (Emmanuel). Vtelením Boh zrealizoval svoj plán prebývať medzi svojím ľudom. Podľa Ex 25,8, Boh sa rozhodol prebývať až po uzavretí zmluvy (24,1-11). S Kristom sa prítomnosť Božia stala dosiahnuteľná pre všetkých, nie len pre Mojžiša. Preto Kristus je stredobodom a odkrývateľom Božieho zjavenia (porov. Jn 14,8-11).

d) Príprava evanjeliového zjavenia (DV 3)

DV 3. Boh, ktorý všetko tvorí a udržuje skrze Slovo (porov. Jn 1,3), dáva ľuďom vo stvorených veciach trvalé svedectvo o sebe (porov. Rim 1,19-20). Okrem toho, keďže chcel otvoriť cestu nadprirodenej spásy, zjavil už od začiatku seba samého prarodičom. Po ich páde však vzbudil v nich nádej na spásu prisľúbením vykúpenia (porov. Gn 3,15) a ustavične sa staral o ľudstvo, aby všetkým, ktorí vytrvalým konaním dobra hľadajú spásu, daroval večný život (porov. Rim 2, 6-7). V príslušnom čase povolal Abraháma, aby z neho urobil veľký národ (porov. Gn 12,2), ktorý po patriarchoch poučoval prostredníctvom Mojžiša a prorokov, aby ho spoznali ako jediného živého a

²⁸ Ef 1,9-11: „...⁹ keď nám dal poznať tajomstvo svojej vôle podľa svojho dobrotivého rozhodnutia, čo si v čom predsavzal¹⁰ uskutočniť v plnosti času: zjednotiť v Kristovi ako v hlave všetko, čo je na nebi aj čo je na zemi. V ňom,¹¹ ved' v ňom sme sa stali dedičmi predurčenými podľa rozhodnutia toho, ktorý všetko koná podľa rady svojej vôle...“

pravého Boha, starostlivého Otca a spravodlivého sudcu a aby očakávali prisľúbeného Spasiteľa. Takýmto spôsobom pripravoval v priebehu vekov cestu evanjeliu.

Koncil predstavuje cesty, ktorými sa Boh zjavuje. Prvou a spoločnou pre človeka je stvorenie. Koncil sa oprel o Pavlov text z Rim 1,19-20, ktorý je odzrkadlením Múdr 13,1-9. Posolstvo je jasné: každý človek môže cez stvorenie spoznať Božie dokonalosti ako moc a Božstvo. Tak ako spoznáваме charakter a osobnosť umelca cez jeho diela, tak sa dá spoznať osobnosť Boha cez jeho stvorenstvo. V tomto zmysle má veľký zmysel dialóg medzi vedou a vierou.

Ďalším stupienkom učenia vo veci zjavenia sa Boha je jeho priame zjavenie sa osobám v Starom zákone. DV 3 naráža výslovne na tri: **Adamovi** po prvotnom páde (Gn 3,15), **Abrahámovi** a **Mojžišovi** a ľudu. Prvé zjavenie bolo predmetom veľkých diskusií medzi koncilovými otcami. Diskutovalo sa o tom, či prarodičia obsiahli nadprirodzené zjavenie, nezávislé od toho, ktoré bolo dané Izraelitom? Koncil však nerieši túto otázku. Zdôrazňuje len fakt, že to všetko bolo prípravnou fázou, pre zjavenie osobnejšieho charakteru, aké dostali už patriarchovia, na čele s Abrahámom. Najmä otcovia z misíi chceli zdôrazniť kozmickú zmluvu z Gn 9. Chceli, aby sa zjavenie zakladalo nie výsostne na zjavení sa patriarchom, ale aj na zmluve s Noem. To však sa v konštitúcii nenachádza.

Dejiny a spásna Božia náklonnosť v nich sa teda prejavili od počiatku ľudskej existencie, počínajúc stvorením a po prvotnom páde ešte jasnejšie. Táto výpoveď koncilu je teologická a nie historická. Náuka teda zdôrazňuje, že i mimoabrahámovské pokolenie dostalo prisľúbu na vykúpenie, má nádej na spásu. V jednotlivých prejavoch od Abraháma možno skôr čítať príklady *Božej pedagogiky*.

e) Kristus – zavŕšiteľ Zjavenia (DV 4)

DV 4. Keď však mnoho rás a rozličným spôsobom hovoril Boh ústami prorokov, „v týchto posledných dňoch **prehovoril k nám v Synovi**“ (Hebr 1,1-2). Poslal totiž svojho Syna – to jest večné Slovo, ktoré osvecuje každého človeka –, **aby prebýval medzi ľuďmi a zvestoval im Božie tajomstvá** (porov. Jn 1,1-18). A tak Ježiš Kristus – Slovo, ktoré sa stalo telom –, poslaný „ako človek k ľuďom“, „hovorí Božie slová“ (Jn 3,34) a **dokonáva** (*consummat*) dielo spásy, ktoré mu zveril Otec (porov. Jn 5,36; 17,4). Preto on – ktorého kto vidí, vidí aj Otca (porov. Jn 14,9) – celou svojou **prítomnosťou a svojím zjavom, slovami a skutkami, znameniami a zázrakmi**, najmä však svojou **smrťou a slávnym zmŕtvychvstaním**, a napokon **zoslaním Ducha pravdy uskutočňuje** a tým aj **završuje** (*complendo perficit*) Zjavenie a potvrdzuje ho Božím svedectvom, totiž že Boh je medzi nami, aby nás oslobodil z tmy hriechu a smrti a aby nás vzkriesil pre večný život.

Preto kresťanský poriadok spásy (*oeconomia christiana*), ako nová a **definitívna** zmluva, nikdy nepominie a pred slávnym zjavením nášho Pána Ježiša Krista už nemožno očakávať nijaké nové verejné zjavenie (porov. 1Tim 6,14 a Tit 2,13).

DV 4 nastoľuje znovu tému zjavenia v Kristovi. On je stredom, zavŕšením a zjednocujúcim prvkom Božieho zjavenia. Odvolávkou na Hebr 1,1 koncil potvrdzuje **kontinuitu** medzi dvomi zákonmi. Súčasne podčiarkuje aj **novosť**, ktorú priniesol Kristus. Ona sa zakladá na novej zmluve (Hebr 8), ktorá už bola očakávaná podľa Jeremiášovho proroctva v Jer 31,31-34. Aj nahradenie Áronovho kňazstva s rádom podľa rádu Melchizedecha²⁹, je druhým vyjadrením, že nový kult nebude podľa rádu Áronovho. Jednak preto, že bude neopakovateľný a tiež preto, že Kristus inauguroval kult, ktorý je postavený na jeho sebaobeti, ktorá spája raz navždy človeka s Bohom. To vyjadruje jedinečne text Hebr 10,4-11.³⁰ Ježišova obeta spočíva v úplnej poslušnosti Otcovi, a preto spôsobuje neúčinnosť

²⁹ Viac na tému Melchizedecha ako vzor pre Kristovo kňazstvo, porov. ŠTRBA, B. Kňaz podľa radu Melchizedechovho. In: REPKO, J., ŠTRBA, B., ET AL. eds. *Kňaz včera a dnes. Biblicko-teologické prednášky*. Badín: KSFX, 2010. Studia Xaveriana 3, s. 103 – 117.

³⁰ Hebr 10,4-11: „⁴ ...lebo je nemožné, aby krv býkov a capov odstránila hriechy. ⁵ Preto keď prichádza na svet, hovorí: "Nechcel si obeť ani dar, ale dal si mi telo. ⁶ Nepáčili sa ti zápalné obety ani obety za hriech. ⁷ Vtedy som povedal: Hľa, prichádzam - vo zvitku knihy je napísané o mne -, aby som plnil tvoju vôľu, Bože." ⁸ Najprv hovorí: "Obety ani dary, ani obety zápalné, ani obety za hriech si nechcel, ani sa ti nepáčili" - a ony sa prinášajú podľa zákona. ⁹ Potom povedal: "Hľa, prichádzam, aby som plnil tvoju vôľu." Ruší prvé, aby ustanovil

starozákonných obiet. Preto je Kristus plnosťou a zvršením zjavenia. V ňom totiž túžba Boha prebývať medzi ľuďmi našla úplnú odozvu. Táto odozva znamenala pre človeka, ktorý stratil schopnosť načúvať Bohu, nádej vo víťazstvo a vo večný život v spoločenstve s Bohom. Vďaka Duchu pravdy sa Zjavenie pre nás nielen konečne odkrylo, ale sa aj vytratila nejasnosť či ešte má prísť čosi lepšie. Nič a nik iný nám nič vznešenejšie o živote Boha s človekom nemôže zvestovať. Naša radosť je teda úplná a očakávanie budúceho veku preto plné zmyslu a nádeje.

Koncil vypočíta sedem Ježišových spôsobov (zjav, slová, skutky, znamenia, zázraky, smrť a zmŕtvychvstanie) ako Ježiš uskutoční a zavŕši Zjavenie. Ôsmy spôsob zoslaním Ducha pravdy sa celá táto Božia komunikácia stala životodarnou skutočnosťou.

Tromi slovesami – uskutočňuje, završuje a potvrdzuje (*consumare, complere, perficere*) – konciloví otcovia charakterizujú završenie zjavenia v Kristovi. Ono je definitívne a nemožno čakať žiadne nové verejné zjavenie. Zjavenie, ktoré Ježiš uskutočnil je definitívne, lebo v ňom sa tajomstvo Boha dá úplne poznať – Ježiš totiž zjavil plne, že Boh je Otec, Syn a Duch Svätý. Len ten, čo má Božskú prirodzenosť mohol uskutočniť takéto úplné zjavenie. Nakoľko toto Zjavenie odkazuje na najväčšie tajomstvo Najsvätejšej trojice, ostáva ono Zjavenie otvorené pre rastúce chápanie zo strany prijímateľa človeka.

f) Zjavenie sa prijíma vierou (DV 5)

DV 5. Bohu, ktorý sa zjavuje, treba preukazovať „poslušnosť viery“ (Rim 16,26; porov. Rim 1,5; 2Kor 10,5-6), ktorou sa človek slobodne celý oddáva Bohu, „podriadiac mu plne svoj rozum a vôľu“ a dobrovoľne prijímajúc jeho zjavenie. Aby sa takáto viera mohla vzbudiť, je potrebná predchádzajúca a pomáhajúca Božia milosť a vnútorná pomoc Ducha Svätého, ktorý by pohol srdce a obrátil ho k Bohu, otvoril duchovný zrak a dal „všetkým pocit šťastia zo súhlasu s pravdou a z viery v pravdu“. Aby sa však chápanie Zjavenia čoraz väčšmi prehlbovalo, ten istý Duch Svätý ustavične zdokonaľuje vieru svojimi darmi.

Adekvátna odpoveď človeka Bohu na túto jeho reč Zjavenia je viera. Nejde o intelektuálny postoj, ktorý sa odrazí od rozmeru biblického, ale ide o odovzdanie sa celého človeka Bohu. Nejde teda o odpoveď špekulatívnu, ale skôr existenciálnu – podľa vzoru Abraháma (Gn 12; 22; Rim 4).

Takáto odpoveď človeka predpokladá tri momenty: **počúvanie** Božieho slova, **prijatie** tohto slova a **dôverné príľnutie** k tomuto slovu v konkrétnom živote. Nie je reč o abstraktnej viere, ale o osobnom stretnutí s Bohom. Toto je rovnako podmienené Božou milosťou, teda Božím zásahom, ktorá zasiahne myseľ a pohne vôľu. Duch Svätý, ktorého prisľúbil Ježiš Cirkvi (Jn 16,7), a ktorý zostáva s ňou do konca (14,16), je samotným garantom sústavného prehlbovania prijatia Zjavenia.

Pre DV 5 je viera *odovzdaním sa človeka* Bohu – ako odpoveď na Zjavenie, ktoré ja zasa istým *odovzdaním sa Boha* človeku. Konštitúcia DF však charakterizovala vieru a jej prejavy vecnými kategóriami (pomoc Ducha Svätého, zázraky a prorocťvá); DV chápe vieru ako stretnutie Boha a človeka v „priestore“ D. Svätého. Ďalší rozdiel badať vo vyjadrení DF: veríme, „že to, čo zjavil (Boh), je **pravda**.“ Podľa DV smeruje súhlas viery k **Zjaveniu**. Keď sa podriaďujeme zjavujúcemu sa Bohu, dáva sa súhlas nielen k zjaveným pravdám, ale k Božiemu Zjaveniu ako takému.

g) Zjavená pravda (DV 6)

DV 6. Svojím **zjavením chcel Boh ukázať a dať poznať samého seba a večné rozhodnutie**³¹ svojej vôle spasiť človeka, „aby ho urobil účastným božských dobier, ktoré presahujú každú ľudskú predstavu“.

Posvätný cirkevný snem vyznáva, že „Boha, ktorý je počiatkom a cieľom všetkého, možno s istotou poznať zo stvorených vecí prirodzeným svetlom ľudského rozumu“ (porov. Rim 1,20); učí však, že

druhé.¹⁰ V tejto vôli sme posvätení obetou tela Krista Ježiša raz navždy.¹¹ Každý kňaz koná denne bohoslužbu a veľa rás prináša tie isté obety, ktoré nikdy nemôžu odstrániť hriechy. “

³¹ V latinskej pôvodine stojí *aeterna decreta*, čo by sa mohlo preložiť dynamickejšie ako „večné nariadenia“.

treba pripísať Božiemu zjaveniu, „že aj v súčasnom stave ľudstva všetci môžu ľahko, s pevnou istotou a bez prímеси omylu poznať to, čo samo v Božích veciach osebe nie je nedostupné ľudskému rozumu“.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že je protirečenie medzi DV 1, kde sa hovorilo o tom, že Božie zjavenie znamená mať účasť na večnom živote, a medzi DV 6, kde Zjavenie je charakterizované komplexom „právd“. ³² Bez pochyb však je zrejmé, že rozmer Zjavenia ako *komúnio* je potvrdený hneď prvou vetou: „chcel Boh ukázať a dať poznať samého seba.“ S ňou elegantne spojí vyjadrenie DF 2, ktoré bolo zamerané viac na „božské dobrá, ktoré presahujú každú ľudskú predstavu.“

Tým, že DV 6 hovorí o Božom „**vyjadrení sa**“ sa a možnosti „**dať sa poznať**“ (tam kde DF hovorí len o „zjavení sa“), poukazuje na dynamický rozmer Božieho zjavenia. Dynamickosť sa myslí v tom zmysle, že Zjavenie nie je len reprodukcia toho, čo sa prijalo od apoštolov, ale vyžaduje aj určitý (ro-)zmýšľajúci rozmer, ktorý sprevádza kresťanskú skúsenosť života. DV sa vyhýba pojmu „nadprirodzený“ a apeluje, poukazujúc na kristologický rozmer Zjavenia, na zodpovednosť ľudského rozumu. Mimoriadne dôležitý je obsah večného rozhodnutia Božej vôle, totiž, že chce „**spasiť človeka**“. Boh mal od počiatkov zámer nielen utvoriť život, ale, ak by sa život sám – zásluhou človeka – ocitol v koncoch, chcel ho aj zachrániť. Boží plán ráta teda aj s tým, že ho človek vystaví kríze, ale človek nikdy nedokáže anulovať Boží plán.

Koncil učí prečo Boh takto koná – jeho cieľ a zámer sú maximálne pozitívne pre človeka. Zdôraznením finality, „**aby ho urobil účastným**“ na **božských dobrách**, sa DV vyhýba nepochopeniu, žeby cieľom Zjavenia malo byť intelektuálne vyžívanie sa v pravdách a zvedavosť. Naopak potvrdzuje a utvrdzuje vieru, že cieľom je žiť v súlade s Bohom a tak prekonávať pokušenia budovať dejiny v protiklade so stvoriteľským plánom.

Okrem večného rozhodnutia Boha, ktoré predpokladá nadprirodzené zjavenie, existuje otvorená možnosť pre *všetkých* ľudí poznať Boha – kontemplácia stvorenstva (porov. Rim 1,19-22).

Prvá veta z DV 2 vystihuje kľúčovú stránku posolstva. Upresňuje sa, že zmysel zjavenia nie sú nové poznatky a poznanie, ale, že cez zjavenie hovorí Boh ľuďom ako priateľom a že ich cez toto zjavenie pozýva do spoločenstva s ním. Pozvanie zrealizoval jedinečným spôsobom – sebou samým, keď si vzal dejinnú podobu človeka, keď sa Boh stal jedným z ľudí. Tým pravdu o sebe a možnosť jej porozumenia.

2. Podávanie (tradovanie) Božieho zjavenia (DV 7-10)

a) Apoštoli a ich nasledovníci (DV 7)

DV 7. Boh vo svojej veľkej добрote stanovil, aby to, čo zjavil na spásu všetkých národov, navždy zostalo neporušené a odovzdávalo sa všetkým pokoleniam. Preto Kristus Pán, v ktorom sa završuje celé Zjavenie najvyššieho Boha (porov. 2Kor 1,20; 3,16-4,6), prikázal apoštolom, aby evanjelium, ktoré bolo prisľúbené skrze prorokov a ktoré on splnil a vlastnými ústami hlásal, všetkým **ohlasovali** ako zdroj každej spasiteľnej pravdy a morálnej normy a tak im **sprostredkovali** Božie dary. A to verne splnili jednak **apoštoli**, ktorí **ústnym ohlasovaním** v príkladoch a poučeníach odovzdali všetko, čo sa dozvedeli z Kristových úst, zo styku s ním a z jeho skutkov alebo čo poznali pod vplyvom Ducha Svätého, a jednak tí **apoštoli a apoštolskí mužovia**, ktorí z vnuknutia Ducha Svätého **zaznamenali** posolstvo spásy **písomne**.

Aby sa však evanjelium zachovalo v Cirkvi stále neporušené a živé, apoštoli zanechali ako svojich nástupcov biskupov a „odovzdali im svoje miesto v učiteľskom úrade“. Táto **posvätná Tradícia** a

³² Treba tiež pripomenúť, že pojem Zjavenia ako systém právd a náuky sa nachádza už v pastorálnych listoch 1Tim 6,20 („Timotej, opatruj, čo ti bolo zverené /*tén parathékén* τὴν παραθήκην/“) a 2Tim 1,14 („Zvereny poklad /presnejšie „dobry poklad“ *tén kalén parathékén* τὴν καλήν παραθήκην/chráň mocou Ducha Svätého, ktorý v nás prebýva“), ktoré používajú termín gr. termín *parathéké* παραθήκη „poklad“ na označenie náuky, ktorá sa tradovala a odovzdávala z jednej generácie na ďalšiu.

Sväté písmo Starého i Nového zákona sú teda akoby zrkadlom, v ktorom putujúca Cirkev na zemi kontempluje Boha, od ktorého prijíma všetko, kým ho neuvidí z tváre do tváre takého, aký je (porov. 1Jn 3,2).

Druhá kapitola DV sa venuje otázke tradovania, resp. odovzdávania Božieho zjavenia³³. Ak Boh chce, aby to čo zjavil pre spásu všetkých ľudí aj došlo k nim, je nevyhnutné, aby to bolo odovzdané v úplnej celistvosti. V tejto kapitole koncil riešil jeden z najdiskutovanejších problémov, vyjadrený v otázkach: kde sa nachádza Božie zjavenie? V Svätom písme alebo v Tradícii? Odpoveď rozlúštila základné nejasnosti – Boh je jediný zdroj Božieho zjavenia. Božie zjavenie má však dva kanály, dva spôsoby, ktorými sa komunikuje: **Tradícia** a **Sväté písmo**.

I túto kapitolu osvetľuje mimoriadne problematika, ktorú započal Martin Luther. So svojou reformáciou vyzdvihol proti katolíckej tradícii „sola Scriptura“, spolu s vyjadreniami „solus Christus“ a „sola gratia“ ako protestujúce formulácie. Písmo sa tak malo očistiť od násilného kresťanského výkladu a malo sa nechať interpretovať len sebou samým. Podľa Lutherovho názoru, Tradícia nemala stáť rovnocenne povedľa Písma a tobôž nie nad ním; rovnako i Učiteľský úrad. Proti tomuto reformátorskému postoju sa postavil Tridentký koncil antagonisticky. Ani pre koncil neboli Tradícia a Učiteľský úrad vyššie ako Sväté písmo, avšak, Evanjelium sa sprístupnilo veriacim len vďaka Tradícii. Okrem iného i preto Tridentký koncil zdôraznil, že Božie zjavenie sa nachádza **ako** v Písme **tak aj** v Tradícii (*et – et*). Žiaľ snem nevyriešil ich vzájomný vzťah (porov. DS 1501). Dokonca ani I. vatikánsky koncil nevyriešil túto otázku. Ostala nezodpovedaná. Nečudo, že táto nevyriešená otázka, bola neľahká na zodpovedanie a na II. vatikánskom koncile spôsobovala najvýbušnejšie diskusie.

DV 7 opisuje ako došlo k Božiemu zjaveniu a ako sa zásadne uchováva. O zachovanie Božieho zjavenia, ktoré dosiahlo svoj vrchol v Ježišovi Kristovi, sa postarali bezprostredne od Ježiša apoštoli a po nich apoštolski muži. Apoštoli odovzdali *ústne* i *písomne* všetko to, čo sa udialo, ale apoštolskí muži to odovzdávali len písomne. Zdá sa, že toto vyjadrenie bolo podmienené tým, že sa otcovia nechceli vyjadriť o autorstve evanjelií.

Podľa DV 7 „Sacra Traditio et Sacra...Scriptura“ sú na rovnakej úrovni. Avšak je pozoruhodné, že druhý odsek 7. bodu postaví Učiteľský úrad na roveň s Tradíciou, ale neidentifikuje ich (viac v DV 10). Treba tiež pripomenúť, že nakoľko konštitúcia DV bola koncepcne vytvorená v podstate na začiatku koncilu, tak to malo prirodzene dopad na iné koncilové (!) dokumenty. Pozitívnu odozvu to malo najmä pre ekumenický dialóg.

b) Posvätná tradícia (DV 8)

DV 8. Apoštolské ohlasovanie – ktoré je **osobitným spôsobom zaznačené v inšpirovaných** knihách – malo sa nepretržitým nástupníctvom zachovať až do konca čias. Práve preto apoštoli, odovzdávajúc, čo oni sami prijali, napomínajú veriacich, aby sa pridržali podaní, ktorých sa im dostalo *ústne* alebo *písomne* (porov. 2 Sol 2,15), a aby bojovali za vieru, ktorú raz navždy prevzali (porov. Júd 3). A v tom, čo apoštoli odovzdali, je všetko, čo pomáha Božiemu ľudu sväto žiť a rásť vo viere. Takto Cirkev vo *svojom učení, živote a kulte* zachováva a všetkým pokoleniam odovzdáva všetko, čím sama je, a všetko, čo verí.

Táto apoštolská Tradícia sa v Cirkvi zveľaďuje pomocou Ducha Svätého: prehľbuje sa totiž poznanie tradovaných skutočností a slov jednak rozjímaním a štúdiom veriacich, ktorí o nich **premýšľajú** vo svojom srdci (porov. Lk 2,19.51), jednak **dôverným poznaním** duchovných skutočností zo skúsenosti, ako aj **kazateľskou činnosťou** tých, ktorí s biskupským nástupníctvom dostali hodnovernú charizmu pravdy. Cirkev totiž v priebehu vekov neprestajne smeruje k plnosti Božej pravdy, kým sa na nej nespĺnia Božie slová.

Výroky svätých otcov dosvedčujú oživujúcu prítomnosť tejto Tradície, ktorej bohatstvo preniká do praxe a života veriacej a modliacej sa Cirkvi. Prostredníctvom nej Cirkev poznáva aj celý kánon posvätných kníh a cez ňu dôkladnejšie chápe Sväté písmo a ustavične ho uvádza do praxe. Takto

³³ Problematiku vzťahu Tradície a Zjavenia skúma Pavol Linet vo svojej monografii: LINET, P. *Tradícia a Zjavenie Význam Tradície v dejinách odovzdávania Božieho zjavenia*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 2005.

Boh, ktorý kedysi prehovoril, neprestajne sa zhovára s nevestou svojho milovaného Syna a Duch Svätý, skrze ktorého živý hlas evanjelia zaznieva v Cirkvi a prostredníctvom nej vo svete, uvádza veriacich do plnej pravdy a dáva Kristovmu slovu bohato v nich prebývať (porov. Kol 3,16).

DV 8 zdôrazňuje v prvom odseku o *nevynutnosti zachovávať* Zjavenie a to formou apoštolského ohlasovania. Nepredstaví síce ako je ono prítomné v Písme ako v Tradícii, ale znamenitým vyjadrením – že apoštolské ohlasovanie „je osobitným spôsobom zaznačené v inšpirovaných knihách“ – sa zdôrazní význam Písma ako prístupu k apoštolskému ohlasovaniu. Buetler poznamenáva, že je síce pozitívne, že odsek vyjadruje prednosť Písma pred Tradíciou, ale len kvantitatívne. Koncil však nestanovil kvalitatívne kritérium, ktoré by určovalo prednosť Písma pred tradíciou³⁴. K službe ohlasovania apoštolov sa v odseku pripája aj *kresťanský život a kult* ako svedkovia apoštolskej Tradície. Zaiste tu nejde o sekundárne formy typu ľudových zvyklostí, ale oveľa skôr o náukový a mravný rozmer kresťanskej životnej cesty.

V druhom odseku sa nominujú tri faktory, ktoré naznačujú, ako sa prerastá do tajomstva viery: **premyšľanie** veriaceho, **dôverné poznanie** duchovných skutočností a **hlbokým nahliadnutím** do tajomstva viery zo strany zvestovateľov viery.

Posledný tretí odsek zdôrazňuje dvojaký rozmer Tradície. Prvý rozmer má skôr historický charakter – koncil vyzdvihuje nedoziernu úlohu raných svedkov kresťanskej tradície. Druhý rozmer má zasa systemarický ráz – ak Cirkev má kánon, má ho vďaka a prostredníctvom tradície. Tradícia *uspôsobila* Cirkev posudzovať kánon svätých kníh. Tento fakt je nevyhnutný pripomínať pre korektný ekumenický dialóg.

c) Vzájomný vzťah Tradície a Písma (DV 9)

DV 9. Posvätná Tradícia a Sväté písmo teda navzájom úzko súvisia a sú spojené. Veď obe **vyvierajú** z toho istého božského prameňa, určitým spôsobom **splyvajú** v jedno a **smerujú** k tomu istému cieľu. Sväté písmo je totiž **Božie slovo**³⁵, keďže bolo napísané z vnuknutia Ducha Svätého; a posvätná Tradícia zasa **Božie slovo**, ktoré Kristus Pán a Duch Svätý zveril apoštolom, neporušene odovzdáva ich nástupcom, aby ho, osvietení Duchom pravdy, svojou kazateľskou činnosťou verne zachovávali, vysvetľovali a šíрили. A tak Cirkev nečerpá istotu o všetkom, čo bolo zjavené, iba zo Svätého písma. Preto treba oboje prijímať a vážiť si s rovnakou úctou.

DV 9 sa snaží špecifikovať vzťah medzi Písmom a Tradíciou. Avšak ani táto konštitúcia nepriinesla definitívne jasné vyjadrenie o vzťahu medzi dvoma. Tento bod nehovorí o „prameni“ *fons*, ale používa skôr poetický termín „božské žriedlo“ *divina scaturigo* skôr. Je badateľná snaha vyhnúť sa termínu „prameň“, resp. otázke dvoch prameňov.

Bezpochyby v tejto súvislosti je významné označenie Svätého písma ako „**Božia reč**“ (*locutio Dei*) a naproti tomu Posvätná tradícia sa označuje za „**Božie slovo**“ (*verbum Dei*). Vyjadrenie predstavuje určitú funkciu služby Tradície voči Božiemu slovu, ktoré je v Písme. Táto myšlienka v odseku bola veľmi obozretne sledovaná i skupinou teológov, ktorá bola ustanovená na to, aby sa azda príliš rýchlo neprebrala reformátorská téza o dostatočnosti samotného Písma ako prameňa viery³⁶. Predposledná veta bodu 9 jasne vypovedá o mimoriadnej opatrnosti nepotlačiť Tradíciu príliš

³⁴ BEUTLER, Podávanie Božieho zjavenia (DV 7-10), s. 69.

³⁵ Tento preklad nezodpovedá presne pôvodine, ktorá evidentne rozlišuje medzi „slovom“ (*verbum*) a „rečou“ (*locutio*): *Etenim Sacra Scriptura est locutio Dei quatenus divino afflante Spiritu scripto consegnatur; Sacra autem Traditio verbum Dei, a Christo Domino et a Spiritu Sancto Apostolis concreditum, successoribus eorum integre transmittit, ut illud, prae lucente Spiritu veritatis, praeconio suo fideliter servent, exponant atque difficunt.* Český preklad *Dei Verbum* zohľadňuje tento obsahovo dôležitý nuance; porov. *Dokumenty II. vatikánskeho koncilu*. Praha: České katolícké nakladateľstvi, 1995, s. 113.

³⁶ BEUTLER, Podávanie Božieho zjavenia (DV 7-10), s. 70. Porov. HŘEBÍK, J. Stručný přehled historie vzniku konstituce Dei verbum. In: BROŽ, J., MIKULCOVÁ, M. eds. *Sborník Katolické teologické fakulty. Svazek IX. Z konference k 40. výročí Dei verbum konané 15. 11. 2005 na KTF UK v Praze*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 36.

do úzadia. Ako je zrejme z tohto vyjadrenia, výpoveď sa netýka *obsahu* viery, ale *istoty* Cirkvi o zjavených obsahoch.

Posledná veta spôsobila iritáciu najmä pre jej neblahý postoj k ekumenizmu. Podľa slov samotného J. Ratzingera, akoby sa nedával dostatočný priestor pre kritiku tradícií. Beutler uzatvára, že „Úloha Písma ako korektívu pre nevydarený vývoj tradície v Cirkvi nemá v koncilovom texte žiadnu podporu. Aj tu ešte musí pokračovať teoretická práca a ekumenický rozhovor“³⁷.

d) Vzťah Tradície a Písma k Magistrériu Cirkvi (Dv 10)

Prv než sa budeme venovať samotnému článku č. 10 a teda vzťahu Tradície a Písma k Magistrériu Cirkvi, stojí za zmienku pripomenúť, čo sa pod Magistrériom Cirkvi rozumie. Názov pochádza z latinského *Magisterium Ecclesiae* a charakterizuje Učiteľský úrad Cirkvi, ktorého hlavnou úlohou je ohlasovať a verne podávať, tradovať ďalej Božie slovo, ktoré Ježiš Kristus z Nazaretu zveril Cirkvi. Úlohou Magistréria je teda autenticky vysvetľovať Božie slovo, či už písané alebo ústne podávané (porov. *KKC*, 85; *KKP*, 747). Cieľ tohto bedlivého odovzdávania nesmierneho bohatstva je komunikovať ľuďom kto sú, aká je ich hodnota a pripomínať im tiež to, čím sa majú stávať pred Božím pohľadom (porov. *KKC*, 2036). Učiteľská autorita patrí kolégiu biskupov ako priamych nástupcov apoštolov, tak jednotlivo v ich diecézach ako i kolektívne v spojení s pápežom (*LG* 23-25). Jednou zo zverených úloh Magistréria je hodnoverne vykladať Sväté písmo a Tradíciu (porov. *DV* 10)³⁸.

DV 10. Posvätná Tradícia a Sväté písmo tvoria jeden posvätný poklad (depozit) Božieho slova, ktorý je zverený Cirkvi. Tým, že sa ho pridrža celý svätý ľud, zjednotený so svojimi pastiermi, stále zotrúva v učení apoštolov a v spoločenstve, pri lámaní chleba a v modlitbách (porov. *Sk* 2,42 gr.), takže sa vytvára jedinečná zhoda medzi pastiermi a veriacimi v zachovávaní, praktizovaní a vo vyznávaní odovzdanej viery.

Úloha autenticky vysvetľovať Božie slovo, písané alebo ústne podané, bola zverená jedine živému Učiteľskému úradu Cirkvi, ktorý vykonáva svoju autoritu v mene Ježiša Krista. Tento učiteľský úrad však nie je nad Božím slovom, ale mu slúži, lebo učí iba to, čo bolo odovzdané, lebo z Božieho poverenia a pomocou Ducha Svätého **nábožne počúva, sväto zachováva a verne vykladá**, a z tohto jediného pokladu viery čerpá všetko, čo predkladá veriť ako zjavené Bohom.

Je zrejme, že posvätná Tradícia, Sväté písmo a Učiteľský úrad Cirkvi podľa múdreho Božieho rozhodnutia tak navzájom súvisia a sú spojené, že jedno bez druhého by neobstálo, a všetky spolu – každé svojím spôsobom – pôsobením jediného Ducha Svätého účinne prispievajú k spásu duší.

DV 10 dáva vzťah Písma a Tradície do širších súvislostí. Najprv sa vyzdvihne ich vnútorná súvislosť, že spolu „tvoria *jediný posvätný poklad (depozit) slova Božieho, ktorý je zverený Cirkvi.*“ Touto vetou koncil definitívne prekonal polemiku ohľadom „dvoch“ prameňov Zjavenia. Sväté písmo a posvätná tradícia tvoria spolu jednu jedinu entitu a sú podľa náuky Cirkvi vnútorne zjednotené až tak, že jeden bez druhého nemôžu existovať. Tradícia je zviazaná s Božím slovom a Božie slovo sa môže porozumieť a priniesť do života vďaka Tradícii. Obe sú zverené cirkvi – tak hierarchii ako i veriacim – i keď úloha oficiálneho výkladu oboch zložiek náleží magistrériu.

Učiteľský úrad teda vysvetľuje Božie slovo, ale nestojí nad ním, ale je v jeho službách. Totiž jeho postoj k Slovu má charakteristiku nábožného počúvania, ktoré ho upovedomuje, že má dočinenia so svätou skutočnosťou, a preto ho sväto zachováva a následne i verne vykladá. Koncil stanovuje aj vzťah Cirkvi k posvätným knihám. Knihy sú posvätné nie preto, že to stanovila Cirkev (*DF* v kapitole 2 o Zjavení; *EB* 77). Ona nemá moc premeniť ľudské slovo na Božie slovo. Úlohou Cirkvi je len uchovávať Zjavenie, vysvetľovať ho a aktualizovať.

Cirkev nie je majiteľka Božieho slova ale služobnica, je v jeho službách. Preto Cirkev síce skúma Písma, ale nemá autoritu doplniť niečo k Zjaveniu, ktoré je už v Písmach obsiahnuté. Nevyvíja sa teda Zjavenie, ale naše chápanie Zjavenia. Tieto uzávery majú mimoriadny význam pre ekumenický dialóg.

³⁷ BEUTLER, Podávanie Božieho zjavenia (DV 7-10), s. 71.

³⁸ VRAGAŠ, Š., A KOL. eds. *Teologický a náboženský slovník. II. diel. L – Ž*. Trnava: SSV, 2008, s. 39 – 40.

Predkladajú totiž stálu náuku Katolíckej cirkvi, ktorá sa nikdy nestavala nad Písmo, čo jej neraz mladší bratia z reformovaných cirkví – neprávom – vyčítali.

3. Inšpirácia podľa DV 11-13

Bez viery v inšpiráciu posvätných spisov nemožno ani hovoriť o Svätom písme. Ono je totiž naozaj Božie slovo, ktoré bolo napísané z vnuknutia Ducha Svätého (DV 9). Toto vyjadruje, že sa „plne uznáva dôležitosť ľudského autora, ktorý napísal inšpirované texty, a zároveň sám Boh ako ich pravý autor“ (VD 19)³⁹.

Hoci otázku *skutočnosti* inšpirácie neraz pojednávajú úvody k Písmu, v kontexte nášho úvodu túto problematiku nebudeme pojednávať. Skutočnosť o božskom charaktere posvätných spisov je báza, bez ktorej sa nemôže obísť ani teológia vôbec, nech je to v akomkoľvek náboženstve, ktoré má písané posvätné texty. Inými slovami, tak samotné Písmo ako i neskoršie učenie koncilov či svedectvo Cirkvi jasne predpokladá božský charakter Písma, nakoľko je to i súčasť vierovyznania. Na druhej strane, tento rozmer viery vo vnuknutie bol v dejinách sústavne prítomný. Bude to evidentné v nasledovnej historickej časti tejto kapitoly, ktorá predstavuje dejinný vývoj terminológie o inšpirácii.

Téma inšpirácie je teda rozhodujúca pre správny prístup k Písmu a jeho výklad a následnú aplikáciu do života Cirkvi. Keďže pre teologickú reflexiu, povaha inšpirácie a (jej) pravda sú dva kľúčové pojmy ekleziálnej hermeneutiky a II. vatikánsky koncil poskytol len nepriamu definíciu inšpirácie, táto téma vnuknutia si vyžaduje i dnes ďalšie prehĺbené skúmanie. To vyjadril i pápež Benedikt XVI. v r. 2011 v posynodálnej exhortácii *Verbum Domini*, č. 19⁴⁰. Z tohto dôvodu dôležitosti inšpirácie a súčasne absencii jej presnejšieho definovania v učení Cirkvi budeme v tomto úvode k Písmu venovať inšpirácii trochu viac priestoru ako iným otázkam ako sú Božie zjavenie, či biblický kánon. Budeme sa zaoberať najmä otázkou jej povahy, t. j. v čom ona spočíva a prirodzene tiež otázkou dôsledkov inšpirácie, medzi ktoré sa ako prvá radí pravda, resp. pravdivosť Písma.

V prvej podkapitole predstavíme dejinný vývoj pojmu inšpirácia a v druhej podkapitole sa zameriame na učenie a dôsledky encykliky *Dei Verbum*. Otázke pravdivosti Písma sa budeme venovať v nezávislej kapitole.

a) Historické etapy chápania inšpirácie

Podkapitolu o dejinnom chápaní pojmu inšpirácie rozdelíme do štyroch častí. V prvej časti nahliadneme na zrod tohto pojmu v biblickej tradícii Izraela. Druhá časť predstaví vývoj pojmu v kresťanských spisov Nového zákona. Tretia časť bude ilustrovať ako chápali Božiu autoritu Písem najmä cirkevní otcovia a následné učenie Cirkvi. Štvrtou časťou bude učenie Tridentského koncilu a jeho tradícia až po I. vatikánsky koncil.

(1) Biblické počiatky pojmu inšpirácia v Izraeli

V Písme Starého zákona nenachádzame pojednávania, ktoré by sa vzťahovali na inšpiráciu posvätných kníh. Sú však pasáže, ktoré vyjadrujú božskú autoritu najmä Zákona a Prorokov, hoci ju nemožno považovať za tému už vyjasnenú. Ostáva faktom, že vnímanie božského pôvodu kníh pokračovalo ďalej v judaizme.

(a) Zákon – Tóra

Zákon *písaný* Bohom, Božím prstom

³⁹ BENEDIKT XVI. *Posynodálna apoštolská exhortácia pápeža Benedikta XVI. Verbum Domini o Božom slove a živote a poslaní v Cirkvi*. Trnava: SSV, 2011, s. 54.

⁴⁰ BENEDIKT XVI., *Verbum Domini*, s. 35.

Vyjadrenie, že kamenné tabule boli napísané Božím prstom svedčí o tom, že Izraeliti mali vnímanie Písma ako priamo písaných Bohom: „A keď s ním na vrchu Sinaj dokončil svoj rozhovor, dal Mojžišovi dve kamenné tabule, *popísané* Božím prstom“ (Ex 31,18)⁴¹.

V týchto textoch prevláda celkom zrejme „*mechanický*“ pojem inšpirácie, ktorý zdôrazňuje Božiu inšpiráciu, najmä pri vedomí, že predsa len Písma sa chápali ako ľudské. Štandardne sa totiž za Božiu komunikáciu považovala taká, ktorú nebolo možné zaradiť do racionálne ľudských spôsobom komunikácie ako napr. extatické komunikovanie, či komunikovanie formou posvätných lósov, a pod. V texte Ex 31,18 je teda evidentná snaha vylúčiť akúkoľvek pochybnosť o vážnosti a božskom pôvode *písaných* textov, na ktoré sa vyjadrenia vzťahujú. Na iných miestach zasa sú známe odkazy na ľudského pisateľa Mojžiša. Podľa textov je Mojžiš autorom „tohto zákona“⁴².

Autorita Zákona – Tóry

Niekoľko textov mimo Pentateuchu podporuje už na prvý pohľad autoritu Zákona – Tóry. V 2Kr 22,8–23,5 sa hovorí o nájdení Zákona, za čias Joziáša (pred exilom). Slávnostná udalosť potvrdzuje vážnosť tohto písomného posvätného textu. I keď z biblického textu nie je jasný rozsah tohto „zákona“, zvykne sa výraz chápať ako vyjadrujúci Tóru – Pentateuch, hoci v podstate išlo o jadro Deuteronomia. Podľa obsahu textu sa chápe ako priama Božia komunikácia. I po exile možno sledovať veľkú úctu k autorite Tóry; je to obdobie, v ktorom sa rodí náboženstvo knihy (porov. 2Krn 17,7-10 a Neh 8).

(b) Prorocká inšpirácia a kompozícia Prorokov

Koncept inšpirácie, vnuknutia je viditeľnejší pri prorockých spisoch. Keď sa proroci obracajú na ľud, predstavujú ich slová ako slovo Božie. Toto je význam úvodných formuliek: „(takto/toto) hovorí Pán“, alebo „orákulum Pána“. Prorok je poslaný hovoriť „v mene Boha“ (Iz 6,6-9). Boh mu vkladá „svoje slová do jeho úst“ (Dt 18,18⁴³; Jer 1,4-10). Prorok zasa s radosťou požíva slová Pána (Jer 15,16⁴⁴) alebo zje i zvitok (Ez 3; porov. Zjv 10,8-11).

Okrem výzvy k ohlasovaniu sú i také prípady, kedy prorok dostáva vnuknutie písať. Iz 30,8: „Teraz choď, napíš to na tabuľu pred nimi a vpíš to do knihy, aby to bolo pre budúce dni ako svedectvo naveky!“ Prorok Habakuk dostáva príkaz: „Napíš videnie, a to jasne na tabuľu, aby sa dalo plynne čítať“ (2,2). I Jeremiáš má zapísať udalosti: „Vezmi si zvitkovú knihu a napíš do nej všetky slová, ktoré som ti hovoril o Izraeli, o Júdovi a o všetkých národoch odo dňa, čo som k tebe za čias Joziáša hovoril, až po dnešný deň“ (Jer 36,2).

Je zrejmé, že prorocké vnuknutia mali mimoriadnu úlohu pri vývoji biblickej inšpirácie. Totiž v prorockej tradícii sa ľahučko spája hovorené slovo s konkrétnym určitým textom, ktorý i napriek tomu, že je ľudským prorockým slovom, je súčasne i Božím slovom. Teda nie je to nevyhnutne nelogické či iracionálne prijímanie vnuknutých myšlienok, ale skôr premyslené a pripravené vyjadrenia, s ktorými Boh prejavuje svoj súhlas a úmysel.

(c) Božia múdrosť – prítomná v Zákone

Sapienciálna biblická tradícia predstavuje Božiu múdrosť ako personifikovanú skutočnosť, ktorá bola pred stvorením všetkých vecí (Prís 8,22) a spolupracovala pri stvorení (Prís 8,39) a ktorej úloha bola dávať život ľuďom, ktorí ju nájdu (Prís 8,30).

⁴¹ Podobne je to v Ex 24,12; 32,15; 34,28; Dt 5,22; 10,4.

⁴² Dt 31,9: „Mojžiš tento zákon napísal a dal ho kňazom levitom, ktorí nosili Pánovu archu zmluvy, a všetkým starším Izraela.“ Porov. 31,19.22.24.

⁴³ Dt 18,18: „Vzbudím im proroka spomedzi ich bratov, ako si ty, svoje slová vložím do jeho úst a bude im hovoriť všetko, čo mu prikážem.“

⁴⁴ Jer 15,16: „Našli sa tvoje slová a zjedol som ich, tvoje slová sú mi slasťou a radosťou srdca, veď sa nazývam tvojím menom, Pane, Bože zástupov.“

Podľa Kniha Sirachovcovej, Múdrost' dostala od Boha príkaz, aby prebývala v Jakubovom rode a v Izraeli aby mala svoj dedičný podiel (Sir 24,8). Kniha identifikuje Múdrost' výslovne s „obsahom knihy života a zmluvy s Najvyšším Bohom, so Zákonom, ktorý nám Mojžiš prikázal ako dedičstvo Jakubových zhromaždení“ (LXX Sir 24,22⁴⁵; SSV 24,32).

I z týchto textov je zrejmá mimoriadna dôležitosť vtedajšej reflexie o múdrosti pre prehĺbené chápanie skutočnosti inšpirácie, vnuknutia. Je tiež zaujímavé pripomenúť, že tieto texty prehĺbujú i chápanie vtelenia, inkarnácie. Idea preexistujúcej Múdrosti, vyslanej Bohom, prítomnej na zemi medzi Božím ľudom, ovplyvnila jednak náuku o *inkarnácii* a jednak náuku o *inšpirácii*.

(d) Pojem inšpirácie v Izraeli v prechodnom období

Už zo starozákonných textov badať, že niekedy sa pod inšpiráciou chápali veci vnuknuté Bohom, bez mimoriadneho racionálneho spracovania, teda idey obsiahnuté akoby *extatickým spôsobom*. Inokedy sa vnuknutie chápalo ako kreatívna, tvoriaca literárna aktivita, ktorej mohla ale nemusela predchádzať i (ne-)verbálna komunikácia. V tomto prípade by išlo teda viac o inšpiráciu, ktorá využíva *racionálne danosti* človeka.

G.I. Vlková hovorí o obdobných dvoch modeloch inšpirácie v židovskom prostredí⁴⁶. Ako prvý príklad uvádza chápania podľa Filóna Alexandrijského. Keď Filón spomína v diele *De vita Mosis* (II, 37) známu legendu o vzniku Septuaginty, hovorí o prekladateľoch, že prorokovali akoby *uchvátení* a rovnakými slovami a rovnakými vetami, akoby každý z nich bol pod diktátom neviditeľného inšpirátora. Podľa Vlkovej, grécke slovo *en-thúsióntes* (ἐνθουσιῶντες) vyjadruje skutočnosť, že autori boli dotknutí – „v Bohu“, teda boli akoby uchvátení Bohom. Aristeov list, ktorý popisuje ten istý príbeh oveľa triezvejšie, hovorí o vzájomnej konzultácii autorov (*Arist. I* 302). Na druhý pojem chápania inšpirácie poukazuje Vlková príkladom Jozefa Flávia, ktorý sa vyjadril o inšpirácii jadrnejšie, resp. jednoduchšie. V spise *Contra Apionem I*, 37, hovorí, že proroci sa dozvedeli o pradávnych udalostiach z božskej inšpirácie. V gréckom origináli sa nachádza slovo *epi-pnoia* (ἐπίπνοια), ktoré môže znamenať „(v)dýchnutie (na)“⁴⁷.

(2) Postoj NZ vzhľadom k Písmu

Nový zákon použil špecifickejší slovník o inšpirácii. Nepoužíval termíny, ktoré vyjadroval v klasickej dovtedajšej gréčtine extatické stavy. Je neľahké rozhodnúť, či sa chceli dištancovať od príliš profánneho slovníka alebo to bola len menšia lexikálna variácia, bez väčšieho významového odlišenia.

(a) Rôzne typy odvolávok

Nový zákon používa niekoľko typov výrazov, ktoré sa týkajú tvrdení o inšpirácii textov. K prvému typu radíme tvrdenia o Písme⁴⁸, už prevzaté z Písiem Starého zákona, ako napr. „ako káže Pánov zákon“ (Lk 2,24), „o ktorom písal Mojžiš v Zákone a Proroci,“ (Jn 1,45) „V zákone je napísané“ (1Kor 14,21).⁴⁹ K druhému a novému typu vyjadrení sa radia niektoré *významné úvodné formulky* k biblickým citátom. Tretím typom sú *komplexné tvrdenia* o Písme a k štvrtému typu radíme nové tvrdenia, ktoré sa výslovne týkajú Písma a pojednávajú o ňom. V naslednom predstavím posledné tri typy odvolávok, ktoré nejakým spôsobom predpokladajú Božie vnuknutie Písiem.

(b) Významné úvodné formulky k biblickým citátom

⁴⁵ Vlastný preklad podľa pôvodiny ταῦτα πάντα βίβλος διαθήκης θεοῦ ὑψίστου νόμον ὃν ἐνετείλατο ἡμῖν Μωυσῆς κληρονομίαν συναγωγῆς Ἰακωβ (24,23). Porov. SEB.

⁴⁶ VLKOVÁ, Slovo Boží, s. 110.

⁴⁷ VLKOVÁ, Slovo Boží, s. 111.

⁴⁸ V reči Nového zákona sa slovo „písmo, písma“ a pod. vzťahuje na knihy Starého zákona.

⁴⁹ O tomto type odvolávok viď vyššie v stati „Biblické počiatky pojmu inšpirácia v Izraeli.“

Posvätné písma Izraela sú citované v Novom zákone ako vyjadrenia nediskutovateľnej autority. Práve tieto uvádzajúce formulky dovoľujú nahliadnúť do vtedajších odtienkov chápania inšpirácie novozákonnými autormi. Možno rozlíšiť tri druhy týchto odvolávok.

a) *Všeobecné formulky*, ktoré sa vzťahujú na Písma: „hovori Písmo“ (Rim 4,3; 9,17; 10,11; 15,4; Jn 19,37), „hovorilo Písmo“ (Jn 7,38), „(ako bolo) napísané“ (Mt 2,5; 4,4.6.7.10), „splnilo sa Písmo“ (Lk 4,21; Jn 13,18). Z týchto vyjadrení sa vyníma najmä posledné sloveso „splnilo sa“. Dosvedčuje, že Písmo obsahuje projekty a Božie plány, ktoré sa raz musia nevyhnutne premeniť na udalosti. Ľahko teda badať i dejinný rozmer posolstva biblických textov.

b) *Citáty naplnenia*. Citáty naplnenia sú dôležité predovšetkým pre teologický plán Matúšovho evanjelia. Exemplárny príklad je Mt 1,22-23: „To všetko sa stalo, aby sa splnilo, čo Pán povedal ústami proroka: "Hľa, panna počne a porodí syna a dajú mu meno Emanuel," čo v preklade znamená: Boh s nami.“ Matúšov prvý odkaz na Písma sa týka sprítomnenia Božieho slova cez prorokov⁵⁰.

c) *Výrazy „v Duchu Svätom“ a „v Duchu“*. Dva texty, Mk 12,36 a Mt 22,43 sú obsahovo veľmi podobné. Markov citát je jasnejší, nakoľko rozlišuje ľudského a božského autora. Mk. 12,36: „Veď sám Dávid hovorí vo Svätom Duchu“, zatiaľ čo Mt 22,43: „Akože ho potom Dávid v Duchu volá Pánom, keď hovorí“. Oba citáty sú už veľmi blízko pojmu inšpirácia.

(c) Komplexné tvrdenia v NZ o Písme

a) Miesta s odkazom „ústami“ (διὰ στόματος). V Lukášovom diele sa nachádzajú štyri miesta, kde sa hovorí o Písme ako o čomsi, čo povedal Boh ústami prorokov. V Zachariášovom chválospeve sú to proroci (1,70), v Petrovej reči pri voľbe Mateja je to Dávid (Sk 1,16), v Petrovej reči v Šalamúnovom stĺporadí sú to opäť dvakrát proroci (Sk 3,18.21). Je zaujímavé priradiť k týmto tvrdeniam i Mt 4,4 (porov. Lk 4,4), ktorý cituje Dt 8,3, o tom, že človek je živý „...z každého slova, ktoré vychádza z Božích úst (διὰ στόματος θεοῦ).“ Za týmito ústami by sa pomerne ľahko a legitímne dali vidieť „ústa“ proroka, ktorý hovorí v mene Boha. To podporujú i texty, ktoré hovoria o ústach prorokov ako o ich mimoriadnej danosti, napr. Iz 6,7 („dotkol sa mi úst a povedal: "Hľa, toto sa dotklo tvojich perí...")“; Jer 1,9; Ez 3,3.

b) *V praescriptum* Rm 1,1-2: „Pavol, služobník Krista Ježiša, povolany za apoštola, vybraný hlásať Božie evanjelium, ktoré Boh vopred prisľúbil vo *Svätých písmach* skrze svojich prorokov“. Mimoriadne dôležité sú tri zmienky – Proroci, Sväté písma a evanjelium. Text je jedinečným svedectvom i pre tvrdenia o kristocentrickom charaktere Písiem Izraela, či už by sa chápali ako „predpoved“ alebo i ako „prisľub“.

(d) Výslovné tvrdenia NZ o Písme

Dva texty majú mimoriadne dôležité miesto vo veci novozákonného chápania inšpirácie: 2Pt 1,16-21 a 2Tim 3,14-17.

a) Slovo Božie a napísané prorocké slovo (2Pt 1,16-21)

¹⁶ Veď sme nesledovali vymyslené bájky, keď sme vás oboznámili s mocou a príchodom nášho Pána Ježiša Krista, ale sami sme boli očitými svedkami jeho veleby. ¹⁷ On dostal od Boha Otca česť a slávu, keď mu z velebnej slávy zaznel hlas: "Toto je môj Syn, môj milovaný, v ktorom mám zaľúbenie." ¹⁸ A tento hlas sme my počuli; zaznel z neba, keď sme boli s ním na svätom vrchu. ¹⁹ Tým je aj prorocké slovo pre nás pevnejšie. A vy dobre robíte, že hľadíte naň ako na lampu, ktorá svieti v temnom mieste, kým nesvitne deň a nevzide vo vašich srdciach zornica. ²⁰ Predovšetkým však vedzte, že nijaké *prorocko* v Písme (πάσα προφητεία γραφή)⁵¹ nepripúšťa súkromný výklad. ²¹ Lebo *prorocko* (προφητεία) nikdy nevzišlo z ľudskej vôle, ale *pod vedením Ducha Svätého* prehovorili ľudia *poslaní od Boha*.

Text obsahuje niekoľko dôležitých teologických prvkov. 1. Slovo, ktoré Peter počul, je porovnateľné s prorockým slovom. 2. *Písané* prorocko (v. 20) je porovnateľné s *dejinným* účinkovaním

⁵⁰ Ďalšie citáty naplnenia sú v: 2,15.17; 2,23; 4,14-16; 8,17; 12,17-21; 13,35; 21,4-5; 27,9-10.

⁵¹ Alternatívny preklad by bol „nijaké zapísané prorocko.“ SEB 2007 má „ani jedno prorocko v Písme“.

prorokov (v. 21). Hoci nie je v texte ďalšia systematická reflexia, dve inšpirácie – prorocká a písomná – sú postavené na tú istú úroveň. 3. Na pozadí tohto textu stojí presvedčenie, že tieto dva druhy proroctva (ústne a písané) nemajú svoj pôvod v človeku, ale v Bohu. V oboch prípadoch sa ľudskí príjemcovia zjavenia odvolávajú na to, že komunikujú preto, lebo boli poslaní samým Bohom (v. 21). 4. Božie poslanie odkazuje na zásah Ducha Svätého (v. 21). 5. Týmto spôsobom napísané texty nedovoľujú svojvoľný výklad, ale potrebujú objektívne kritérium, s ktorým sa dá odkryť dejinno-spásne pôsobenie Boha, o ktorom samo Písmo prináša svedectvo. 6. S odvolávkou na tvrdenia z 2Pt 3,15-16, ktoré dávajú Pavlove listy na tú istú úroveň „ako aj ostatné Písma“, tvrdenia tohto spisu o prorockých Písmach sa môžu aplikovať na ostatné nové kresťanské Písma.

b) Písmo a formovanie Božieho človeka (2Tim 3,14-17)

V Druhom liste Timotejovi, Pavol formou istého testamentu, zanecháva svojmu učeníkovi Timotejovi záverečné povzbudenia. Timotej, ktorý sa stal pastierom v Cirkvi, bol vychovaný v rodine (1,5) a potom najmä samotným Pavlom (3,14), na základe Písem, ktoré Timotej poznal už od svojej mladosti (3,15).

¹⁴ Ale ty vytrvaj v tom, čo si sa naučil a čo ti je zverené. Veď vieš, od koho si sa to naučil. ¹⁵ Od útleho detstva poznáš Sväté písma, ktoré ti môžu dať poučenie na spásu skrze vieru, ktorá je v Kristovi Ježišovi. ¹⁶ Celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučenie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti, ¹⁷ aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo.

Tento text má najjasnejšie prvky ohľadom inšpirácie. Spomína sa Božie slovo v písanej forme (v. 16) a v podstatnej závislosti od vnuknutia. Toto je jediné miesto v Biblii, kde obe skutočnosti – Písmo a Svätý Duch – zdajú sa byť v rovnakom vzťahu k Božiemu slovu.

Vyjadrenie „celé Písmo je Bohom vnuknuté“ (πᾶσα γραφή θεόπνευστος) tvorí niektoré výkladové problémy.

1. Grécke prídavné meno *pása* sa môže chápať buď v distributívnom zmysle („každé“) alebo komplexnom („celé“). V konečnom dôsledku nie je v tom podstatný rozdiel, či „každé (jedno) písmo“ alebo „celé Písmo“, lebo sa to musí chápať v súvislosti s celkom Písiem, ako je to zrejmé z v. 15. Timotej poznal Sväté písma. Vyjadrenie ostáva však otvorené aj významu, ktorý by zahŕňal aj neskoršie posvätné spisy, teda kresťanské a nie len židovské Písma.

2. Grécke prídavné meno *theopneustos* je *hapax legomenon* v biblickej gréčtine (len raz sa vyskytuje v gréckom Novom zákone) a môže mať význam aktívny (vnukajúci Boh, resp. Boh inšpirátor), alebo pasívny (Bohom vnuknuté). Väčšina odborníkov uprednostňuje pasívny význam, ako to dosvedčuje aj preklad Vulgáty *divinitus inspirata*. I samotný úmysel textu, resp. jeho autora, je zameraný na Písmo a jeho posolstvo a nie na jeho posvätného autora (Boha).

3. Treba pripomenúť, že cieľ Písem je jasne zdôraznený vo v. 15 – majú schopnosť učiť spásu. Ide však o vyučovanie, ktoré odkazuje na vieru v Ježiša Krista. R. Fabris zdôrazňuje, že tento výslovný odkaz na kristologickú vieru, podčiarkuje celkovú orientáciu a kristologický dynamizmus posvätných textov. Stať potvrdzuje, že Písma sú účinné práve preto, že sú Bohom inšpirované, a preto môžu byť zdrojom nového učenia, ktoré závisí od Božieho slova. Tak sa ono môže stať pre Božieho človeka nástrojom na vyučovanie, vyvracanie, nápravu a formáciu k správneému vzťahu k Bohu.

c) Záver

Nový zákon sa vyjadruje výslovne a o božskom vnuknutí Písem. Toto tvrdenie sa však nevzťahuje len na kvalitu obsahov biblických kníh, ale aj na knihy samotné ako textové nástroje, ktoré tieto obsahy zachovávajú (konzervujú) a odovzdávajú ďalej. Fakt inšpirácie božských Písem patrí k biblickému posolstvu, predovšetkým novozákonnému, nezávisle od toho, ako sa chápe. Knihy Nového zákona teda dosvedčujú božský pôvod a božské vnuknutie posvätných textov.

(3) Božia autorita Písem u Otcov a v Magistériu

V tejto časti predstavíme niekoľko modelov, alebo azda lepšie niekoľko základných pohľadov, ktoré boli živé v patristickom období a ich prebratie, resp. výberové magisteriálne prijatie. Sú to najmä

chápanie svätopisca ako nástroj, chápanie Božieho vnuknutia ako diktát a chápanie Boha ako autora Písom.

(a) Svätopisec ako *organon* – *instrumentum*

Už od 2. stor. viacerí autori hovoria o rozumovej a duchovnej percepcii prorokov vo veci vnímania a zachycovania Božieho hlasu. **Montanisti** práve popierali takéto zachytenie Božieho slova, lebo učili o extatickom vnímaní Božieho hlasu⁵². Na druhej strane súdobý **Atenagoras Aténčan** (nar. cca 2. pol. 2. stor.), ktorý je príkladom kresťanskej apologetiky a platonik, je autorom apológie *Posolstvo v prospech kresťanov*. V nej odôvodňuje, že prorokom treba veriť, lebo Duch Svätý použil ich ústa „ako nástroj“ (PG VI, 903, 908). Podobne aj anonymné dielo z prelomu 2. a 3. stor. s názvom *Chortatio ad Graecos* používa podobnú charakteristiku o prorokoch, ktorí sú akoby nástrojom, akousi citarou či lýrou (PG 6, 256-257). I **Augustín** vo svojom diele *De consensu Evangelistarum* I, 35, 54 (PL XXXVI, 1070) hovorí o tom, že Kristus všetko to čo chcel, aby sa čítalo o jeho skutkoch a výroch, prikázal zapísať evanjelistom, priamo tak, *akoby oni boli jeho rukami*.

Mentálna a duchovná spoluúčasť prorokov na tvorbe Písom bola už od 2. stor. výslovne prítomná v chápaní prvých kresťanských učiteľov, v kontraste k montanistickému extatickému chápaniu. Výslovne to možno doložiť z **Hieronymovho** výroku, ktorý tvrdí, že nie je pravda „ako si predstavuje Montanus so svojimi nevedomými ženami, že proroci hovorili v extáze, tak že ani nevedeli čo hovoria“⁵³ (PL 24,19). Náuku o ľudskom autorovi ako o nástroji preberie i encyklika *Divino afflante Spiritu*, ale špecifikuje, že tak ako hovorili dávni učители, *svätopisci boli nástrojmi, ale i so svojimi vlohami a slobodou* (EB 556).

Treba hneď pozitívne ohodnotiť tieto pohľady tradície otcov a koncilu. Ich vyjadrenia sa opierajú o náuku Písma, ale ich cieľom nebolo stanoviť hneď náuku o inšpirácii, ale predovšetkým vysvetliť, či zdôrazniť vieru v mimoriadne výnimočný vzťah Písma s Bohom. V konciloch sa termín „nástroj“ neobjavuje. Preberá sa však výraz *causa instrumentalis*, ktorá dovoľuje chápať činnosť svätopiscov ako pravú a pravdivú, aby ostala neporušená ich tvorivá časť, ale súčasne sa i zdôrazní závislosť od priamej činnosti Ducha Svätého.

(b) Kompozícia posvätných spisov ako diktát

V latinskej tradícii sa udomácnil iný termín, ktorý sa stal v nej dominantným – latinské sloveso *dictare*, resp. substantívum *dictatio* (a pod.). Treba však striktne rozlišovať medzi latinským používaním a medzi jeho slovenským, resp. moderným fonetickým ekvivalentom *diktovať*, či *diktát*. Latinské sloveso *dictare* je istou intenzívnou formou slovesa *dicere*. Špecifickosť tohto slovesa bola v rozlíšení a v povýšení jeho použitia od bežného slovesa a jeho bežného používania hovoriť. Zatiaľ čo ľudský autor hovorí (*dicere*), u božského autora sa používa *dictare*.

Podľa **sv. Hieronyma**, preto, aby sme pochopili List Rimanom, je nevyhnutná pomoc Ducha Svätého, ktorý „cez apoštola práve tieto (veci) *diktoval*“⁵⁴. Podobne aj **sv. Augustín** v už spomínanom diele píše, že síce nemožno povedať, že to všetko, čo Ježišovi učeníci napísali, by napísal Ježiš sám osobne, ale oni – akoby údy jeho tela – napísali to tak, ako to boli prebrali od neho, ktorý je ich hlavou a ktorý im to akoby *diktoval*⁵⁵.

Latinský termín *dictare* prevzal aj Tridentský koncil, aby vysvetlil vzťah medzi Duchom Svätým a ústnou tradíciou. Dekrét z 8. apríla 1546 má názov *Recipiuntur libri sacri et traditiones apostolorum*

⁵² Pôvodca hnutia Montanus pôsobil v 2. stor. po Kr. vo Frýgii, v Malej Ázii a jeho učenie malo apokalyptický a eschatologický ráz. Nadväzovalo na charismatické a prorocké javy v prvotnej Cirkvi, zdôrazňovala sa prísna disciplína, mučeníctvo a oslobodenie od starostí každodenného života. V Afrike bolo rozšírené a Tertulian sa stal jedným z najznámejších stúpcov tohto bludného hnutia.

⁵³ „*Neque vero, ut Montanus cum insanis feminis somniat, Prophetiae in ecstasi sunt locuti, ut nescierint quid loquerentur, et cum alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent*“ (PL XXIV, 19).

⁵⁴ *Epist.* 120,10: „*qui per Apostolum haec ipsa dictavit*“ (PL 2XXII, 997).

⁵⁵ „...quandoquidem membra eius id operata sunt, quod *dictante capite cognoverunt*“ (PL XXXIV, 1070).

(Uznávajú sa posvätné knihy a tradície apoštolov) a pred tým, než vymenuje zoznam posvätných spisov stanovuje, že

... nakoľko koncil vie, že táto pravda a normatíva ja obsiahnutá v Svätých písmach a v nenapísaných tradíciách, ktoré boli zozbierané samotnými apoštolmi z úst samotného Krista, alebo samotných apoštolov, *pod vnuknutím* Ducha Svätého (*Spiritu Sancte dictante*), odovzdané takmer z ruky do ruky (2Sol 2,14), sa dostali až k nám, nasledujúci príklad svätých pravoverných otcov, prijíma a ctí si s rovnakou nábožnosťou a úctou všetky knihy, tak Starého ako i Nového zákona, nakoľko Boh je autorom obidvoch a taktiež samotné tradície, ktoré sú vlastné viere a zvykom, nakoľko ich považuje za „*diktované*“ (*dictatas*) z úst samého Krista alebo Duchom Svätým.⁵⁶

Najmä prvé použitie termínu *dictare* jasne vyjadruje úzky súvis medzi Duchom Svätým a ústnou tradíciou, ktorý chcel koncil zdôrazniť.

(c) Boh – autor Svätého písma

Latinský termín *auctor*, v zmysle autor Písma, sa udomácnil v západnej Cirkvi najmä od čias **sv. Ambróza** a **sv. Augustína**. Termínom sa chcelo poukázať na úzky vzťah medzi Bohom a inšpirovaným Božím slovom. Pojem sa formoval na pozadí dualistických herézií (najmä na pozadí gnosticizmu a manicheizmu), ktoré odlišovali a rozdeľovali Boha Starého zákona od Boha Nového zákona. Pojem sa v prvom rade používal na tvrdenie, že je to jeden jediný Boh, ktorý je autorom ekonómie spásy tak v SZ ako i v NZ. Až následne sa používanie termínu *auctor* aplikovalo na Písma, ktoré vznikali z tejto ekonómie spásy a sú súčasne i jej rukolapným prejavom.

Sv. Augustín v tejto otázke prirovnáva Boha stvoriteľa časných i večných dobier k Bohu, ktorý je autorom oboch zákonov, pretože Nový je zobrazený v Starom zákone a Starý je zobrazený v Novom (PL XLII, 623).

Sv. Tomáš Akvinský

Dominikánsky učiteľ, sv. Tomáš Akvinský nemal v úmysle diskutovať o veci inšpirácie systematicky. Prirodzene, že vypracovaním terminológie obdobia scholastiky prinieslo veľké možnosti presnejšieho vyjadrovania viery, a teda i otázok súvisiacich s Písmom. I keď Tomáš neriešil otázku vnuknutia, jednako sa vyjadril, že Boh je hlavný *autor* Svätého písma a človek je nástroj – „*nástrojový*“ autor (Quodl 7,14,5). Treba hneď pripomenúť, že tak v Tomášovej teológii, ako i v predchádzajúcej a nasledovnej teologickej terminológii, pod pojmom *causa instrumentalis* netreba chápať človeka (ak teda ide o človeka) ako nástroj bez mohutností rozumu a mysle. Naopak, človek ako nástroj v Božom pláne, odpovedá na vnuknutie Ducha tak, ako to zodpovedá jeho prirodzenosti, slobodne, podľa svojich vlôh, nadania a podľa horizontu svojho duchovného a kultúrneho prostredia. Tiež si treba uvedomiť mimoriadnosť Tomášovho pomenovania; totiž pre Tomášovo myslenie boli dve základné kategórie príčina a dôsledok, tak zámena *autor* namiesto príčina je mimoriadne dôležitá a významná⁵⁷. Boh je teda *auctor primarius* a svätopisec *auctor secundarius*.

Okrem spomenutého prvého veľkého prínosu – rozlíšenia medzi dvomi príčinami, resp. aktérmi pri tvorbe posvätných písiem, sv. Tomáš sa zaoberal i otázkami *kvality samotnej prorockej charizmy*. V chápaní sv. Tomáša, prorocká charizma, ktorá je nevyhnutná pre svätopiscov, má dva aspekty. Prvý spočíva v percepcii a v zastúpení, reprezentácii vecí a druhá spočíva v úsudku o pochopených veciach. Ak Duch Svätý pôsobí na obe, vtedy sa hovorí o vlastnom proroctve. Proroctvo je pravé i keď Duch Svätý pôsobí len na úsudok. Tento druhý prípad je charakteristický pre

⁵⁶ EB 57. Vlastný preklad.

⁵⁷ Tomášova teológia chápe hlavnú príčinu ako tú, ktorá koná samo zo svojej podstaty. Inštrumentálna príčina je činná len nakoľko dostane podnet od hlavnej príčiny. V inštrumentálnej príčine sa rozlišuje dvojaká činnosť: tá, ktorá vyjadruje samotný nástroj (žiarovka a jej schopnosť svietiť) a druhá, ktorú môže iniciovať práve prvá príčina a tým pozdvihne inštrumentálnu príčinu (chirurgická schopnosť doktora). Výsledok spolupráce treba pripísať úplne obidvom príčinám, i keď rôznym spôsobom a vlastným obom príčinám. Obe príčiny pôsobia súčasne, vytvorí jeden jediný efekt a predsa pri tom ostanú v každej príčine vlastné charakteristiky. Schopnosť hlavného činiteľa má permanentný charakter, zatiaľ čo schopnosť druhotnej príčiny, resp. nástroja je prechodná.

Sväté písmo. Božskú charizmu, ktorú svätopisci dostali, ich uspôsobila robiť úsudok nad skúsenosťami a dejinami podľa božských právd.

Súhlas Magistéria s výrazom Boh autor SZ i NZ

Hlavné koncily prijali vyjadrenie, že Boh je *autorom* Starého i Nového zákona. Vyjadrujú sa k tomu dva koncily: Florentský koncil (1438-1445) v 9. sesii 4. 2. 1442 v texte *Decretum pro Iacobis*, nazvanom tiež bulou „Cantate Domino“ (EB 47) a Tridentský koncil v r. 1546 (EB 57). V dogmatickej konštitúcii I. vatikánskeho koncilu (1870) *Dei Filius* sa obraz Boha ako „autora“ spája s vyjadrením „napísané vnuknutím Ducha Svätého“⁵⁸. Druhý vatikánsky koncil v Konštitúcii *Dei Verbum*, čl. 11 (1965), spája autorstvo Boha s frázou z encykliky *Divino afflante Spiritu* (z 30. 9. 1943) o schopnostiach a silách svätopiscov, a tak kulminuje vo vyjadrení, že svätopisci boli „skutoční autori“ (*auctores veri*).

Keď DV i na inom mieste spomenie tvrdenie, že Boh je autor, vždy pridá špecifickú poznámku, aby sa zamedzilo takému nedorozumeniu, podľa ktorého by bol Boh literárnym autorom. DV 16 preto spomína, že Boh je *inspirator et auctor*⁵⁹. Vyjadrenia magistéria netvrdia teda, žeby Boh bol literárnym autorom Písom, hoci výklad šiel niekedy i týmto smerom⁶⁰.

(4) Autorita Písma podľa Tridentského koncilu, jej dôsledky a rozvoj

I samotní reformátori 16. storočia prebrali tradované tvrdenia, ktoré podčiarkovali rozmer nástrojovej príčiny svätopiscov s cieľom zdôrazniť božský charakter Biblie. Teda katolícka a protestantská pravovernosť sa v tomto bode v podstate zhodujú⁶¹. Ako výrečne pripomína J. Bándy, že „Stáť na pozíciách verbálnej inšpirácie znamená pokladať Bibliu za neomylnú aj v oblasti astronómie, zemepisu, dejepisu, biológie atď.“⁶² Keďže v Cirkvi neboli pochybnosti o božskom charaktere posvätných kníh, tak ani Tridentský koncil (1546 – 1563) neprejavil záujem sa zaoberať týmito otázkami. Avšak reformné teologické prúdy podnietili koncil len k zdôrazneniu božského autorstva kníh a súčasne k jasnému vymedzeniu rozsahu kníh, na ktoré sa božský charakter pôvodu a ich autorita vzťahujú. Nepridáva nič k stáročnej tradícii, len zafixuje kánon. Potvrďuje tradíciu

⁵⁸ EB 77: *Sed propterea, quod Spiritu Sancto inspirante Deum habent auctorem, atque ut tale ipsi Ecclesiae traditi sunt.*

⁵⁹ I v tomto prípade slovenský preklad robí voľbu. Prvé podstatné meno (*inspirator*) prekladá vedľajšou vetou „ktorý inšpiroval knihy (obidvoch Zákonov)“ a druhé podstatné meno (*auctor*) prekladá rovnako substantívom „pôvodca“. Porov. Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, s. 152.

⁶⁰ Pre hutnú syntézu tejto otázky porov. ALONSO SCHÖKEL, L. *La parola ispirata. La Bibbia alla luce della scienza del linguaggio*. Brescia: Paideia Editrice, 1967, s. 76 – 83.

⁶¹ Až v poreformnom období sa v protestantizme však formuje pojem *inspiratio verbalis*, t. j. *slovná inšpirácia Písma*, čím sa vyjadruje, že Biblia nie je len Božie slovo, ale i Božie *slová*. Tento náhľad chápe každé jedno slovo Biblie za inšpirované tak ako je napísané. Náhľad chce zdôrazniť Písmo ako nediskutovateľnú autoritu. Toto učenie o verbálnej inšpirácii Biblie „vypracovali teológovia luteránskej ortodoxie“. BÁNDY, J. *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004, s. 14. Protestantské chápanie však vzniklo ako protiváha voči vnímaniu inšpirácie Božieho slova ako celku. Súčasne tzv. slovná inšpirácia mala podporiť teológiu *sola scriptura*. Na druhej strane sa táto náuka o doslovnej inšpirácii silno opierala o tradičné vyjadrenia vytvorené cirkevnými otcami a scholastikou o tzv. diktáte.

V tejto veci sa i v katolíckej vierouke vytvorili dva smery. Prvý smer predstavovali dominikáni so svojim učením o inšpirácii nielen o obsahu Písma (*res*) ale i o jednotlivých slovách (*singula verba*). Druhý smer, presadzovaný najmä jezuitami (molínistami), zdôrazňoval, že božský charakter sa vzťahuje na skutočnosť a myšlienky (*res et sententiae*), ale nie na *verba materialia*. Otázka bola diskutovaná, i keď dominikánska opatrnosť akoby si vyslúžila preferenciu, no ostala nedoriešená. Treba pripomenúť, že vyjadrenia jezuitov však zdôrazňovali to, čo ostatné magisteriálne dokumenty nepriamo potvrdzujú. Zdôrazňuje sa totiž nutnosť interpretácie, a teda doslovné chápanie je nebezpečné. Tým ale netvrdíme, že dominikánska škola hovorila o doslovnom chápaní *verba singula*. Porov. *Studijní texty ke Starému zákonu pro poslucháče dálkového teologického studia, sešit I.*. Olomouc: [s.n.], 1990, s. 21.

⁶² BÁNDY, Úvod do Starej zmluvy, s. 14.

katolíckej viery vo sväté knihy Starého aj Nového zákona a prebral i výraz „diktované Duchom Svätým“ (*Spiritu Sancto dictante*). Preto v podstate pre koncil to bola len otázka kánonu, ktorý dôsledne preberá (proti reformnej novej tendencii vrátiť sa k *veritas hebraica*), aby sa vyhlo neistotám ohľadom uznávaných posvätných spisov (EB 57). Potvrďuje v prvom z dekrétov 8. apríla 1546. Okrem stanovovania materiálneho rozsahu inšpirácie a po menovitom zozname spisov dodáva klasickým tónom vylúčenie toho, kto neverí v posvätnosť *všetkých kníh i s ich časťami, anathema sit*⁶³.

Formuláciu o pojme inšpirácie z Tridentského koncilu, ktorá vlastne stanovuje len materiálny rozsah, zopakujú aj oba Vatikánske koncily. Prvý vatikánsky koncil ju preberie do vieroučnej konštitúcie *Dei Filius*, ktorá vyšla na 3. sesii, 24. apríla 1870, keď sa odvolá na učenie Tridentského koncilu (EB 79). Druhý vatikánsky koncil v konštitúcii *Dei Verbum*, čl. 11, preberie opäť doslovne „Svätá Matka Cirkev má totiž na základe apoštolskej viery za sväté a kánonické knihy Starého a Nového zákona v ich celosti i so všetkými ich časťami.“ Nemalý rozdiel spočíva v tom, že vyjadrenie *anathema sit* sa už v *DV* neobjavilo.

Pravdy náuky *DV* o inšpirácii možno čiastočne objasniť, podľa A. Tyrola, tromi kritériami inšpirácie: 1. Apoštolskosť, 2. Svedectvo ľudského autora, 3. Svedectvo Ducha Svätého. No i tieto kritéria, hoci sú pozitívne, predsa sami o sebe sú nedostatočné. Sú to „kritériá vágne a neisté.“ A preto uzatvára, že „jedinou inštanciou na dokázanie existencie inšpirácie je božsko-apoštolská tradícia, chránená, prehĺbená a objasnená riadnym a mimoriadnym Učiteľským úradom Cirkvi“⁶⁴.

1) *Apoštolskosť*. Apoštoli boli neomylní (ústne i písomne) v ohlasovaní Božej pravdy. Teda náuku, čo zanechali, bola inšpirovaná. Avšak neznamená to, že ich neomylnosť možno stotožniť s inšpiráciou. Na inšpiráciu musí byť apoštol obdarený mimoriadnou charizmou. Toto prvé kritérium predpokladá, že len z epochy apoštolov by mohli pochádzať inšpirované knihy (toto však neplatí pre knihy Starého zákona). Z toho vyplýva, že smrťou posledného z nich, sa končí aj verejné Božie zjavenie. Druhým dôvodom na podporu apoštolskosti ako kritéria pre inšpiráciu je tradícia, že vieme len od apoštolov, či nejaký spis je inšpirovaný alebo nie. Tretím dôvodom inšpirovanosti kníh nie je fakt pôvodu od apoštolov (hoci pochádzajú od apoštolov), ale fakt uistenia, potvrdenia apoštolmi o tom, že knihy sú inšpirované.

2) *Svedectvá ľudského autora*. Hoci ľudský autor môže sa vyjadriť o inšpirovanosti svojho spisu (Zjv 1,3; 22,18), je skôr nezvyklé, aby sám svoje dielo označoval ako Bohom inšpirované. Okrem toho, samotní autori si skôr nepokladali svoje diela za inšpirované (porov. Lk 1,1-4). A ak by aj tvrdili o svojom diele, že je inšpirované, to by nepostačovalo pre spoločenstvo veriacich. Texty vždy boli prirodzene otestované svojím dlhodobým používaním a tradíciou náuky. Cirkev rozpoznáva ich božský pôvod (inšpiráciu) až *post factum*.

3) *Svedectvá Ducha v čitateľovi*. Toto kritérium sa spája najmä s kalvínskou a protestantskou tradíciou. Údajne čitateľ vníma vo svojom vnútri, že či je spis inšpirovaný. Prirodzene, že predpokladajú, že zdrojom tohto vnemu je Duch Svätý. Kritérium je vysoko subjektívne a nekontrolovateľné. Zvykli ho posilňovať ďalšími vnútornými kritériami ako vznešenosť a ušľachtilosť reči a náuky, jej starobylosť a predsa účinnosť, alebo samotná duchovná náklonnosť a kajúcnosť čitateľa.

Od encykliky Leva XIII. *Providentissimus Deus* (1893) po Druhý vatikánsky koncil sa téma inšpirácia sporadicky ale jadrne objavuje v dokumentoch Magistéria. Samotná encyklika *PD* obraňuje pravdu a neomylnosť Písma proti minimalistom, vyzýva katolíckych učencov študovať problémy vznikajúce medzi biblickými vyjadreniami a výsledkami prírodných vied, a teda v podstate vychádza z predpokladu inšpirácie Biblie a chce ponúknuť riešenia na vzniknutý problém neporozumenia

⁶³ *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in ecclesia catholica legi consueverunt et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, et traditiones praedictas sciens et prudens contempserit, anathema sit* (EB 60). Porov. TYROL, Všeobecný úvod, s. 21 – 22.; CATTANEO, E. Il mistero delle Scritture. L'ispirazione. In: FABRIS, R. ed. *Introduzione generale alla Bibbia*. Leumann (TO): Elledici, 2006. Corso di Studi Biblici 1, s. 520.

⁶⁴ TYROL, Všeobecný úvod, s. 27.

biblického textu. Inkvizičný dekrét o hlavných chybách reformizmu a modernizmu s názvom *Lamentabili* z 4. 7. 1907 tvrdí, že inšpirácia je immúna od omylu (EB 200). Encyklika Pia X. *Pascendi* z 8. 9. 1907 zdôrazňuje, že inšpirovaná pravda posvätných kníh je všeobecne platná, a že inšpirácia nie je to isté, ako len výsledok ľudskej, kultúrnej či umeleckej skúsenosti a pod. (EB 258, 264). Encyklika Benedikta XV. *Spiritus Paraclitus* (EB 440-495) z 15. 9. 1920 zostáva na pozícii Leva XIII. v učení o neomylnosti Písma a neprijíma rozlišovanie medzi náboženskými a profánnymi prvkami v Písme.

Encyklika Pia XII. *Divino afflante Spiritu* (EB 538-569) z 30. 9. 1943, tiež pokračuje v podpore kritického skúmania Biblie pomocou jazykových a historických vied a odporúča študovať spôsoby vyjadrovania svätopiscov, aby sa tak mohlo prísť k určeniu literárneho zmyslu; tým sa zadostučiní práve tomu, že slová sú inšpirované.

(5) Alternatívne návrhy

Návrh chápať Sväté písmo ako „Boží list“ bol známy už u sv. Gregora Veľkého⁶⁵ a ostáva stále s veľkým pastoračným významom. Samotný Druhý vatikánsky koncil adoptoval vyjadrenie, že Sväté písmo je ako zrkadlo Boha. DV 7: „Táto posvätná Tradícia a Sväté písmo Starého i Nového zákona sú teda *akoby zrkadlom*, v ktorom putujúca Cirkev na zemi kontempluje Boha, od ktorého prijíma všetko, kým ho neuvidí z tváre do tváre takého, aký je (porov. 1Jn 3, 2).“

Za povšimnutie stojí už dávnejší brilantný návrh znamenitého teológa a biblistu, španiela L. Alonso-Schökela SJ. Inšpiráciu navrhoval opísať dvomi kategóriami – *autor a jeho hrdinovia*⁶⁶.

b) Systematický náhľad na inšpiráciu podľa DV

(1) Božia inšpirácia a pravda v Písme (DV 11)

Tretia kapitola *Dei Verbum* (DV 11-13) je celá venovaná inšpirácii a otázkam s ňou spojenými ako sú pravda biblického textu, spôsob ako túto pravdu odkryť a ako ju vykladať. S článkom č. 11 začína mimoriadne dôležitá časť DV. Konštitúcia v nej hovorí o inšpirácii⁶⁷ a o súvisiacich otázkach. K nim sa radí najmä problematika **pravdy** biblického textu, **spôsobu ako čerpať** túto pravdu z neho a spôsobu **vysvetľovania** Písma. Kapitola zdôrazňuje, že inšpirácia sa netýka len právd, ale celého „spásonosného plánu zrealizovaného Kristom, o ktorom píšú predchádzajúce kapitoly“⁶⁸. Zredukovať teda Zjavenie na sériu právd by znamenalo zredukovať koncept Zjavenia do schémy, ktorá nevystihuje učenie Koncilu. Konštitúcia teda rozširuje a prehľbuje koncept Zjavenia.

Pojem *inšpirácie* teda slúži na vyjadrenie viery v tú skutočnosť, že Písmo má svoj reálny a hlbší základ v samotnej transcendencii tajomstva Boha. Len na pozadí skutočnosti bezprostredného vzťahu s Bohom sú biblické knihy považované za posvätné, za Sväté písmo, resp. sú Božie slovo.

Kánonickosť a posvätnosť spisov, t. j. inšpirovanosť spisov medzi sebou úzko súvisia. Písma sú **kánonické**, t. j. majú **normatívny charakter pre Cirkev** a pre jej vieru, práve a len preto, že sú **inšpirované, vnuknuté**, t. j. majú **bezprostredný vzťah k Bohu**.

⁶⁵ Gregor Veľký: *Moralia in Iob* (PL LXXV 517).

⁶⁶ ALONSO SCHÖKEL, La parola ispirata. La Bibbia alla luce della scienza del linguaggio, s. 71 – 75.

⁶⁷ Slovenský teologický termín „inšpirácia“ má svoj pôvod v latinskom *inspirare*, čo znamená 1. (za)fúkať, dúchať (do čoho), 2. vdýchnuť, 3. rozduchať, 4. podnietiť, nadchnúť, vnuknúť, 5. vliat'. Najmä významy č. 2, 4 a 5 vyjadrujú to, čo chcel DV 11 vyjadriť, keď chcel zdefinovať, prečo sú Písma sväté. Slovenský preklad to presne vyjadruje – lebo „boli napísané z *vnuknutia* Ducha Svätého“ (Spiritu Sancto *inspirante*). Nejde o nejaký proces vliatia myšlienky, či nápadu, ktorým sa dnes opisuje počiatková, koncepčná a tvorčia myšlienka a sila u ľudí. Pod inšpiráciou sa skôr myslí, že obsah napísaný má svoj konečný pôvod v samom trojjedinom Bohu.

⁶⁸ DEIANA, G. *Introduzione alla Sacra Scrittura alla luce della Dei Verbum*. Città del Vaticano: Urbaniana University Press, 2009, s. 43.

DV 11. Bohom zjavené pravdy⁶⁹, písomne vyjadrené a zachované vo Svätom písme, boli **napísané z vnuknutia Ducha Svätého**. Svätá matka Cirkev na základe apoštolskej viery pokladá všetky knihy Starého a Nového zákona i všetky ich časti za posvätné a kánonické, pretože, napísané z vnuknutia Ducha Svätého (porov. Jn 20,31; 2Tim 3,16; 2Pt 1,19-21; 3,15-16), majú za pôvodcu Boha a ako také boli odovzdané Cirkvi. Na napísanie posvätných kníh si Boh vyvolil ľudí a použil ich tak, že oni uplatnili svoje schopnosti a sily, no on účinkoval v nich a skrze nich, aby napísali ako skutoční autori všetko to a len to, čo on sám chcel.

Keďže teda všetko, čo tvrdia inšpirovaní autori, čiže svätopisci, sa má pokladať za tvrdenie Ducha Svätého, treba vyhlásiť, že knihy Písma **isto, verne a bez omylu učia pravdu**, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu. A teda „celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti, aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo“ (2Tim 3,16-17 gr.).

Prvé slová článku č. 11 vyjadrujú to, k čomu sa vzťahuje aj náuka o inšpirácii. „Bohom inšpirované (veci)“ je podmet prvej vety a jeho obsahom nie sú len zjavené pravdy. Dve latinské slová *divinitus revelata* vyjadrujú celkovú Božiu ekonómiu spásy, ktorá ja vyjadrená v Písmach. Redukovať latinský obsahovo významný a bohatý výraz na „Bohom zjavené pravdy“ by bolo okrem iného aj v protiklade so samotným úvodom konštitúcie.

(a) Inšpirácia – vdýchnutie

Prvá veta odseku č. 11 svojou náukou o inšpirácii uvádza jednu z najdôležitejších tém konštitúcie. Vyjadruje, že Zjavenie, ktoré je v Písmach je garantované práve *vnuknutím* Ducha Svätého. Prirodzene teda, že inšpirácia sa vzťahuje len na pôvodinu. Preklady sa tiež môžu tešiť tomuto privilégiumu, ale len natoľko, nakoľko reprodukujú obsah pôvodiny. Z tohto dôvodu zohráva mimoriadnu úlohu pôvodina. V prípade Starého zákona sa vec trochu komplikuje, nakoľko hebrejská pôvodina je odlišná od gréckeho „prekladu“ Septuaginty (LXX). Keďže preklad do gréčtiny bol vyhotovený a obohatený v čase, keď zjavenie ešte nebolo zadefinované, resp. ukončené, tak grécka pôvodina má vnútornú charakteristiku inšpirácie.

Prvá veta sa **snaží vyhnúť otázke, či celé Božie zjavenie je obsiahnuté v Písmach**. Necháva otvorenú otázku, či sú zjavené pravdy, ktoré by neboli v Svätom písme. Konciloví otcovia definujú inšpiráciu len vzhľadom na Písmo: „Svätá Matka Cirkev... pokladá všetky knihy... za posvätné a kánonické (*sacris et canonicis*)“. Cieľom vyjadrenia bolo zdôrazniť *ich božský pôvod*. To podporujú štyrmi citátmi z Písma.

Plán spásy. Prvý citát, **Ján 20,30-31**, nepojednáva o inšpirácii priamo, ale skôr vyjadruje fakt, že v Písmach je vyjadrený celý Boží plán spásy.

Bohom inšpirované. Druhý citát, **2Tim 3,16**, sa vzťahuje na knihy Starého zákona (a nie NZ) zdôrazňuje prvú charakteristiku inšpirácie – že sa vzťahovala na svätopiscov (a nie na prijímateľov Písma, teda nie na čitateľov). Trpný rod slovesa vnuknúť – „vnuknuté (*theopneustos*)“ Bohom – má zreteľne na mysli Božiu iniciatívu pri písaní posvätných spisov.

Vysvetľovať v súlade s pôvodným úmyslom. Tretí text **2Pt 1,19-21** podčiarkuje, že inšpirovaný text má nejaký Bohom chcený úmysel, a teda ho neslobodno hocijako vysvetľovať – s cieľom takpovediac *ad usum privatum*. Svätopisec vyjadruje, že treba ho interpretovať ale v súlade s pôvodným úmyslom pôvodného autora. Pôvodný úmysel má zmysel natoľko, nakoľko je bližšie k hnutiu a inšpirácii Ducha, pod ktorým ho autor písal.

Inšpirácia NZ. Štvrtý text, **2Pt 3,15-16**, sa vzťahuje na spisy Nového zákona; kritéria pre starozákonné texty musia byť rovnako aplikované aj na novozákonné spisy.

⁶⁹ Aj v tomto prípade nový slovenský preklad (Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, s. 148) nie je dôsledný. Latinské *Divinitus revelata* nie je správne prekladať ako „Bohom zjavené pravdy“, nakoľko termín *veritas* sa tam nevyskytuje. Okrem toho, tento mylný preklad zavádza k chápaniu, že vrcholom Božieho zjavenia sú pravdy! Správnejší preklad by bol „veci božsky zjavené,“ resp. „Bohom zjavené (veci)“. Český preklad má „Co bylo Bohem zjaveno“; porov. Dokumenty II. vatikánskeho koncilu, s. 115.

(b) Dvojnásobné autorstvo

Názov môže pôsobiť neporozumenie. Boh je pôvodca (*auctor*) a človek je tiež skutočný autor (*veri auctores*). Prirodzene že, tak ako i bolo z predchádzajúceho a z náuky zrejme, človek svätopisec je *nástrojom* len analogicky, teda len do tej miery, nakoľko bol v službách Božieho ducha pri písaní. II. vatikánsky koncil však zámerne nepoužil termín nástroj, ktorý bol známy z predchádzajúcich dokumentov⁷⁰. *Dei verbum* nepoužíva termín „nástroj“⁷¹, ale zdôrazňuje viac súvis medzi Božím a ľudským autorom: „... si Boh vyvolil ľudí a použil ich tak, že oni uplatnili svoje schopnosti a sily...“

Je už ťažšie určiť ako Duch Boží využíva schopnosti ľudí. Tradične sa v činnosti svätopiscov rozlišujú tri činnosti: a) *skúmateľská*, b) *rozlišujúca*, vyberajúca a c) *pisateľská*. Prvá spadá do oblasti racionálnej a druhé dva sa do oblasti vôľovej. V prvej fáze teda Boží duch osvetľuje myseľ svätopisca a v ďalších fázach pohýna jeho vôľu. Tento princíp v poslednom období bol trochu doplnený, najmä po prehĺbenom poznaní vzniku kníh Starého zákona. Tie totiž vznikali neraz počas dlhých období. Bol predmetom viacnásobných reлектúr a editovaní. Inými slovami nie jeden, ale viacero autorov a v rôznych obdobiach sa podieľalo na vzniku niektorých kníh. Je teda v réžii Ducha Božieho inšpirovať nielen autorov prvotných zbierok, ale aj ich redaktorov, resp. záverečných autorov spisu – a to preto a len s tým cieľom, aby základné poslanstvo textu, teda Božie slovo dosiahlo svoju finálnu podobu, podľa Božieho úmyslu. Či si vezmeme príklad Mojžiša, ktorý je základný komunikátor Božieho slova – jeho právd, náuky, alebo aj apoštolov, badať, že autori posvätných písniem mali na zreteli komunitný charakter adresátov, ktorí prijali text ako Bohom vnuknutý. Koncilová otcovia sa ale nevyjadřili *akým spôsobom* Duch svätý inšpiroval a viedol svätopiscov.

(c) Otázka neomylnosti

Na základe náuky o inšpirácii sa veľmi rýchlo vytvoril uzáver, že Písmo je neomylné (*inerranza* – neomylnosť; porov. vyššie). Týmto pojmom sa chcelo vyjadriť najmä od 2. polovice 19. stor., že Boh je autorom posvätného textu. Toto však súčasne vytváralo už v 19. stor. veľký problém, ktorému sa všetky úvody do Písma museli venovať. Objav kultúry a náboženských písomných a kultových tradícií starovekého Blízkeho východu spôsobil totiž, že mnohé dáta a udalosti z Biblie boli silno spochybnené. Napr. evolucionistická teória silne spochybnila historický rozmer Gn 1–3 (dve rozprávania o stvorení); alebo objav mezopotámskej literatúry (dokonca u nás aj v období komunizmu používanej vehementne v prospech vládnej ideológie) jasne ukázal, že Gen 6–8 (potopa) bolo rozprávanie prakticky prebraté z mezopotámskej mytológie (sumerskej a akkádskej: Epos o Gilgamešovi). Podobne aj záchrana malého Mojžiša z Nílu má mnohé podobnosti s rozprávaním o narodení Sargona Veľkého, ktorý žil v Mezopotánii pred viac ako tisíc rokmi pred Mojžišom. Archeológia so svojimi objavmi rovnako spochybnila historickú vierohodnosť niektorých udalostí, ktoré boli vyrozprávané v Biblii. Exemplárnym ostane dobytie mesta Jericha podľa textu Joz 6. V období, keď Izraeliti mali vstúpiť do Zaslúbenej zeme (F I; cca 1200 pred Kr.), bolo Jericho dávno už v ruinách.

Bývalo teda zvykom predpokladať, že v otázkach prírodných vied, svätopisci používali dáta a spôsob písania im vlastný, ale v otázkach dejín sa zvykla pripisovať textu neomylnosť. Dokonca aj v prípravných fázach DV bol text, ktorý hovoril o neomylnosti nielen vo veciach náboženských ale aj profánnych⁷². Preto celý druhý odsek DV 11 práve poukazuje na veľmi obozretné vyjadrenie koncilových otcov. „Keďže teda všetko, čo tvrdia inšpirovaní autori, čiže svätopisci, sa má pokladať za tvrdenie Ducha Svätého, treba vyhlásiť, že knihy Písma *isto, verne a bez omylu* učia pravdu, ktorú Boh

⁷⁰ Spomeňme len encykliku Pia XII *Divino afflante Spiritu* (z 30. septembra 1943), v ktorej v latinskom texte je použité grécke slovo *organon* (ὄργανον), ktoré je vysvetlené latinským *instrumentum*: „... quod hagiographus in sacro conficiendo libro est Spiritus Sancti ὄργανον seu instrumentum, idque vivum ac ratione praeditum“ (EB 556). Ale aj Pius XII nazýva svätopiscov „živým nástrojom.“

⁷¹ Zaiste, že pojem ľudského nástroja sa nachádza už aj v biblických textoch, ako napr. Jer 1,9; 5,14; Lk 1,70; Sk 1,16. Otcovia zasa radi používali obraz muzikanta a hudobného nástroja, alebo spisovateľa a pera (porov. už u Pavla v 2Kor 3,3).

⁷² Porov. DEIANA, *Introduzione*, s. 48.

chcel mať **zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu**. A teda, celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti, aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo (2Tim 3,16-17 gr.).“ Text potvrdzuje klasickú náuku o neomylnosti Písma, ale jeho dôraz je na tom, že neomylnosť Božieho slova sa vzťahuje na jeho úlohu viesť nás k spásu. Dôraz nie je na absencii eventuálnych chýb, ale na tom, že Boh sa chce nám dať poznať pre naše dobro, pre našu spásu. Túto úlohu Božieho slova v prospech spásy ľudí badať lepšie v latinskom texte: „*veritatem quam Deus, nostrae salutis causa, Litteris Sacris consignari voluit, firmiter, fideliter et sine errore docere profidenti sunt*“. Božie slovo je najmä pre spásu ľudí a teda Sväté písmo nie je manuál geografie, botaniky, zoológie, histórie či astronómie. Až neskoré osvietenstvo vnieslo do kritického bádania Biblie chybnú neadekvátnu metodológiu, ktorá, nakoľko vlastná ekzaktným vedám, pretrváva až dodnes. Okrem toho, aj knihy, ktoré my dnes v SZ nazývame Historické, v hebrejskej tradícii sa nazývajú Proroci. Inými slovami, naše názvoslovie zdôrazňuje prirodzene viac dejinný charakter, zatiaľ čo židovské viac božský, aplikačný charakter. Prorocké knihy majú za cieľ sústavné konfrontovania Božích prísľubov s ľudskou odpoveďou a nie s fyzickou, resp. nezmeniteľnou, či neživou skutočnosťou.

(d) Pojem pravdy v Biblii – a pravdivosť Písma

Pojem pravdy v Biblii, v biblických textoch a v textoch učiteľského úradu sa presne nestotožňuje s filozofickým pojmom pravda, ktorý pozostáva v zhode so skutočnosťou, realitou⁷³. Biblická pravda Božieho slova pozostáva v súvisi a úplnom súhlase medzi úmyslom, resp. prísľubom Boha niečo uskutočniť a medzi realizáciou tohto úmyslu, resp. medzi splnením daného prísľubu v dejinách. Ježiš je plnosťou pravdy (porov. Jn 14,6) podľa biblického chápania. Prísľuby zrealizoval, resp. potvrdil – no v osobnom prípade jednotlivcov sa realizujú postupne. Napokon aj hebrejský výraz pre pravdu *emet*, pochádza z koreňa *amén*, čo znamená „byť pevný, stabilný“ a teologicky súvisí s iným pojmom „zmluva“ (*berít*). *Emet* v Biblii sa teda realizuje postupne, a pre ľudí sa preto i zmluva medzi nimi a Bohom stáva garanciou pravdy. Boh je verný, seba zaprieť nemôže a vyplní svoje prísľúbenia v čase tak, ako sú to ľudia schopní prijať.

Tretí odsek č. 11 teda hovorí o pravde a nepoužíva substantívum neomylnosť. Zdrojom pravdy je Duch Svätý, a preto, nakoľko ju inšpiroval svätopiscom, „knihy Písma *isto, verne a bez omylu učia pravdu*, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu.“ Mimoriadnu novosť tohto vyjadrenia možno badať len na širšom dejinnom pozadí. Náhľad do jednotlivých dôležitých cirkevných dokumentov v otázke pravdy môže osvetliť teologickú dôležitosť pojmu pravdy Písma a tiež upovedomiť na nevyhnutnosť interpretačného kľúča Biblie. Preto najprv si predstavíme chápanie pravdy dejinne v niektorých dokumentoch Cirkvi, ktoré sa výslovne venovali tejto otázke, a potom sa zameriame na náuku *Dei Verbum*.

Pojem pravdy u Cirkevných otcov

Otázkou pravdy a pravdivosti Písma sa už zaoberal apoštolskí otcovia. Poznali Písma veľmi dobre. Vypozorovali, že na niektorých miestach akoby existoval rozpor medzi niektorými biblickými vyjadreniami. Justín sebakriticky vyznáva, že azda je on sám ten, čo nerozumie, ale Písma sú pravdivé. Aj Irenej zdôrazňuje rozmer pravdivosti Písma, pretože sú Božím slovom a ono bolo zaznačené pod vedením jeho Ducha – sú preto neomylné. Origenes pokračuje v tejto línii a navrhuje iný zmysel Písma než doslovný pre tie časti, ktoré si navzájom zdanlivo odporujú. G. Vlková uvádza Origenov príklad rozporu medzi udalosťami súvisiacimi s Ježišovým krstom podľa Jána a podľa synoptikov. Písma preto, v niektorých prípadoch, podľa Origena, skrývajú v sebe aj iný zmysel (od toho inotaj – alegória ako je ten prvý doslovný [„telesný“])⁷⁴.

⁷³ Známe *adaequatio rei et intellectus* je vyjadrením pojmu pravda, ktorý je vnámy v západnej kresťanskej teológii najmä vďaka Tomášovi Akvinskému, ktorému toto chápanie bolo známe už od gréckeho filozofa Aristotela.

⁷⁴ VLKOVÁ, Slovo Boží, s. 126 – 128.

Pravda Písma v dokumentoch pred II. vatikánskym koncilom

Akonáhle sa začne pojednávať otázka pravdy Biblie, či má Biblia pravdu, je nevyhnutné vyhnúť sa zbytočným nepochopeniam. Treba si ujasniť pojem pravdy. Jednou z ťažkostí, ktorá pôsobí neporozumenie vo veci pravdy Biblie, je filozofický predpoklad, ktorého si je subjekt (človek) viac alebo menej vedomý: je evidentné, že vo väčšine prípadov pojem pravdy sa pohybuje na úrovni gnozeologickej, ktorá postuluje vzťah medzi objektom a jeho poznaním zo strany subjektu (tzv. zhoda veci s intelektom⁷⁵). Naproti tomu v biblických textoch nie vždy (ak by sme nepovedali často) sú fakty opísané v textoch (*res*) zhodné so skutočnosťou (*intellectus*). V čom teda spočíva pravda Písma, resp. Božieho slova v Biblii?

Prvý vatikánsky koncil a *Dei Filius* (1870)

Prvý vatikánsky koncil venoval veľkú pozornosť otázke pravdy vôbec. Vieroučná konštitúcia *Dei Filius* (DF) sa v napätom období tzv. „krízy modernizmu“ obsiahlo venovala pojmu pravda. Konštitúcia pojednávala o pravde takmer výlučne v súvisi s vierou a v jej vzťahu k rozumu. Jediné použitie v súvisi s Písmom – „pravda evanjelia“ – sa nachádza v časti, ktorá pojednáva všeobecne o pravde kresťanskej viery⁷⁶. V tom prípade ide o pravdu veriť božskou a katolíckou vierou všetky tie veci/skutočnosti, ktoré sú predložené Cirkvou a to už vyhlásené slávnostne alebo riadnym magistériom, za božsky inšpirované⁷⁷.

Encyklika *Providentissimus Deus* (1893)

Encyklika Pápeža Leva XIII *Providentissimus Deus* (PD), podpísaná 18. novembra 1893, má veľký význam pre biblické otázky, i preto, že prvýkrát pápežský dokument vyzýva k vedeckému prístupu k Svätému písmu. Keďže dokument vyšiel z pozadia osvieteného modernizmu, nerieši otázku pravdy pozitívne, ale odôvodňuje neomylnosť Písma z dôvodu, že má svoj pôvod v božskej inšpirácii (porov. EB 124). V poslednom odseku pred záverom, encyklika zdôrazňuje, že všetci otcovia a učitelia Cirkvi boli pevne presvedčení, že božské Spisy, ktoré napísali svätopisci, boli absolútne immúnne voči chybám akéhokoľvek typu, i keď v niektorých častiach akoby predstavovali niečo v protiklade s pravdou, predsa len, nakoľko boli božsky inšpirované, nemajú v sebe nepravdu (EB 127). Encyklika jasne zdôrazňuje pravdy, nakoľko pochádzajúcu od Pravdy, i keď pripúšťa určité nejasnosti, presnejšie obmedzenosti kvôli ľudskému charakteru Písem.

Encyklika *Spiritus Paraclitus* (1920)

Z príležitosti 1500 výročia smrti sv. Hieronyma, Benedikt XV podpísal 15. septembra 1920 encykliku *Spiritus Paraclitus* o Svätom písmu a najmä o spôsobe jeho výkladu (EB 440). Zdôrazňuje výklad opierajúci sa o Cirkevných otcov. Opiera sa o učenie predchádzajúcej encykliky *Providentissimus Deus*, najmä vo veci neomylnosti Písma. Stigmatizuje problém útokov proti katolíckej exegéze i tým, že podotkol, že k nim dochádza i zvnútra Cirkvi a dokonca i spomedzi kléru a majstrov posvätných vied. Pápežovo posúdenie je mimoriadne prísne ohľadom hodnotenia analýzy literárnych druhov a vôbec všetkých nových metód (či už vedy a kritiky). Podľa jeho slov budú odsúdené na zlyhanie v takej miere, v akej nebudú reflektovať exegézu Otcov, ktorú zdôrazňoval jeho predchodca

⁷⁵ Tzv. *Adaequatio rei et intellectus*, sa stalo známym na kresťanskom západ cez sv. Tomáša Akvinského, ktorý to zasa prebral do gréckeho filozofa Aristotela.

⁷⁶ Z 23 prípadov výskytu termínu „pravda“ konštitúcii DF (6-krát v úvode, 6-krát v 3. kapitole, 8-krát v 4. kapitole a 3-krát v záverečných kánonoch) sa ani jeden výskyt nevzťahuje na pravdu Písma. Porov. COCCO, F. La verità della Scrittura: Dalla Providentissimus Deus alla Verbum Domini. In: *Euntes docete*. 2011, roč. 64, s. 28 – 29.

⁷⁷ „Porro fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive solemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur“ (DS 3011).

Lev XIII v encyklike *PD* (EB 453⁷⁸). Benedikt XV podporil svoje tvrdenie citátom z Prís 22,28 („Nehýb medzi prastarú, (tú), ktorú ustálili tvoji otcovia“).

Pápež vytýka exegetom, že rozdeľujú dve úrovne v Písme: prvú primárnu alebo náboženskú *primarium seu religiosum* a druhú sekundárnu alebo profánnu *secundarium seu profanum* (EB 454). Toto delenie vytvorili exegeti len z dôvodu, aby mohli objasniť určité omyly Písma, ktoré však by sa netýkali hlavného posolstva, týkajúceho sa prvej úrovne. Záverečné slová pontifexa sú jadrné a jasné: „Preto veľmi nabádame (*vehementer hortamur*) všetkých synov Cirkvi, a mimoriadnym spôsobom tých, ktorí vyučujú Sväté písmo cirkevných študentov, aby nasledovali bez pochyby cestu prešľapanú Učiteľom zo Stridonu“ (EB 463).

Encyklika *Divino afflante Spiritu* (1943)

Encyklika Pápeža Pia XII *Divino afflante Spiritu* (DAS) z 30. septembra 1943 k 50. výročiu encykliky *Providentissimus Deus* sa vyznačuje živým zjednoteným predchádzajúcej náuky magistéria s novým pohľadom na súčasný stav biblických vied. Okrem toho, že pripomína význam predošlých magisteriálnych vyjadrení vo veci biblickej pravdy, zaznamenáva fundamentálny a špecifický prínos pre rozvoj biblických vied. Benedikt XVI ju ohodnotil ako encykliku, ktorá „bola pre katolícku exegézu naozaj významným medzníkom“⁷⁹. Podstatný rozdiel medzi dokumentami spočíva aj v dejinnom usadení, v ktorom vznikli. Situácia v katolíckej exegéze bola podstatne pozitívnejšia a jej rozvoj priniesol množstvo kladných poznatkov pre hlbšie pochopenie biblických textov. Encyklika sa vníma ako istý most, ktorý spája minulosť s novými pohľadmi. Preto prvá časť sa venuje otázkam biblických vied dejinne (*DF*, Lev XIII a *PD*, založenie École Biblique v Jeruzaleme v r. 1897 a Pápežského biblického inštitútu v Ríme v r. 1909) a druhá časť sa zaoberá doktrínálnou časťou. Pozoruhodné je, že i prvá časť sa začína zmienkou o biblickej neomylnosti (EB 539⁸⁰). Druhá časť dokumentu obsahuje principiálne nové prvky. Podstatnou inováciou encykliky je prijatie literárnych žánrov (*genus litterarum*) a fakt, že exegeta sa takmer musí vrátiť svojou myslou do dávnych čias Blízkeho východu a pomocou dejín, archeológie, etnológie a ostatných vied sa musí snažiť delikátne rozlíšiť literárne druhy, ktoré daní svätopisci chceli použiť (EB 558). Pápež potvrdil nevyhnutnosť tzv. profánnych vied pre výklad biblického textu a odkrytie jeho pravdy. Vďaka tomuto pontifex tiež vyvrátil mylný názor o tom, že vtedajší autori sa pomýlili, keď používali im vlastné a vtedajšej dobe zodpovedajúce spôsoby a formy vyjadrovania, ktorých pravdu však treba dešifrovať i vďaka rozboru literárnych žánrov a ich výkladu (EB 560). Fenomén uznania literárnych žánrov mal nevyhnutne za dôsledok uznanie širšieho pojmu historicity a nevyhnutne i pravdy v biblických naráciách. Pápež vyzval k postojú menej apologetickému a viac pozitívnemu a otvorenému pre prínos interdisciplinárnych vied pre exegézu. Encyklika znamenala otvorenie náuky, ktorá bola následne vypracovaná na Druhom vatikánskom koncile.

II. Vatikánsky koncil a encyklika *Dei Verbum*

Encyklika *DAS* pripravila pôdu pre koncilovú náuku o biblickej hermeneutike. Obdobie bezprostredne pred koncilom bolo v diskusiách medzi exegetmi a teológmi poznačené témami ako správneho uplatnenia objasňujúcich techník výkladu a správneho porozumenia lingvistických spôsobov vlastných svätopiscom. V predchádzajúcich dokumentoch sa nastolenie problematiky pravdy vyjadrovalo **negatívne dôrazom** na „**neomylnosť**“ a absenciu akéhokoľvek omylu. II. vat. koncil volí **pozitívny opis dôrazom na pravdu**, ktorá je v Písme obsiahnutá. Článok *DV* 11 bol diskutovaný v predchádzajúcich schémach dokumentu. Predposledná, štvrtá schéma dávala ešte dôraz na

⁷⁸ „Equidem illorum comprobamus consilium, qui ut semet ipsos aliosque ex difficultatibus sacri condicis expediant, ad eas diluendas, omnibus studiorum et artis criticae freti subsidiis, novas vias atque rationes inquirunt; at misere a proposito aberrabunt, si decessoris Nostri praescripta neglexerint et certos fines terminosque a Patribus constitutos praeterierint (cf. Pro 22,28).“

⁷⁹ RATZINGER, J. *Ježiš Nazaretský. I diel: Od krstu v Jordáne po premenenie*. Trnava: Dobrá kniha, 2007, s. 8.

⁸⁰ „Prvá a najdôležitejšia starosť Leva XIII bola predložiť náuku o pravde v posvätných knihách a brániť ju pred útokmi nepriateľov“ (EB 539).

neomylnosť vo veci spasiteľnej pravdy (*veritatem salutarum*). Bola však pozmenená na prijaté znenie: „knihy Písma isto, verne a bez omylu učia pravdu, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu *spásu*“⁸¹. Vylúčením slovného spojenia „spasiteľná pravda“, koncil sa vyhol možnému chápaniu, žeby chcel hovoriť len o nadprirodzenej, resp. náboženskej pravde a tým by sa vyhol problematike historickej pravdy. Na pozadí bolo *nebezpečenstvo chápania dvojitej pravdy* – jednej pravdy, ktorá sa týka viery a druhej, ktorá sa týka dejín. DV 11 preto neuvádza žiadnu ďalšiu charakteristiku pravdy. Tým sa zabraňuje zúžiť pojem pravdy len na nejakú náboženskú pravdu, ktorá by sa v krajnom prípade mohla ľahko identifikovať s určitým mýtom alebo náboženstvom, hoc i vysoko mystickým. Koncil však v článku dáva jasne pravdu do súvisu s božsky zjavenými skutočnosťami, t. j. pravdu dáva do súvisu so skutočnosťami a slovami, ktoré sa udiali v dejinách a ktoré predstavujú pravdu Biblie ako komplexnú skutočnosť. Už tým sa koncilovi otcovia prozreteľnostne vyhli nebezpečenstvu čistej apológie a konkordizmu.

Komplexnosť pravdy vyžaduje rôzne hermeneutické úrovne. C. M. Martini rozlišuje tri úrovne pravdy v Písme: 1. Prvá úroveň je historicko-kritická, na ktorej biblická pravda sa chápe predovšetkým ako zhoda poznania s faktami. 2. Druhá úroveň sa týka pravdy, ktorá sa týka posledného zmyslu života. 3. Tretia úroveň zohľadňuje čosi nevysloviteľné o Bohu, o jeho láske pre nás ľudí⁸². Obdobné rozlíšenia úrovni pravdy predchádzajú zbytočným pseudoprotblémom, ktoré čitateľ neraz môže vnieť do textu pri hľadaní pravdy biblického textu.

(2) Ako sa má vykladať Sväté písmo (DV 12)

DV 12. Keďže vo Svätom písme Boh prehovoril prostredníctvom ľudí a ľudským spôsobom, aby vykladač Svätého písma dobre pochopil, čo nám chcel Boh povedať, **musí pozorne skúmať**, čo vlastne mali svätopisci v úmysle vyjadriť a čo Boh uznal za dobré zjaviť ich slovami. Aby sme zistili úmysel svätopisca, treba si okrem iného všímať aj literárne druhy. Lebo pravda sa vždy ináč podáva a vyjadruje v textoch, ktoré sú rôznym spôsobom historické alebo prorocké, alebo poetické, alebo sú napísané v iných druhoch vyjadrovania. Ďalej je potrebné, aby vykladač hľadal zmysel, ktorý svätopisec chcel v daných okolnostiach vyjadriť a skutočne vyjadril pomocou vtedy používaných **literárnych druhov**, podľa podmienok svojej doby a kultúry. Aby sa totiž správne pochopilo, čo chcel posvätný autor povedať tým, čo napísal, treba venovať náležitú pozornosť obvyklým spôsobom myslenia, vyjadrovania a rozprávania, ktoré jestvovali vo svätopiscových časoch, ako aj spôsobom, ktoré sa vtedy používali vo vzájomných ľudských stykoch.

Keďže Sväté písmo sa má čítať a vysvetľovať v tom istom Duchu, v ktorom bolo napísané, aby sa zistil pravý zmysel posvätných textov, nemešiu pozornosť treba venovať i obsahu a jednote celého Písma a brať zreteľ na živú tradíciu celej Cirkvi a na analógiu viery. Úlohou exegétov je usilovať sa o hlbšie chápanie a výklad zmyslu Svätého písma podľa týchto smerníc, aby na základe predchádzajúceho bádania dozrievalo rozhodnutie Cirkvi. Lebo všetko, čo súvisí s vykladaním Písma, nakoniec podlieha rozhodnutiu Cirkvi, ktorá plní Božie poverenie a službu zachovávať a vysvetľovať Božie slovo.

Dôsledkom viery v inšpiráciu je i opatrný prístup k Písmu a jeho porozumeniu. Koncil stanovuje niekoľko princípov, ktoré treba dodržiavať, ak sa nechceme dostať pod svojvoľné vysvetľovanie textov Písma. Ako prvé vyjadruje pravdu, že preto, aby sme pochopili aké je Božie slovo v Písme, je nevyhnutné dbať najprv na *úmysel svätopisca*. K tomu je zasa nevyhnutné vedieť sa orientovať v *literárnych žánroch*. Lebo ináč sa vyjadruje básnik a ináč ten, čo opisuje dejiny prípadne pojednáva o právnych zvyklostiach či otázkach.

Pri nevyhnutnom pozornom skúmaní (*attente investigare debet* !) literárnych žánrov sa *musia konfrontovať viaceré typy problémov pôvodného textu*. Niektoré sú textovo-kritického rázu, iné jazykového rázu, a iné zasa odrážajú kultúrne či dejinné špecifiká. Preto teda, aby sa odkrylo poslanstvo

⁸¹ Porov. HŘEBÍK, Stručný přehled historie, s. 35.

⁸² MARTINI, C.M. Parola di Dio e parola umana. Il problema dell'ispirazione e della verità biblica in prospettiva pastorale. In: ZEVINI, G. ed. *Incontro con la Bibbia : Leggere, pregare, annunciare*. Roma: LAS, 1978. Studi di teologia pastorale 3, s. 50 – 51.

textu, je nevyhnutný jazyk pôvodiny. Spôsob práce musí byť teda pozorný, odborný, trpezlivý za pomoci viacerých nástrojov, ktoré lingvistika a literárne vedy poskytujú každému, kto chce pracovať s textom. Každý, kto si bude chcieť skrátiť cestu a prísť rýchlo k uzáveru a výkladu riskuje hovoriť veci a ponúknuť výklad, ktoré nie sú v úmysle textu.⁸³

Medzi hlavné hermeneutické princípy patria: určenie literárneho žánru, pridrievanie sa analógie viery a výklad Otcov. 1. Určenie *literárneho žánru* (napr. apokalypsa, blahoslavenstvo, eulógia, kajúci žalm, list, orákulum, podobenstvo, alebo parenetické, prorocké, sapienciálne, alebo iné žánre, a pod.⁸⁴). Z toho vyplýva, že nie je prípustný striktné *literálny*, t. j. doslovný výklad. Je nevyhnutný *literárny* prístup – treba zistiť úmysel autora, resp. zmysel textu. Okrem literárnych žánrov, odborník musí prihliadať na kultúrne pozadie a motiváciu s akou bol tvorený ten-ktorý text. Tento princíp je dobre známy pod menom *Sitz im Leben*, ktorého pôvodcom je H. Gunkel (1862-1932). Ináč totiž zostavovali text pre pohrebný orbad a ináč pre svadbu a celkom ináč pre liturgiu. 2. Druhý princíp je *analógia viery*. Nie je možné, aby sa Boh vyjadroval v princípe protikladne a tiež jeho Zjavenie je prispôsobené ľudskej schopnosti zachytiť ho. 3. Tretím doplňujúcim princípom ostáva výklad Otcov. Príklady exegézy Otcov sú veľmi dobrou pomôckou najmä v ťažších a problematických textoch. Je však pravda i to, že sami Otcovia majú navzájom i protichodné výklady.

Verbum Domini (2010)

Benedikt XVI. v postsynodálnej apoštolskej exhortácii *Verbum Domini* z 30. 9. 2010 naliehavejšie zdôraznil potrebu skúmania vzťahu medzi inšpiráciou a pravdou. V odseku č. 19 s názvom Sväté písmo, inšpirácia a pravda, konštatuje, že s prehĺbením chápania dynamiky inšpirácie sa nepochybnne postupuje na ceste chápania pravdy, ktorá je obsiahnutá v posvätných textoch. Vyzval k nevyhnutnému rpehlbeniu výskumu tohto vzájomného vzťahu:

Teologická reflexia vždy považovala inšpiráciu a pravdu za dva kľúčové pojmy cirkevnej heremeneutiky Svätého písma. Napriek tomu treba uznať súčasnú potrebu primeraného prehĺbenia tejto skutočnosti, aby sme mohli lepšie odpovedať na požiadavky, týkajúce sa interpretácie posvätných textov vzhľadom na ich povahu. V tejto perspektíve vyjadrujem vrúcne pranie, aby bádanie na tomto poli mohlo pokračovať a prinášať ovocie pre biblickú vedu i pre duchovný život veriacich.⁸⁵

Inšpirácia a pravda Svätého písma (2014)

Kladnou odpoveďou na výzvu Benedikta XVI. z r. 2010 je dokument Pápežskej biblickej komisie z roku 2014 *Inšpirácia a pravda Svätého Písma*.⁸⁶ Pozostáva z troch častí: inšpirácia, pravda a niekoľko výziev pre interpretáciu Biblie. V časti o pravde Biblie dokuemnt zdôrazňuje, že Písmo nemá záujem o akúkoľvek pravdu, ale predovšetkým o pravdu o zjavení Boha a o spáse ľudí. Preto aj čítanie Písma by malo mať tento objektív pri hľadaní tejto pravdy. Dokuemnt sa teologicky zakladá na Mt 28,18-20, ktorý je akými vrcholom zjavenia pravdy o Bohu: zjavuej Boha, Otca, Syna a Duchu Svätého ako zdroj pravdy o spáse človeka, ktorá spočíva v účasti na večnom živote.

(3) Blahoslkonnosť Božej múdrosti (DV 13)

⁸³ Okrem iného to svedčí o neúcte k posvätným textom a o povýšeneckom chápaní Písma, ktoré akoby malo byť zrozumiteľné na prvé čítanie. Je na mieste pripomenúť, že netreba byť nevyhnutne rafinovanými filológmi, aby sme prišli k úmyslu (autora posvätného) textu. Dnes sú už i nástroje a pomôcky prístupné pre každého, kto chce seriózne pristupovať k Božiemu slovu, ktoré je vo Svätom písme.

⁸⁴ Porov. *PLBV*, 644-645, ich vymenuje, pod heslom „literárny druh“ takmer 60. Podľa samotnej definície, ako je uvedená v Lexikóne, ide o Gattungen (nem.), teda presnejšie by bolo vhodné používať termín „literárny žáner.“

⁸⁵ BENEDIKT XVI., *Verbum Domini*, s. 35.

⁸⁶ PONTIFICIA COMMISSIO BIBLICA. *Ispirazione e verità della Sacra Scrittura. La parola che viene da Dio e parla di Dio per salvare il mondo*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2014.

DV 13. Vo Svätom písme sa teda prejavuje – bez akéhokoľvek narušenia Božej pravdivosti a svätosti – **obdivuhodná blahosklonnosť** večnej Múdrosti, aby sme sa naučili poznávať nevýslovnú Božiu dobrotu, ako aj to, do akej miery prispôbil Boh svoju reč vo svojej prozreteľnostnej starostlivosti o našu prirodzenosť. Božie slová vyjadrené ľudskými jazykmi sa stali podobnými ľudskej reči, tak ako sa kedysi Slovo večného Otca stalo podobné ľuďom, keď si vzalo krehké ľudské telo.

Záverom tejto podkapitolky treba spomenúť mimoriadne úľbivý obraz (najmä pre kresťanov z Cirkvi Východu) o blahosklonnosti Boha, aby človek spoznával „nevýslovnú Božiu lásku“. Odsek čerpá z tradície Otcov a vyjadruje nádherným spôsobom ako je to s Božím slovom vo Svätom písme. Používa *analógiu z inkarnácie do inšpirácie*. Tak ako sa Boh vtelil a ako Ježiš si vzal telo od Márie, tak Božie slovo si vzalo jazyk od ľudí. Ako Bohu, tým, že Ježiš sa stal človekom, sa nič neubralo z jeho božskosti, tak ani Božiemu slovu, ľudský jazyk a ľudská reč, hoc obmedzené a dopúšťajúce sa nepresností a chýb, tieto predsa nič neubrali z jeho božskej hodnoty. Takéto vyjadrenie bolo už u v encyklike Pia XII. *Divino afflante spiritu*. Ako inkarnáciou Slovo neprevzalo hriech, tak inšpiráciou ľudské slovo bolo uchránené od omylu pokiaľ ide o vyjadrenia Božieho slova (v zmysel *locutio Dei*).

Keďže biblický text bol vnuknutý Duchom Božím a keďže autori pôsobili počas storočí, tak možno povedať, že inšpirácia pôsobila počas týchto období, ba i v medziobdobí písania. Tak ako Boh „rešpektoval“ ľudský vývoj v Ježišovi, celkom ľahko, pokračujúc v analógii, možno povedať, že aj Boží duch rešpektoval postupný vývoj biblických spisov – a to nič neubralo na ním mienenej finálnej hodnote Božieho slova.

4. **Kánon kníh SP podľa Magistéria Katolíckej cirkvi**

a) **Historický náhľad**

(1) **Úvod**

Štúdium Svätého písma ako Božieho slova prináša so sebou jeden zo základných problémov v definovaní predmetu štúdia. Totiž, ako sa rozlíši medzi Božím slovom a slovom, ktoré charakterizujeme len prídavným menom ľudské? Práve téma *kánonu* Svätého písma dáva odpoveď, hoci len čiastočnú, na túto otázku. Teda, knihy, ktoré sa radia do počtu posvätných kníh, t. j. do kánonu sa považujú za slovo Boha. Knihy, ktoré nie sú takto prijaté ľuďmi a uznávajú sa len ako čisto ľudské slovo, ostávajú mimo kánonu.

Jozef Heriban charakterizuje kánon podľa širokého používania v odbornej (biblickej) literatúre ako „zoznam spisov, ktoré Cirkev prijala a vyhlásila za inšpirované. Vzhľadom na časový odstup prijatia kníh do kánonu sa bežne hovorí o protokanonických a deuterokanonických biblických knihách.“ Fakt, že ich spoločenstvo prijalo ako kanonické je podstatnejší ako fakt, že ich prijalo neskôr⁸⁷. Teda pod pojmom „biblický kánon“ sa rozumie úplný zoznam spisov, ktoré Cirkev prijala ako inšpirované Bohom a v určitom dejinnom bode ich chápala ako ukončené. Chápala ich ako dostačujúce vzhľadom ku kvalite a teda i kvantite Božieho zjavenia. Toto platí pre akékoľvek kresťanské cirkvi, ktoré v určitom dejinnom úseku zafixovali svoj kánon. Totiž cirkev závisí od kánonu, nakoľko je to práve určitý zoznam posvätných kníh, ktorý ju definuje (porov. kánon koptskej cirkvi, ortodoxnej cirkvi, a pod.).

Treba pripomenúť, že kánon nie je fenomén typický len pre kresťanstvo. V starovekom Egypte považovali niektoré knihy za posvätné. Perzské náboženstvo považovalo za svoje posvätné knihy spisy od Zoroastra (6. stor. pred Kr.). Tak ako i budhizmus má posvätné knihy Tripitaka, alebo islám má zasa Korán. Vo všetkých týchto náboženstvách sa považovali za posvätné knihy všetky spisy, ktoré buď pochádzajú od zakladateľa náboženstva, alebo zosobňujú pôvodnú náboženskú tradíciu. V dejinách posvätných spisov existuje obdobie ústnej tradície, ktoré sa vo svojom procese zavŕšilo kodifikovaním posvätných textov. Po tejto poslednej fáze sa neraz objavuje obdobie, v ktorom sa iné knihy zasa kategoricky vylučujú z okruhu posvätných spisov.

V Starom zákone je viacero textov, ktorých pôvod sa pripisuje priamo Bohu. Stačí si pripomenúť Jeremiášov zvitok (Jer 51,60-64), alebo Zvitok, o ktorom hovorí Ez 2,1-3,9. Tieto svedectvá potvrdzujú tradíciu, ktorá vníma texty ako posvätné a ktorá dosvedčuje proces prechodu od ústnych k písomným tradíciám. Mimoriadne závažný v tomto uvažovaní je prológ ku Knihe Sirachove, ktorý bol napísaný cca v r. 130 pred Kr. Prológ hovorí o troch blokoch v posvätných spisov – o zákone, prorokoch a o spisoch. Sir 1,1-4:

¹ **Zákona, Proroci a iní** (svätopisci), ktorí po nich nasledovali, podali nám mnohé a veľkolepé (náuky), pre ktoré patrí Izraelu chvála, že má dobrú výchovu a múdrosť. A tak, ako sa žiada, aby sa čitateľa (Písma) ² nielen sami stali rozumnými, ale milovníci náuky majú byť spôsobilí či slovom, či písmom stať sa užitočnými aj pre nezasvätených, môj ded Jezus ³ sa oddal čo najviac čítaniu tak **Zákona**, ako aj **Prorokov a ostatných otcovských kníh**, a keď si tak nadobudol v nich dostatočnú zbehosť, cítil pohnútku, aby aj sám napísal niečo z toho, čo má vzťah k poučeniu a múdrosti, aby milovníci náuky, ⁴ (účastní týchto napomenutí), pridali sa čo najviac (k nim) za svojho života, riadeného podľa Zákona.

Obdobie 2. stor. pred Kristom už pozná teda delenie starozákonných spisov, ktoré sa stalo vlastné židovskému kánonu a bolo prebrané kresťanskou tradíciou. Tu už možno hľadať prvopočiatky formovania sa kánonu posvätných kníh Starého zákona. Sú totiž považované za autorizované samotným Bohom. V tomto období sa formujú i spisy, ktoré sa v Kumránskych textoch nazývajú „náuka Pánova“, podobne ako v biblickej tradícii sa týmto termínom charakterizujú najmä Mojžišove knihy. Medzi kumránske spisy, ktoré mali vysoký kredit v tomto náboženskom prúde a ktoré neboli prijaté do biblického kánonu, možno zaradiť: Vojnový zvitok, Kniha Jubileí, Prvá kniha Henochova.

⁸⁷ Porov. *PLBV*, 563.

(2) Formovanie kánonu SP

Termín kánon bol prebraný z gréckeho udomácneného slova *kanón* „norma, meradlo“. Termín má pravdepodobne svoj pôvod v sumerčine odkiaľ vstúpil do semitských jazykov s koreňom *qnh*. Odtiaľ pochádza i substantívum *káne* s významom „byl, trst, trstina, prút“ a z toho význam „merací prút, meradlo“. V hebrejskom texte je použité s týmto posledným významom napr. v Ez 40,3.5-8⁸⁸.

³ Priviedol ma ta a hľa, bol tam muž, ktorého výzor bol ako výzor kovu; v ruke mal plátennú šnúru a **trstinu na meranie** (SSV: meračskú palicu)⁸⁹. Stál v bráne... ⁴ Ten muž mi hovoril: "Syn človeka, svojimi očami pozeraj a ušami počúvaj, svoju myseľ však upri na všetko, čo ti ja ukážem, lebo si bol sem privedený, aby sa ti to ukázalo. Všetko, čo uvidíš, oznám Izraelovmu domu!" ⁵ A hľa, zvonku vôkol domu bol múr. Muž mal v ruke **trstinu na meranie**, šesť lakťovú – po lakti a dlani. Nameral hrúbku múru **jednu trstinu**; i výšku **jedna trstina**. ⁶ Potom išiel k bráne, ktorá bola obrátená smerom na východ, a vystúpil po jej schodoch, premeral prah brány: bol široký **jednu trstinu** a druhý prah bol široký **jednu trstinu**. ⁷ Izbička mala jednu **trstinu** dĺžky a jednu **trstinu** šírky a medzi izbičkami päť lakťov. Prah brány pri bránovej predsieni smerujúci do vnútra meral jednu **trstinu**. ⁸ Potom premeral bránovú predsieň zvnútra: jedna **trstinu**.

Oba spomínané významy – trstina a meradlo – grécki židia v Alexandrii preložili termínom *kalamos metrú* „meriaciu trstinu“. Hebrejský výraz *kana* nemal od počiatku význam merítko mravov, ako tomu bolo s gréckym termínom *kanón* „pravidlo“, ktorý sa nachádza v Gal 6,16⁹⁰. Hoci nie je isté na čo Pavol myslel, možno tvrdiť, že nemyslel pod týmto termínom na zbierku kníh. Až od 4. stor po Kr. sa začína objavovať termín „kánon“ (gréckeho pôvodu) s významom ako pravidlo viery a mravov. Kocnil v Laodicey (360 po Kr.) a Atanásov list z r. 367, ktoré prvý krát používajú prídavné meno *kánonický*, vzťahujú ho už na biblické knihy.

(a) Formovanie kánonu v judaizme

Medzi hebrejským kánonom posvätných spisov a kresťanským Starým zákonom sú rozdiely. Rozdiel sa zvykol vysvetľovať na základe, údajne dvoch kánonov existujúcich v judaizme na prelome letopočtov. Palestínsky kánon v hebrejčine, ktorý jediný bol následne prijatý židmi, bol obsahom menší ako alexandrijský kánon, ktorý obsahoval viac-menej spisy, ktoré tvorili LXX, a ktorý následne adoptovali kresťania. Tento názor sa však dnes už nedá obhájiť⁹¹. Dnes už nemožno pochybovať o tom, že v čase Nového zákona kolovali uzatvorené zbierky Zákona a Prorokov, v podstate takmer nezmenenej podobe ako ich tradujeme dnes v našom Starom zákone. Avšak zbierka Spisov nebola ešte uzatvorená a pevne definovaná, a to rovnako v Palestíne alebo i mimo nej. Ani počet spisov ani forma textu neboli ešte pevne stanovené. Zdá sa, že až na konci 1. storočia 22/24 kníh bolo všeobecne prijatých, ale až oveľa neskôr sa stanovil exkluzívny zoznam.

(b) Formovanie kánonu v ranom kresťanstve

(i) Raná Cirkev

⁸⁸ Text je upravený podľa hebrejskej pôvodiny, aby lepšie vyniklo opakovanie termínu „trstina.“

⁸⁹ Masoretský text (MT) uvádza קנה המדה a grécka Septuaginta adekvátny preklad κάλαμος μέτρον. Slovenský ekumenický preklad (2007) má „trstinu na meranie“

⁹⁰ Gal 6,16: „A nad všetkými, čo sa budú riadiť týmto pravidlom, pokoj a milosrdenstvo, aj nad Božím Izraelom.“

⁹¹ ARTOLA, A.M., SÁNCHEZ CARO, J.M. *Bibbia e parola di Dio*. Brescia: Paideia Editrice, 1994, s. 77. MAIER, J. *Il giudaismo del secondo tempio: storia e religione*. Brescia: Paideia Editrice, 1991, s. 19 argumentuje, že je neopodstatnené tvrdenie, že tzv. synoda v Jamanii okolo roku 100 po Kr., zafixovala kánon. Nielenže sa v tom období žiadna synoda v Jamanii nekonala, ale v diskusiách v tomto meste sa nikde nediskutovalo o otázke kánonu. ELLIS, E.E. *L'Antico Testamento nel primo cristianesimo: canone e interpretazione alla luce della ricerca moderna*. Brescia: Paideia Editrice, 1999, s. 15, tvrdí, že termín kánon – aplikovaný na biblické knihy – bol po prvý krát použitý až v 4. resp. v 3. stor. po Kr. je anachronizmus hovoriť v čase Nového zákona o kánone hebrejských spisov.

Prví kresťania boli tak Helenisti ako aj Hebreji (porov. Sk 6,1) a ich posvätné spisy boli také isté ako spisy židov. Žiaľ, dnes nemáme informácie o tom, aké spisy kolovali v tom čase. Na druhej strane je isté, že spisy Nového zákona potvrdzujú, že kolovalo medzi prvými kresťanmi oveľa viac kníh ako len spisy hebrejského kánonu. Kresťania používali určite i židovské posvätné spisy v gréckom jazyku, či už to boli podľa LXX alebo nie, dnes ostáva nemožné to určiť s istotou. Kódexy LXX sú totiž až zo 4. stor. po Kr. Keď judaizmus prišiel so svojim kánonom, niekedy medzi 2. – 4. storočím po Kr., kresťania už mali svoje spisy tak pevné, že boli nezávislé od židovských teologických tendencií. Až v neskoršej epoche, už uzavretý a zafixovaný kánon židovských Písiem, začal opäť ovplyvňovať kresťanský spôsob náhľadu na Písma.

(ii) Formácia kresťanského kánonu

Pre otcov ako **sv. Irenej** alebo **Hypolit** sa pod termínom „Písmo“ chápal Starý zákon, ktorý však mal rôzne chápanie počtu kníh, ktoré záviseli od regiónov. Väčšina starokresťanských autorov od 2. stor. po Kr. používala väčšinu posvätných spisov židov, vrátane tých kníh, ktoré neboli prijaté do hebrejského kánonu. Až potom, čo židia si uzatvorili svoj kánon, aj Cirkev sa rozhodla uzavrieť svoj kánon Starého zákona. Nemáme detailné informácie o spôsobe a dôvodoch, ktoré ju k tomu viedli, ale faktom ostáva (ako dokladajú rukopisy a kódexy od 4. stor.), že prebrala kánon grécky, a usporiadala spisy trochu ináč, ako sú usporiadané v hebrejskom kánone.

Na Východe sa od čias **Origena** (cca 185 – 253), snažili kresťania adaptovať hebrejský kánon s 22/24 knihami. Origenes si bol vedomý mnohých textových problémov, medzi hebrejským a gréckym textom Biblie. Avšak vernosť hebrejskej Biblie neznamenała pre Otcov výlučnosť – exkluzívnosť, ale boli otvorení i pre používanie spisov, ktoré neboli dovolené židmi.

Na Západe, rovnako ako na Východe, sa preferoval dlhší grécky kánon spisov Starého zákona, najmä cez známeho **Augustína** (354 – 430). Ten sa opieral nezlomne o tradíciu používania Písiem v kresťanskej liturgickej praxi. Od 5. stor. bolo používanie širšieho kánonu zaužívanou tradíciou, ktorú podporili i regionálne koncily lokálneho významu.

Čo sa týka rozdielností medzi gréckou a hebrejskou Bibliou, **sv. Hieronym** preferoval hebrejský kánon, ktorý preložil priamo z hebrejčiny (*Veritas hebraica*), ale preložil aj deuterokanonické knihy. Pri deuterokanonických knihách sa všeobecne uspokojil s korektúrami *Vetus Latina*. Postupne sa vytvoril názor, že treba zohľadňovať dve tradície vo veci kánona: hebrejskú aj grécku. Od toho obdobia Cirkev uznávala dva kánony Starého zákona – kratší hebrejský a dlhší z gréckej židovsko-kresťanskej tradície.

(c) Formovanie kánonu Nového zákona

Podobne ako starozákonný kánon sa formoval počas niekoľkých storočí, aj kánon Nového zákona nevznikol v priebehu niekoľkých desaťročí. Raná cirkev nemala mimoriadnu potrebu nových spisov, nakoľko posvätné spisy židovskej tradície ostali naďalej záväzné. Tiež treba uznať, že nestačí najst len nejaký citát, resp. odvolávku v prvých storočiach na state z novozákonných textov, aby to bolo potvrdením existencie už jestvujúceho kánona NZ. Nevyhnutne sa musia ukázať také citácie novozákonných textov, ktoré majú vo svojom kontexte mimoriadnu váhu, prípadne normatívnu záväznosť. Preto stručný dejinný pohľad na niektorých takýchto textových svedkov osvetlí pomalý proces formovania kánonu a súčasne zdôrazní obozretný a pevný pozitívny postoj rozrastajúcej sa ranej cirkvi k jedinečnej dôležitosti novozákonných spisov. V jednotlivých obdobiach si teda uvedieme i teologickú a normatívnu dôležitosť niektorých tvrdení.

(i) Prvé zmienky v apoštolskom období

Obdobie apoštolskej cirkvi žije z vedomia a viery zo starozákonných spisov, ktoré dodržiaval aj sám Ježiš a ktoré dostávali vďaka zmŕtvychvstalému Kristovi nový obsahový rozmer. V tomto období nemožno hovoriť o žiadnom novozákonnom kánone, lebo spisy sú ešte len v čase tvorby, resp. redakcie. Je tiež faktom, že existujú určité kolujúce správy (porov. 1Kor 5,1-8; 11,23-27), ktoré sa traujú a sú vlastne potvrdením formujúceho sa „vedomia kánonu“.

(ii) Poapoštolská tradícia do cca 150 po Kr.

Obdobie konca 1. stor. po Kr. až po koniec prvej polovice 2. stor. je mimoriadne dôležité. Písomné doklady a historické udalosti sú síce veľmi zriedkavé a obtiažne na výklad, majú však nesmiernu hodnotu, nakoľko sú svedkami procesu formovania sa kánonu. Nevieme s istotou určiť čas kedy boli štyri kánonické evanjeliá jednozanne prijaté. Vieme však s istotou, že boli v tomto období napísané aj iné evanjeliá (Tomášovo, Petrovo, Hebrejom), ktoré však neboli prijaté do kánonu. Podobné neistoty sú faktom i ohľadom formovania sa zbierky Corpus paulinum, ktorá pravdepodobne bola editovaná určitou Pavlovskou školou. Obdobne i vznik a najmä formovanie (zbierok) zvyšných spisov Nového zákona ostáva veľkou neznámou pre toto obdobie.

K prvým svedkom o novozákonných spisoch sa radí prvý list **Klementa Rímskeho** (96 – 97), ktorý dosvedčuje poznanie niektorých Pavlových listov – najmä Rimanom a Prvý list Korinťanom (1Clem 35,5-6; 47,2-3). Významným pre nás je tematizovanie apoštolskej postupnosti (spomína *episkopoi* ako nástupcov apoštolov). Vďaka nej *episkopoi* sú garantmi reguly tradície, ktorá zahŕňala spisy Starého zákona, a ktorí tradovali ďalej i Slová Ježiša a apoštolov.

Didaché (Did 9,5) cituje údajne Mt 7,6 a je možné, že Did 15,3-4 je prvý odkaz na Matúšovo evanjelium, už napísané. Podobne je to aj s listami sv. **Ignáca Antiochijského**, ktoré písal ku koncu Trajánovho vládnutia (98 – 117). I v týchto listoch nie je istý, či sa odvoláva na napísané Matúšovo evanjelium, alebo na „dobrú zvesť“ o Ježišovi. Ani **Polykarp** necituje Nový zákon, hoci uvádza rovnakými formulkami – ako píše Písmo – tak Ž 4,5 ako i Ef 4,26 (Polyc 3,2). Téma apoštolskej postupnosti sa nachádza aj v Pastoralných listoch (1Tim 4,14; 2Tim 1,6), ktoré vznikali tiež koncom 1. a začiatkom 2. stor. po Kr. Tieto listy okrem iného dosvedčujú, že starozákonná kniha Dt a novozákonné Evanjelium podľa Lukáša sú si rovné náukovou autoritou. 1Tim 5,18 sa odvoláva na Dt 25,4 a Lk 10,7 (resp. Mt 10,10). Časovo asi posledný spis Nového zákona – Druhý Petrov list jasne dosvedčuje náukovú autoritu Pavlových listov, ktoré ale okrem toho, že sú ťažké na chápanie, ináč nešpecifikuje (2Pt 3,13-15).

Papiáš (65 – 140; biskup) z Hierapolis (dnešné Pamukkale v Turecku) údajne v r. 130 potvrdzuje tradíciu, že Marek spísal evanjelium, opierajúc sa o Petrove katechézy v Ríme. Nakoľko svedectvo pochádza od Euzébia Cézarejského (*Hist. Eccl.* 3,39,15-16), Papiášov spis necháva mnohé otázky ohľadom presného určenia evanjelia, na ktoré autor myslel. Podľa názvu diela *Päť kníh exegézy Pánových slov* sa dnes usudzuje, že Papiáš sa viac opieral o ústne podávané a tradované evanjelium.

Do tohto obdobia sa datuje aj list neznámeho pôvodu – **Epistula Apostolorum** (cca 140 – 150 po Kr.). Spis pozná štyri kánonické evanjeliá, Skutky apoštolov a list Jakubov, bez toho, aby ich však nejako kánonicky usporadúval. Odporúča čítať aj Pavlovu korešpondenciu, ale vyššiu autoritu dáva Dvanástim, resp. apoštolskej tradícii.

(iii) Rozhodujúca druhá polovica 2. storočia

V momente keď sa ústna tradícia dostáva do krízy kvôli nedôvere zvonka kvôli nemožnosti ju viac kontrolovať (i zvnútra) začína urgentná potreba zapísať a zachovať verne živú tradíciu náuky. V prípade evanjelií, ktoré boli písané pre konkrétne komunity, možno práve v tomto období mapovať i editovanie spisov, ako dokladujú epilóg k Markovmu (16,9-20), či Jánovmu (kap. 21) evanjeliu, alebo i samotné vnútorné state (porov. Jn 7,53–8,11).

Justín (100 Nablus – 162/168 Rím), filozof a apologéta, patrí k prvým, ktorí výslovne sa odvolávajú na písomnú tradíciu evanjelií; poznal spísané asi len synoptické evanjeliá. Uvádza totiž vo svojich Dialógoch (*Dial* 49,5) text z Mt 17,13 formulkou „je napísané“, alebo text z Mt 11,27 zasa slovami „v evanjeliu je napísané“ (*Dial* 100,1). Podľa Justína (*Apol* 1,67,3) sa pri eucharistickom slávení čítajú pamäte apoštolov (*ta apomnemoneumata ton apostolon*) a zbierky prorokov (*ta syngammata ton propheton*). V každom prípade sa u Justína nachádza vedomie a konkrétne zmienky o prechode z ústnej tradície do písomnej formy, ktorá je živá a používaná.

Markión (85 Sinope – 160 Rím) zohral vo formovaní kánona dôležitú úlohu, i keď jeho kánon bludne odmietol Boha Starého zákona a oddelil ho od Boha Nového zákona a Otca Ježiša Krista

a vytvoril kánon z 10 Pavlových listov a z Lukášovho evanjelia (cca 144 po Kr.). Toto podnietilo reakciu, ktorá obránila iné spisy a odmietla bludnú reštriktívnu náuku a okliešťujúce chápanie kánona.

(iv) Kánon Nového zákona v 3. a 4. storočí

Z 3. stor. po Kr. jestvuje len málo dokladov o kánone NZ. **Origenovo** svedectvo sa zachovalo len vďaka Euzébiovi Cézarejskému (*Hist. Eccl.* 6,25,1-14). Podľa neho medzi Písma treba radiť len štyri evanjeliá, trinásť Pavlových listov, Prvý a druhý Petrov list (hoci o 2Pt nie je si celkom istý), Zjavenie, tri Jánove listy (i keď k nim nebol jednoznačný postoj) a list Hebrejom, ktorý podľa neho nebol Pavlov. Okrem toho Origenes nedáva na takú istú úroveň Skutky, Jakubov list, Júdov list, Barnabášov list, Hermasov Pastier, Pavlove skutky, Didaché a Prvý Klementov list. Origenes neprispel veľmi k stanoveniu kánonu kníh, ale najmä k téme inšpirácie, t. j. k témam biblickej teológie Písiem.

Hypolit Rímsky (170 – 235/6) zachoval podobný kánon. Pochyboval o Liste Hebrejom, podobne ako i 2Pt. Naproti tomu obraňoval Jána a Zjavenie proti cirkevnému Rimanovi Gájovi, ktorý zasa vo svojom Dialógu s Proklom v polemike s montanistami (apokalyptický a asketický prúd odhodlaných vyznavačov, ktorý vyzdvihoval odpustanie sa od každodenných starostí) negoval autentickosť a vieroučnú autoritu týchto spisov.

Na Východe sa diskutuje o autenticite Zjavenia, ktoré podľa **Dionýza z Alexandrie** bolo nepochopiteľné, a teda neprijateľné ako biblický spis. Na Západe, najmä vďaka **Tertuliánovi**, sa diskutuje o Liste Hebrejom, ktorý pre učenca ako i pre montanistov bol podkladom pre náuku, podľa ktorej nie je možné odpustiť hriechy po krste. **Euzébius** je otcem kategorizovania posvätných kníh do troch skupín: a) uznané a prijaté (*homologoumenoi*), b) diskutované (*antilegomenoi*), medzi ktoré sa radia deuterokánonické a c) heretické (*Hist. Eccl.* 3.25.1-7). Diskutovalo sa ešte o spisoch: Jakub, Júda, 2Pt, 2-3Jn a tiež o Pavlových skutkoch, Hermasovom Pastierovi, Petrovej apokalypse, Barnabášovom liste, Didaché, Zjavení či o Evanjeliu Hebrejom.

Celkom vážne a rozhodujúce snahy stanoviť pevný zoznam posvätných spisov NZ možno badať až v 2. polovici 4. stor. K najpodstatnejším dokumentom patrí **39. list sv. Atanáza Alexandrijského**, v ktorom uvádza kompletný počet 27 spisov NZ⁹². Naproti tomu sýrska Cirkev ďalej uznávala Diatesseron, Skutky Pavlove listy, i keď neskôr uznali i Jakubov, Prvý Petrov a Prvý Jánov; najmä so zavedením Pešity⁹³.

(3) Dôležití svedkovia magistéria

Niektoré koncily na konci 4. stor.

Medzi prvé vážne cirkevné rozhodnutia o počte spisov Nového zákona sa radí zoznam z Koncilu v Laodicei z roku 360. Medzi spismi chýba len Zjavenie apoštola Jána (*EB* 11-13). Africké koncily v Hyppo (393) a v Kartágu (397; 418) prijímajú celkový počet dnešných 27 kníh. Medzi rímske dokumenty, ktoré sa ako prvé venujú tejto otázke, treba zaradiť *Geláziov dekrét* z r. 382 (*EB* 26-27) a list pápeža Innocenta I. z roku 405 biskupovi Exsuperiovi⁹⁴ do Galie, ktorý ho žiadal o vyjadrenie k tejto otázke (*EB* 21-22).

39. list biskupa Atanáza Alexandrijského (367)

⁹² ŠESTÁK, C. 39. list sv. Atanáza Alexandrijského. In: *Teologický časopis*. 2011, roč. 9, č. 1, s. 8 – 9.

⁹³ Termínom Pešitta (zo sýrskeho jazyka „jednoduchá, spoločná, všeobecná“) sa označuje všeobecne prijatý a používaný sýrsky preklad Svätého písma, nazývaný aj Sýrska Vulgáta. Starý zákon je preložený z hebrejskej pôvodiny a bol korigovaný podľa Septuaginty a targúmov. Nový zákon je preložený z gréckych rukopisov Nového zákona, ktorých text sa dnes radí do Byzantského textového typu. Porov. *PLBV*, 888.

⁹⁴ V tomto liste biskupovi v Toulous list *Consulenti tibi* (*EB* 21: PL 20,501) pápež vyslovuje kompletný kánon, ktorý neskôr preberá aj Trident. Nejde o náuku „ex cathedra“, pretože sa jedná o súkromný list, ale jeho dôležitosť je veľká, lebo je tu vyjadrené to, čo sa v tých časoch verilo, ako to potvrdzujú aj koncily v Hyppo a Kartágu.

Mimoriadne miesto v zložitom procese formovania kánonu zastáva biskup sv. Atanáž Alexandrijský (cca 295 – 373). Ako jeho predchodcovia, písal každoročne listy svojim cirkevným obciam a mníšskym spoločenstvám, aby im oznámil slávenie Veľkej noci v danom roku. I keď sa jeho listy, zozbierané krátko po jeho smrti, nezachovali v gréckom origináli, jestvujú jeho preklady do sýrčiny a koptčiny. Medzi Atanážovými listami má nezastupiteľné miesto pre otázku formovania kánona 39. list. V ňom sa zmieňuje o definitívnom zozname 27 novozákonných spisov, totožným s obsahom i usporiadaním biblických kníh vo Vatikánskom kódexe. Pokiaľ ide o kánon Starého zákona, Atanážov list nepočíta s deuterokánonickými spismi⁹⁵. Vo svojom liste píše:

Kvôli väčšej úplnosti musím dodať k môjmu listu aj toto: že sú ešte okrem týchto aj iné spisy, síce nekánonizované, ale otcami odporúčané na čítanie, pre tých, ktorí sa chcú teraz pridať a chcú byť katechizovaní v zbožnej náuke: Múdrost' Šalamúnova a Múdrost' Sirachova, Ester, Judit, Tobiáš, takzvaná náuka apoštolov – Didache a Pastier⁹⁶.

Atanáž knihy Machabejcov ani nespomína. Naproti tomu považuje za kánonické aj knihu Baruchovu a Jeremiášov list, ktoré sa dnes považujú za deuterokánonické.

Kniha Ester mala spočiatku zložitú cestu do kánonu. Zaiste aj absencia zmienky o Bohu už v hebrejskom texte podporila váhavý postoj autorít k tejto knihe⁹⁷. Knihy Machabejcov boli prijaté tiež s určitou váhavosťou u východných Otcov, ale v západnej Cirkvi našli pomerne rýchle udomácnenie⁹⁸. Rufínova správa o kánonických knihách a deuterokánonických knihách ráta aj so spismi Múdrost' Šalamúnova, Múdrost' Sirachova nazývaná aj Ecclesiasticus, Tobiáš, Judit a knihy Machabejcov⁹⁹.

Boh autor Starého i Nového zákona

Koncily vo Florencii (1442) a v Tridente (1546) definitívne odstránili všetky neistoty ohľadom kánonu Starého zákona. Zhodne potvrdili, že celý kánon Svätého písma obsahuje 73 kníh, ktoré boli prijaté ako posvätné a kánonické, lebo boli inšpirované Duchom Svätým. Z toho 46 pre Starý zákon a 27 pre Nový zákon. Dôvodom tohto verejného slávnostného a záväzného ustanovenia bola starokresťanská tradícia, ktorá používala širší kánon od prvých storočí. Koncil tak potvrdil starodávnu pamäť Cirkvi, podľa ktorej väčší grécky kánon bol starší ako užší hebrejský kánon, ktorý bol vytvorený až v epoche po formácii Nového zákona, nie skôr ako koncom 2. stor. po Kr. (porov. *Hebrejský ľud*, n. 41).

Florentský koncil (4. 2. 1442)

Florentský koncil zohral mimoriadnu úlohu v etapách tradovania kánonu. Bol to ekumenický koncil, na ktorom Cirkev vydala dôležité vyznanie viery vo veci kánonu. I keď nepriniesla definíciu kánonu, slávnostne ho vyhlásila v bule *Cantate Domino* zo dňa 4. februára 1441. Veľkú dôležitosť dosahuje toto vyhlásenie vďaka tomu, že, ekumenický koncil nikdy nereprezentuje nejakú izolovanú

⁹⁵ ŠESTÁK, 39. list, s. 7.

⁹⁶ Preklad ŠESTÁK, 39. list, s. 13.

⁹⁷ Melito ju nespomína, Origenes naproti tomu ju zaraďuje do kánonu. Atanáž sa zmieňuje o nej, ale nezaraďuje do kánonu. V Pseudoatanázovom spise *Synopsis scripturae sacre* z 5. stor. po Kr. sa traduje, že kniha je nekánonická, ale že niektorí zo starších hovorili o tom, že židia ju majú medzi posvätnými spismi. Gregor Naziánsky ju nespomína vo svojom zozname, Amfilochos ju zaraďí po zozname spisov Starého zákona, ako dodatok, podľa niektorých autorít. Cyril Jeruzalemský ju spomína ako dvanástu knihu Historických kníh a Augustín ju zaraďuje ako kánonickú, podobne ako Rufín, Damazov dekrét, 3. synoda v Kartágu, list pápeža Inocenta I. Biskupovi Exsuperiovi, Geláziov dekrét. Spracované podľa ŠESTÁK, 39. list, s. 17, pozn. 21.

⁹⁸ Na Východe len Origenes vymenúva knihy Machabejcov. Nespomína ich Melito, ani Atanáž, ani Gregor Naziánsky, ani Amfilochos z Ikonía, ani Cyril Jeruzalemský. Len Apoštolské konštitúcie *Constitutiones apostolorum* 8,47, udávajú spolu s nimi i Judit i tretiu knihu Machabejcov. V západnej Cirkvi ich ráta medzi kánonické Augustín (spolu s knihami Tobiáš a Judit), 3. synoda z Kartágu (tiež ráta s knihami Tobiáš a Judit), Damazov dekrét (opäť s Tobiáš a Judit), Gelázov dekrét (s Tobiáš a Judit). Spracované podľa ŠESTÁK, 39. list, s. 17, pozn. 22.

⁹⁹ Porov. ŠESTÁK, 39. list, s. 17, pozn. 22.

parciálnu skupinu ľudí alebo izolovanú miestnu cirkev, ale predstavuje všeobecnú Cirkev. Samotný prológ koncilu ku kánonu to potvrdzuje a zdôrazňuje, že všetky knihy Starého i Nového zákona sú inšpirované tým istým Božím duchom:

Sancta Romana Ecclesia... unum atque eundem Deum Veteris et Novi Testamenti, hoc est legis et prophetarum atque evangelii, profitetur auctorem quoniam eodem Spiritu Sancto inspirante utriusque Testamenti sancti locuti sunt, quorum libros suscipit et veneratur qui titulis sequentibus continentur: Quinque Moysis, id est Genesi, Exodo, Levitico, Numeris, Deuteronomio; Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duobus Paralipomenon, Esdra, Nehemia, Tobia, Iudith, Hesther, Iob, Psalmis David, Parabolis, Ecclesiaste, Canticis Cantorum, Sapientia, Ecclesiastico, Isaya, Jeremia, Baruch, Ezechiele, Daniele; duodecim prophetis minoribus, id est Osee, Johele, Amos, Abdia, Jona, Michaea, Nahum, Habacuc, Sophonia, Aggaeo, Zacharias, Malachia; duobus Machabaeorum; quatuor Evangeliiis, secundum Matthaei, Marci, Lucae, Joannis; quattuordecim epistolis Pauli: ad Romanos, duabus ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, duabus ad Thessalonicenses, ad Colossenses, duabus ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos; Petri duabus; tribus Johannis, una Jacobi, una Judae; actibus apostolorum a Luca Evangelista conscripti et apocalypsi Johannis (EB 47).

Toto vyznanie viery v kánon na Florentskom koncile je takmer identické s dekrétom Tridentského koncilu, ktorý dopĺňa len apelatíva ako Apoštol, alebo definuje Prvú a druhú knihu Makabejcov a mení poradie kníh v NZ. Zamieňa poradie listov Kolosanom a Solúnčanom, a tiež dáva Sk na záver, pred Zjavenie.

Tridentský koncil (8. 4. 1546)

Tridentský koncil 8. apríla roku 1546 na svojej 4. sesii slávnostne potvrdil kánon dekrétom *Decretum de canonicis Scripturis*. Prinášame latinské znenie, v ktorom sú vymenované všetky kánonické spisy Starého i Nového zákona:

Sacrorum vero librorum indicem (Sancta Tridentina Synodus) huic decreto adscribendum censuit, ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiuntur.

Sunt vero infrascripti: *Testamenti Veteris*: Quinque Moysis, id est Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdrae primus et secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium Davidicum centum quinquaginta psalmorum, Parabola, Ecclesiastes, Canticum Cantorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Ieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim prophetae minores, id est: Osea, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michaeas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias; duo Machabaeorum, primus et secundus.

Testamenti Novi: Quatuor Evangelia, secundum Matthaeum, Marcum, Lucam, Ioannem; Actus Apostolorum a Luca Evangelista conscripti; quattuordecim epistolae Pauli Apostoli: ad Romanos, duae ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duae ad Thessalonicenses, duae ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos; Petri Apostoli duae; Ioannis Apostoli tres; Jacobi Apostoli una; Iudae Apostoli una, et Apocalypsis Ioannis Apostoli.

Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia catholica legi consueverunt et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit... anathema sit.“ (porov. EB 57-60)

Koncil jednoznačne zafixoval už starodávnu ranokresťanskú tradíciu kánonických textov a nevytvoril nejaký nový zoznam posvätných spisov. Učenie koncilu vo veci kánonu má dogmatický charakter a nevenuje sa dejinnej otázke alebo otázke kritérií kanonicity. Učenie koncilu bolo aj reakciou na nové okliešťujúce protestantské tendencie, ktoré neboli v zhode so starodávnou tradíciou ohľadom počtu a používania posvätných kníh. Koncil vôbec nerozlišuje medzi protokánonickými a deuterokánonickými knihami. Vníma knihy ako inšpirované bez rozdielu a ako také musia byť bez rozdielu prijaté (EB 60). Podľa Tyrola, konciloví otcovia vedeli, že Vulgáta je preklad a má aj určité interpolácie, t. j. nekánonické úpravy textu. Nepoužívali termín v zmysle kritickom, ale skôr cirkevno-právnom – určoval presný zoznam kníh. Vymenovanie kníh v celistvosti i so všetkými ich časťami malo

za cieľ zdôrazniť, že inšpirované sú tie knihy, ktoré sa nachádzajú vo Vulgáte a to i ich menšie časti, ktoré nemenia jeho zmysel. Vymenované knihy sú „sväté a kánonické“, nie čiastočne, ale „úplné a so všetkými svojimi časťami“. Koncil nerobí nijaké rozdiely vo „veľkých“ a „malých“ častiach, ale hovorí jednoducho o „časťach“ a hovorí, že všetky časti musia byť považované za kánonické. Teda nerozlišuje medzi knihou aj jej časťou – obe sú kánonické. Známostou vsuvkou *cum omnibus suis partibus* „so všetkým svojimi časťami“ chcel teda koncil zdôrazniť inšpiráciu zvlášť tých miest, ktoré niektorí spochybňovali alebo dokonca popierali. V Novom zákone išlo špeciálne o tri časti: Mk 16,9-20 (dlhší koniec), Lk 22,43-44 (potenie sa krvou) a Jn 7,53-8,11 (epizóda o cudzoložnici)¹⁰⁰. Koncil chápal Vulgátu záväzne cirkevno-právne ako referenčný zdroj posvätných Písiem, ale nepojednával dogmaticky o charaktere jej textu.

Učenie Tridentského koncilu zopakoval Prvý vatikánsky koncil: „Si quis Sacrae Scripturae libros integros cum omnibus suis partibus, prout illos Sancta Tridentina Synodus recensuit, pro sacris et canonicis non susceperit, aut eos divinitus inspiratos esse negaverit: anathema sit!“ (EB 79). Prvý vatikánsky koncil údajne pripojil k formulácii aj motív, pre ktorý možno považovať všetky tieto knihy za sväté a kánonické. Motívom malo byť to, že sú inšpirované. Na inom mieste koncilového dokumentu je to výslovne vyjadrené: „Eos vero (i.e. libri integri cum omnibus...) Ecclesia pro sacris et canonicis habet... propterea, quod Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent auctorem, atque ut tales ipsi Ecclesiae traditi sunt“ (EB 77)¹⁰¹.

(4) Rozsah kánonu SP

Už rané koncily používali prídavné meno kánonický. Ale až v 16. stor. taliansky učenec a dominikán Sixtus Sienský (1520 – 1569) vniesol do používania aj dva nové odvodené termíny „protokánonický“ a „deuterokánonický.“ Dovtedy sa využíval termín *homologoumenoi*, čiže jednoznačne prijaté (spisy), ktorý korešpondoval s výrazom protokánonický. Deuterokánonickým spisom zodpovedal zasa výraz *antilegomenoi* (čiže protirečivé), alebo *amfibalomenoi* (čiže diskutované). A. Tyrol poznamenáva, že nakoľko protokánonické biblické spisy boli vždy a v každej kresťanskej komunite jednoznačne prijaté za inšpirované, vždy boli súčasťou kánonu. „Naopak, deuterokánonické spisy sú tie, nad inšpiráciou ktorých boli niekedy alebo v niektorých kresťanských komunitách pochybnosti, inými slovami: tieto spisy neboli vždy a všade v kánone. Termíny „protokánonický“ a „deuterokánonický“ teda neznamenajú inšpiráciu „prvého stupňa“ a „druhého stupňa“; naopak, označujú spisy *rovnako* „inšpirované.“¹⁰²

Medzi deuterokánonické knihy sa radí sedem kníh: **Tob, Jdt, Múd, Sir, Bar a Jer.list, 1-2 Mak** a medzi deuterokánonické dodatky: **Dan 3,24-90; 13-14** (o Zuzane; Bélovi a drakovi); **Est 10,4 – 16,24** (PLBV, 308-309).

V prípade Nového zákona sa zvyklo radiť k deuterokánonickým spisom šesť listov: Hebr, Jak, 2Pt, 2-3Jn, Júd a Zjv. Dnes však aj protestantské cirkvi majú taký istý kánon Nového zákona ako i katolíci.

Do kánonu kníh patria tie, ktoré Cirkev prijíma ako inšpirované Bohom, ako to zvýraznil Tridentský koncil. V otázke protokánonických kníh sa nikdy vážne nediskutovalo o tom, či sú inšpirované, alebo nie. Tak židia svoje knihy Tanachu, ako evanjelické cirkvi bezproblémovo považovali svoje knihy za inšpirované – lebo boli prijaté už dávno v kánone. Problematická je otázka najmä

¹⁰⁰ TYROL, Všeobecný úvod, s. 40. Tyrol ďalej vysvetľuje, že spomínané tri state spochybnil Erazmus († 1536), pokiaľ išlo o ich pravosť. Popieral totiž fakt, že by tieto texty boli napísané jednotlivými evanjelistami (Mk, Lk, Jn), ktorým sa zvyčajne pripisovali. To ešte však neznamenalo pochybnosť o ich kanonicite (a teda o ich inšpirácii). Keďže údajne Erazmus nerozlišoval dostatočne medzi pravosťou a kanonicitou, jeho Erazma bola v podozrení. Hoci sa touto klauzulou v koncilovom dekrétu mysleli predovšetkým tri spochybňované texty, predsa koncil v Tridente myslel na absolútne všetky texty, ktoré by mohli byť spochybňované.

¹⁰¹ TYROL, Všeobecný úvod, s. 41.

¹⁰² TYROL, Všeobecný úvod, s. 38.

deuterokánonických spisov a ich kanonicity. Tá bola „niekedy v priebehu stáročí spochybnená alebo popieraná židmi alebo protestantmi, alebo dokonca niektorými cirkevnými autormi.“¹⁰³

Pozorovaním tejto problematiky v historickom kontexte, Tyrol predkladá štyri postrehy, ktoré pochádzajú z tridentského dekrétu o kánone Písma.

a) Nie je *nijaký rozdiel medzi* protokánonickými a deuterokánonickými knihami. Navyše, tieto dve skupiny spisov sú včlenené vzájomne v jednom zozname v pomiešanom poriadku, čo dokazuje pôvodný názor o ich rovnakej inšpirácii.

b) Hovorí sa o biblických knihách, ktoré sa nachádzajú vo Vulgáte a tá je v dokumente spomínaná ako *porovnávací termín*, totiž v zmysle právnom, a nie kritickom. Konciloví otcovia dobre vedeli, že Vulgáta aj vo svojom najpresnejšom vydaní obsahovala určité nepresnosti a interpolácie. Ale použitím tohto výrazu chceli vyjadriť fakt, že za *inšpirované sa považujú všetky tie knihy, ktoré sa nachádzajú vo Vulgáte*, a to aj v ich častiach, okrem toho prípadu, žeby knihy alebo ich časti neboli ani v podstate zhodné s originálom, alebo žeby tam boli interpolácie, ktoré by sa nezhodovali s originálom. Zostáva pravdou, že inšpirovaným je iba originálny autor a že preklady a verzie sú inšpirované, a teda kánonické, ak a nakoľko zodpovedajú originálu.

c) Vymenované knihy sú „sväté a kánonické“, nie čiastočne, ale „úplne a so všetkými svojimi časťami“. Koncil nerobí nijaké rozdiely vo „veľkých“ a „malých“ častiach, ale hovorí jednoducho o „časťami“ a hovorí, že všetky časti musia byť považované za kánonické. Teda bolo by proti definícii, keby sa iba veľké časti alebo doktrínálne časti považovali za kánonické. Dekrét Tridentského koncilu teda chce vyjadriť, že akákoľvek, aj minimálna čiastka Biblie tvorí kánonický spis.

d) Významnou vsuvkou „cum omnibus suis partibus“ chcel koncil zdôrazniť inšpiráciu zvlášť tých miest, ktoré boli niektorými autoritami spochybňované alebo popierané. V NZ išlo špeciálne o tri časti: Mk 16,9-20 (druhý záver); Lk 22,43-44 (potenie sa krvou); Jn 7,53–8,11 (epizóda o cudzoložnici). Spomínané tri rozprávania spochybnil Erazmus Rotterdamský, pokiaľ išlo o ich pravosť. Popieral totiž fakt, že by tieto texty boli napísané týmito autormi (Mk, Lk, Jn), ktorým sa zvyčajne pripisovali. To ešte neznamenal pochybnosť o ich kanonicite (a teda o ich inšpirácii), ale Erazmus nerozlišoval dobre medzi pravosťou a kanonicitou, a preto pozícia Erazma bola v podozrení. Hoci sa touto klauzulou v koncilovom dekréte mysleli predovšetkým tri spochybňované texty, predsa koncil v Tridente myslel na absolútne všetky texty, ktoré by mohli byť spochybňované.

Druhý vatikánsky neprinesie mimoriadne doplnky ohľadom kánonu posvätných textov. V článku 11, *Dei verbum* zdôrazní ako základné kritérium kanonicity fakt inšpirácie Písiem.

DV. 11. Bohom zjavené pravdy, písomne vyjadrené a zachované vo Svätom písme, boli napísané z vnuknutia Ducha Svätého. Svätá matka Cirkev na základe apoštolskej viery pokladá všetky knihy Starého a Nového zákona i všetky ich časti za posvätné a kánonické, pretože, napísané z vnuknutia Ducha Svätého (porov. Jn 20,31; 2Tim 3,16; 2Pt 1,19-21; 3,15-16), majú za pôvodcu Boha a ako také boli odovzdané Cirkvi.

Týmto tvrdením zachová pradávnu tradíciu ohľadom kánonickosti – kniha patrí do posvätného kánonu len vtedy ak je inšpirovaná. Kritérium inšpirácie spisu, teda, že text knihy bol považovaný za Božie slovo sa ukázalo počas prvých storočí. Vtedy cirkevné komunity veľmi bedlivo tradovali apoštolskú zapísanú tradíciu a skúmali čokoľvek, čo by do nej mohlo patriť.

b) Systematický náhľad

(1) Kritérium kanonicity (definícia katolíckeho kánonu)

Základným kritériom kanonicity je inšpirácia. Okrem tohto kritéria, žiadny cirkevný dokument nepredkladá ďalšie kritériá, ktoré by sa mohli použiť na určenie, či spis patrí do kánonu alebo nie. V tejto veci sú cennými svedkami ranorkeštasné spisy, ktoré diskutujú o nekánonických spisoch

¹⁰³ TYROL, Všeobecný úvod, s. 39.

a uvádzajú tak nepriamo i dôvody kanonicity. Možno stanoviť tri kritéria: regula viery, apoštolskosť a liturgický úzus.

Pravidlo viery. V prvých storočiach sa pod týmto výrazom myslelo na súhrn pravd viery, podľa ktorých si kresťania mohli orientovať svoj kresťanský život a ktoré slúžili na dôkaz niektorých doktrín v súlade s apoštolským učením. Boli to poväčšine krátke formulky alebo zhrnutia nevyhnutné pre toho, kto sa chcel stať veriacim kresťanom. Tieto pravidlá pomáhali aj pri rozlišovaní ortodoxie spisov, i keď súčasne samotné spisy prispeli k vzniku týchto pravidiel. Dosvedčujú to Irenej aj Muratoriho fragment, ktorí sa odvolávajú na pravidlá a tradíciu viery, keď museli odmietnuť markiónovské alebo gnostické spisy, keď sa s ňou nezhodovali. Podobne Tertulián, Klement Alexandrijský a Origenes sa odvolávajú na pravidlá viery.

Apoštolskosť. Kritérium vyjadruje, že spis musí pochádzať z úzkeho kruhu Apoštolov, resp. z ich blízkych spolupracovníkov. Výnimkou je List Hebrejom, ktorý poukazuje na ďalšie kritérium – obsahové. Význam a obsah listu má vysoko kresťanské kristologické témy. Apoštolskosť súvisí úzko teda podstatne viac s časom apoštolskej cirkvi, resp. jej kruhov, ako s podmienkou, žeby apoštoli museli byť autormi spisov. Autori nemusia byť apoštoli, ale pochádzajú len z apoštolského obdobia.

Liturgické používanie. Toto kritérium patrilo k rozhodujúcim ukazovateľom, keďže Písma mali mimoriadny význam v liturgickom použití. Spisy boli vzťažným bodom pre život spoločenstiev, hoci toto ešte neznamená, že všetky knihy, ktoré boli takto používané, sa dostali medzi kánonické. Koncil v Laodicy oficiálne vyhlásil, že verejne budú čítané len kánonické knihy: „Verejne v Cirkvi nesmú byť čítané súkromné žalmy, ani nekánonické knihy, ale len kánonické knihy Starého a Nového zákona.“ (EB 11).

Okrem týchto kritérií možno brať do úvahy aj niektoré vnútorné kritériá ako napr. čas vzniku spisov (v prípade Nového zákona), ortodoxia, jednota s celým Písmom, vzdelávacia úloha a odkaz na Krista. Medzi ekleziálne kritéria možno zaradiť prijatie knihy inými Cirkvami.

K týmto kritériám treba pridať napokon aj Magistérium, ktoré je v službách Slova e garantom jeho tradovania. Toto kritérium je zjavnejšie s väčším časovým odstupom od formovania kánonu. Magisteriálne učenie vychádza z Písom a z Tradície, a teda sa opiera o podstatu Božieho zjavenia.

Zložité formovanie biblického kánonu dosvedčuje, že kánon nie je výsledkom len logického uvažovania, ale predovšetkým živého prežívania viery v cirkevných spoločenstvách. Kánon vznikol pod vedením Ducha Božieho ako výsledok Božej inšpirácie a bol rozpoznaný samotnou Cirkvou, vedenou tým istým Božím Duchom. Celkom prirodzene z toho vyplýva, že úctou a dôverou sa kánon prijíma ako istý prostredník – kanál – Božieho zjavenia.

(2) Biblický kánon – komparácia

Židovský kánon Tanach (MT)	Septuaginta (LXX)	Katolícky Starý zákon (8.4.1546)	Protestantská Stará zmluva
Tóra (Mojžišove knihy) 1. <i>Berešit</i> - Genезis 2. <i>Šemot</i> - Exodus 3. <i>Wajikrá</i> - Levitikus 4. <i>Bamidbár</i> - Numeri 5. <i>Devarim</i> - Deuteronomium	Zákon 1. Genезis 2. Exodus 3. Levitikus 4. Numeri 5. Deuteronomium	Pentateuch (Zákon) 1. Genезis 2. Exodus 3. Levitikus 4. Numeri 5. Deuteronomium	Zákon (Pentateuch) 1. Genезis 2. Exodus 3. Levitikus 4. Numeri 5. Deuteronomium
Neviim - Proroci (skorší) 6. Jozue 7. Kniha sudcov 8. Prvá kniha Samuelova Druhá kniha Samuelova 9. Prvá kniha kráľov Druhá kniha kráľov (Neskorší proroci) 10. Izaiáš 11. Jeremiáš 12. Ezechiel 13. Dvanásť prorokov	Historické knihy 6. Jozue 7. Kniha sudcov 8. Rút 9. Prvá kráľov (= 1 Sam) 10. Druhá kráľov (= 2 Sam) 11. Tretia kráľov (= 1Kr) 12. Štvrtá kráľov (= 2 Kr) 13. <i>Prvá Paralipomen</i> 14. <i>Druhá Paralipomen</i> 15. Prvá Ezdrášova (= III.Ezdr) ^o 16. Druhá Ezdrášova (= I.Ezdr) 17. Tretia Ezdrášova (= II.Ezdr) 18. Ester (grécky)* 19. Judita * 20. Tobiaš * 21. Prvá kniha Machabejcov * 22. Druhá kniha Machabejcov * 23. Tretia kniha Machabejcov ° 24. Štvrtá kniha Machabejcov °	Historické knihy 6. Jozue 7. Kniha sudcov 8. Rút (<i>quatuor Regum</i>) 9. Prvá kniha Samuelova 10. Druhá kniha Samuelova 11. Prvá kniha kráľov 12. Druhá kniha kráľov (<i>duo Paralipomenon</i>) 13. Prvá kniha kroník 14. Druhá kniha kroník (<i>Ezdrae primus et secundus</i>) 15. Ezdráš (= I.Ezdr) 16. Nehemiáš (= II.Ezdr) 17. Tobiaš * 18. Judita * 19. Ester (grécky *)	Historické knihy 6. Jozue 7. Kniha sudcov 8. Rút 9. Prvá kniha Samuelova 10. Druhá kniha Samuelova 11. Prvá kniha kráľov 12. Druhá kniha kráľov 13. Prvá kniha kroník 14. Druhá kniha kroník 15. Ezdráš 16. Nehemiáš 17. Ester (hebrejský)
Ketuvim - Spisy 14. Kniha žalmov 15. Jób 16. Kniha prísloví 17. Rút 18. Pieseň piesní 19. Kazateľ / <i>Ecclesiastes</i> 20. Náreky 21. Ester 22. Daniel 23. Ezdráš Nehemiáš 24. Prvá kniha kroník Druhá kniha kroník	Poetické a prorocké spisy 25. Kniha žalmov 25. Šalamúnove ódy ° 27. Kniha prísloví 28. Kazateľ / <i>Ecclesiastes</i> 29. Pieseň piesní 30. Jób 31. Kniha múdrosti * 32. Kniha Sirachova / <i>Ecclesiasticus</i> * 33. Šalamúnove žalmy ° 34. Dvanásť prorokov 35. Izaiáš 36. Jeremiáš 37. Baruch * 38. Náreky 39. Jeremiášov list 40. Ezechiel 41. Daniel (grécky) *	Poučné knihy 20. Jób 21. Kniha žalmov 22. Kniha prísloví 23. Kazateľ / <i>Ecclesiastes</i> 24. Pieseň piesní 25. Kniha múdrosti * 26. Kniha Sirachova / <i>Ecclesiasticus</i> *	Poučné knihy 18. Jób 19. Kniha žalmov 20. Kniha prísloví 21. Kazateľ / <i>Ecclesiastes</i> 22. Pieseň piesní

		Prorocké knihy (Neskorší pr.) 27. Izaiáš 28. Jeremiáš 29. Náreky 30. Baruch (6. kap. Jer. list) * 31. Ezechiel 32. Daniel (grécky *) <i>(Duodecim Prophetæ minores)</i> 33. Hozeáš (1.) 34. Joel (2.) 35. Amos (3.) 36. Abdiáš (4.) 37. Jonáš (5.) 38. Micheáš (6.) 39. Nahum (7.) 40. Habakuk (8.) 41. Sofoniáš (9.) 42. Aggeus (10.) 43. Zachariáš (11.) 44. Malachiáš (12.)	Prorocké knihy 23. Izaiáš 24. Jeremiáš 25. Náreky 26. Ezechiel 27. Daniel (hebrejský) 28. Dvanásť prorokov
		(Posledné knihy historické) 45. Prvá kniha Machabejcov * 46. Druhá kniha Machabejcov*	
Židovský kánon (farizejská, resp. hebrejská Biblia) bol definovaný na sneme v Jamnii cca. 90 po Kr. (porov. pomenovanie Masoretský text, so skratkou MT)	Septuaginta (latinská skratka LXX) obsahuje okrem deuterokanonických častí (*) aj niektoré apokryfy (°). Takáto zbierka spisov netvorí teda presne kánon.	Katolícky kánon bol posledne definovaný na Tridentskom koncile (dekrétom <i>Recipiuntur libri sacri et traditiones apostolorum</i> ; d.8. apr.1546). Okrem všetkých kníh hebrejskej Biblii deuterokanonické knihy alebo časti (*).	Protestantský kánon preberá tie isté knihy ako hebrejská Biblia, ale klasifikuje ich podľa iného poradia. V protestantskej terminológii sa deuterokanonické knihy nazývajú aj apokryfy.

Židovský kánon

Tóra (Zákon, Náuka)
Nevím (Proroci skorší =)
(Proroci neskorší)
Ketuvím

TaNaCh**Septuaginta (LXX)**

Zákon
Historické knihy
Poetické a prorocké knihy

Katolícky kánon

Zákon/Pentateuch
Historické knihy
Poučné spisy
Proroci (neskorší)

Protestantský kánon

Zákon
Historické knihy
Poučné spisy
Proroci (neskorší)

Bloky kníh v hebrejskej Biblii (Masoretský text): 1) Zákon/ Tóra, 2) Proroci a 3) Spisy

Bloky kníh v katolíckom SZ: 1) Zákon, 2) Historické knihy, 3) Poučné knihy a 4) Prorocké knihy.

c) SZ a deuterokanonické knihy a dodatky (DV 14-16)

Téme Starého zákona sú venované tri krátke paragrafy. Koncil nimi uznáva a potvrdzuje tradície prvotnej Cirkvi, ktorá proti Markiónovi, pripisovala Starému zákonu takú istú hodnotu inšpirovaného slova akú vyznávala pre Nový zákon. Je rovnako zrejmé, že koncil pripisuje Starému zákonu prípravnú úlohu, vzhľadom k záverečnej a finálnej úlohe, ktorej zrealizovanie je opísané zasa v Novom zákone.

(1) Dejiny spásy v knihách Starého zákona (DV 14)

DV 14. Keď **láskyplný Boh** mal v úmysle a starostlivo pripravoval **spásu ľudstva**¹⁰⁴, **vyvolil** si so zvláštnym zámerom národ, ktorému by zveril svoje **prislúbenia**. Keď totiž uzavrel **zmluvu** s Abrahámom (porov. Gn 15, 18) a prostredníctvom Mojžiša s izraelským ľudom (porov. Ex 24, 8), slovami a skutkami sa národu, ktorý si získal, zjavil ako jediný pravý a živý Boh, aby sa tak **Izrael** zo skúsenosti **naučil poznávať**, aké sú Božie plány s ľuďmi¹⁰⁵, a aby ich skrze prorokov, ktorých ústami hovoril sám Boh, **chápal** čoraz dôkladnejšie a jasnejšie a **širil** ich poznanie medzi národmi (porov. Ž 22,28-29; 95,1-3; Iz 2,1-4; Jer 3,17). A Boží plán spásy¹⁰⁶, ktorý predpovedali, vyrozprávali a vysvetlili posvätní autori, nachádza sa ako pravé Božie slovo v knihách Starého zákona. Práve preto majú tieto Bohom inšpirované knihy trvácu hodnotu: „A všetko, čo bolo kedysi napísané, bolo napísané nám na poučenie, aby sme skrze trpezlivosť a útechu z Písma mali nádej“ (Rim 15,4).

(2) Význam Starého zákona pre kresťanov (DV 15)

DV 15. Veď starozákonný plán spásy bol zameraný predovšetkým na to, aby **pripravil, prorocky** predpovedal (porov. Lk 24, 44; Jn 5, 39; 1Pt 1, 10) a v rozličných **predobrazoch** naznačil príchod Krista, Vykupiteľa sveta, a jeho mesiášskeho kráľovstva (porov. 1Kor 10, 11). Teda **knihy Starého zákona**, primerane stavu ľudstva v časoch, ktoré predchádzali vykúpeniu uskutočnenému Kristom, **všetkým dávajú poznať Boha a človeka**, ale aj akým spôsobom spravodlivý a milosrdný Boh zaobchodí s ľuďmi. Tieto knihy, hoci obsahujú aj **nedokonalé a prechodné veci, umožňujú pochopiť pravú Božiu pedagogiku**. 28 Kresťania majú tieto knihy nábožne prijímať, lebo vyjadrujú živý zmysel pre Boha, je v nich uložené vznešené učenie o Bohu a spásonosná múdrosť o živote človeka i obdivuhodné poklady modlitieb, a napokon sa v nich skrýva tajomstvo našej spásy.

(3) Jednota obidvoch zákonov (DV 16)

DV 16. Boh, ktorý inšpiroval knihy obidvoch zákonov a je ich pôvodcom, múdro zariadil, že v **Starom zákone sa skrýva Nový a v Novom zákone sa odhaľuje Starý**.²⁹ Lebo i keď Kristus uzavrel novú zmluvu vo svojej krvi (porov. Lk 22, 20; 1Kor 11, 25), predsa knihy Starého zákona, ktoré boli vcelku prevzaté do ohlasovania evanjelia,³⁰ nadobúdajú a prejavujú svoj plný zmysel v Novom zákone (porov. Mt 5, 17; Lk 24, 27; Rim 16, 25 – 26; 2Kor 3, 14 – 16), a ten zas objašňujú a vysvetľujú.

Je podstatný rozdiel medzi termínom „deuterokanonický“ a „apokryfný“. Ide o charakteristiku ktorá vychádza z veriaceho spoločenstva, zo spoločenstva Cirkvi. Knihy, ktoré sú v Katolíckej tradícii považované za deuterokanonické, protestantské cirkvi pokladajú za apokryfné.

¹⁰⁴ Žiaľ aj v tomto prípade je slovenský preklad (Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, s. 151) nedôsledný. Latinské *salutem totius humani generis* nie je možné preložiť ináč ako „spásu **celého** ľudského pokolenia.“ Na to už upozorňoval RINDOŠ, J. Starý zákon (DV 14-16). In: TYROL, A. ed. *Dei Verbum. Komentár k dogmatickej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu*. Ružomberok: Katolícka Univerzita v Ružomberku, 2003. Humanitné štúdie 3, s. 82.

¹⁰⁵ Aj tu by bol preklad „cesty“ (latinského slova *viae*) nepochybne správnejší a tiež obsahovo priliehavejší. Pojem „cesty“ má širší význam ako „plány.“ Tie posledné zdôrazňujú statický rozmer a cesty zdôrazňujú tak plán ako aj jeho realizáciu, počínanie. Okrem toho slovenský preklad si rezervoval slovo „plán“ na „oeconomia“. Porov. tiež RINDOŠ, Starý zákon (DV 14-16), s. 84.

¹⁰⁶ Správny preklad *oeconomia salutis* je „ekonómia spásy“.

Medzi katolícke Deuterokánonické knihy radíme **Tob, Jdt, Múd, Sir, Bar, 1-2 Mak**, s deuterokánonickými dodatkami: **Dan 3,24-90; 13-14** (o Zuzane; Bélovi a drakovi); **Est 10,4 – 16,24** (PLBV, 308-309).

d) Apokryfy

(1) Dejinno-teologický úvod

Apokryfy sú také židovské a kresťanské, prípadne židokresťanské spisy, ktoré sa svojou formou a obsahom podobajú kánonickým spisom či už Starého zákona alebo Nového zákona, ale nepatria do zoznamu inšpirovaných posvätných kníh. Zo zorného uhla kánonu posvätných spisov sa apokryfné spisy nazývajú aj „neautentické, nepravé, falošné.“ I keď nepatria do kánonu, ich existencia bola jedným z dôležitých (negatívnych) kritérií pri formovaní kánonu. Preto túto problematiku radíme do časti kánonu – nie preto, že by patrili do kánonu, ale preto, že apokryfy sú definované vzhľadom ku kánonu. V istom zmysle, ich definícia závisí od kánonických kníh.

Zo širšieho literárno-kvantitatívneho pohľadu je možné si predstaviť apokryfnú literatúru, ako obrovské množstvo textov a spisov, ktoré si nikdy nevyslúžilo také uznanie od vtedajších spoločností ako kánonické texty. Mohli by sme ich zaradiť k tzv. nižšej, menej cennej literatúre – z pohľadu oficiálnej náboženskej tradície. Na druhej strane táto nižšia literatúra sa šírila a stále bola stredobodom pozornosti mnohých kruhov. Tento fakt mimoriadneho záujmu o apokryfnú literatúru bol potvrdený dvomi archeologickými objavmi. Archeológia dáva dôraz na akékoľvek artefakty a pokiaľ ide o písomnosti význam dostáva dvojnásobný charakter – archeologický ale aj ideový. Starobylé písma svedčia veľmi dobre o vtedajšej situácii myšlienkových, resp. náboženských prúdov.

Prvým z objavov, čo zaznamenali mimoriadny vplyv pre mimobiblickú literatúru bola knižnica gnostických kresťanských spisov v koptskom jazyku v Nag Hammadi, v Egypte v r. 1945. Druhý objav, podobného významu pre problematiku apokryfov znamenali Kumránske zvitky, z blízkosti Mŕtveho mora, počínajúc r. 1947¹⁰⁷. Tieto dva objavy poukázali na dva dôležité fakty. Po prvé, literatúra medzi 3. stor. pred Kr. a 4. stor. po Kr., ktorá bola bežne z perspektívy kanonicity považovaná za menej dôležitú a heretickú, bola oveľa viac rozšírená ako sa myslelo. Táto jej *populárnosť* mala veľký vplyv na veriacich, tak v židovstve ako i v kresťanstve. Najmä dokumenty z Nag Hammadi jasne dokázali, že prúd gnosticizmu mal oveľa väčší záber a že mnohé kresťanské komunity ho prijali, i keď s rôznymi nuansami, no rozhodne nie len z nejakého rojčenia po poznaní.

Inými slovami, najmä s odstupom času po spomínaných objavoch, je možné dnes s väčšou vyrovnanosťou prehodnotiť politické a náboženské obdobie medzi epochálnymi panovníkmi Alexandrom Veľkým a Konštantínom, v ktorom sa formovali dva jedinečné náboženské prúdy – židovstvo a kresťanstvo.

(2) Pojem a jeho použitie

Apokryfy podľa Katolíckej Cirkvi sú všetky tie spisy, ktorých autorstvo sa pripisuje väčšinou nejakej biblickej postave a ktoré ale Cirkev neprijala do kánonu posvätných spisov, i keď v niektorých prípadoch to boli knihy veľmi rozšírené v ranej Cirkvi. Keďže protestanti nazývajú apokryfmi tie knihy, ktoré katolíci nazývajú deuterokánonické, nazývajú všetky tie knihy, ktoré katolíci majú za apokryfné ako pseudoepigrafy. Termín pseudoepigrafy sa používa aj v katolíckej terminológii, ale s iným významom. Vo všeobecnosti sa týmto pojmom nazývajú tie židovské a prvokresťanské spisy, ktoré kolovali v spoločenstvách pod nepravým menom, poväčšine biblickej osoby¹⁰⁸.

¹⁰⁷ JANČOVIČ, J. Šesťdesiat púťavých rokov s Kumránskymi zvitkami. In: ŠTRBA, B. ed. *Studia Biblica Slovaca 2007*. Svit: KBD, 2008, s. 54 – 74.

¹⁰⁸ Toto pomenovanie principiálne nepodlieha kánonickému kritériu. Jednako však sa používa s rôznymi významovými nuansami, a preto budeme v otázkach kánonických kníh rozlišovať len medzi kánonickými (či už protokánonickými alebo deuterokánonickými) a medzi apokryfmi. Termín pseudoepigrafia, resp. pseudonymita budeme brať z literárno-kritického pohľadu. Porov. PLBV, 865.

Podľa etymológie termín apokryf pochádza z gréckeho *apokryfós* (ἀπόκρυφος) s významom „skrytý, utajený.“ Cirkev varovala pred týmito tajomnými spismi, keď ich zakázala alebo aspoň varovala pred ich používaním veriacimi. Až z tohto používania pojmu sa zrodilo dnešné moderné chápanie apokryfu ako to čo je neautentické, resp. nekánonické.

Paolo Sacchi diferencuje apokryfy Starého zákona podľa literárneho a podľa historického zorného uhla. Podľa *literárneho* náhľadu, považuje za apokryfy Starého zákona všetky tie knihy, ktoré majú pseudoepigrafického, teda fiktívneho autora. Podľa *historického* náhľadu považuje za apokryfy Starého zákona spisy, ktoré vznikli pred r. 100 po Kr.¹⁰⁹ Z historického pohľadu ostáva zaujímavým faktom, že žiaden zo starozákonných apokryfov sa nedochoval kompletný v pôvodnej hebrejskej alebo aramejskej reči, ale všetky sú prekladmi do latinčiny, gréčtiny, sírčiny, koptštiny, gruzínčiny, staroslovenčiny a starej etiópštiny. Doba vzniku starozákonných apokryfov je veľmi veľká a stručne ju možno vymedziť od cca 4. stor. pred Kr. – 3. stor. po Kr. Preto môžu jestvovať aj apokryfy SZ, ktoré by aj mohli mať interpolácie alebo vlastné prvky NZ. Novozákonné apokryfy vznikali v 1. – 5. stor. po Kr.

(3) Apokryfy Starého zákona

(a) Dejinno-spoločenský kontext vzniku apokryfov

Po Nehemiášových a Ezdrášových reformách v Judsku na konci 5. stor. pred Kr. rástlo napätie medzi navrátiťšími sa exulantami a domácimi obyvateľmi. Ak domáci obyvatelia nemohli dokázať, že ich rod súvisí s bývalými exulantami, tak boli vylúčení z chrámovej bohoslužby a dokonca i zo spoločenstva (porov. Neh 7,4-5.64-65; Ezd 10,8)¹¹⁰. V tejto napätej situácii vzniká najstaršia apokryfná kniha, ktorú vlastníme – *Kniha (anjelov) strážcov*. Predstavuje bohatý myšlienkový prúd, ktorý je v opozícii voči Jeruzalemskému sadokovskému kňazstvu. Sú v nej počiatky teológie, ktorá sa zvykne nazývať henochizmus, nakoľko v tomto apokalyptickom spise je zjavovateľom známa a trochu tajomná postava biblického Henocha. Do tohto prúdu sa počítajú aj apokryfy z podstatne neskoršieho obdobia: *Kniha snov* (po r. 160 pred Kr.), *Henochov list* (z polovice 1. stor. pred Kr.) a *Kniha podobienstiev* (z prelomu letopočtov). V týchto a im podobných spisoch sa odzrkadľuje odlišná teologická vízia od klasickej deuteronomistickej, podľa ktorej, trest človeka a Izraela má svoj koreň v chybe a hriechu Izraela. Jedna z podstatných kľúčových ideí henochovských kníh sa týka pojmu zla ľudskej zodpovednosti a odlišuje sa aj od koncepcie ako ju predstavuje Kniha Genezis.

Tieto spisy sa zachovali v jednej knihe, ktorá sa nazýva *Prvá kniha Henochova* (1Hen). Podľa jazyka, do ktorého bola preložená, dostala aj pomenovanie *Etiópsky Henoch* (Hen.aeth). Do prvej polovice 1. stor. po Kr. sa radí ešte staršia forma tejto knihy (tzv. recenzia B), ktorú nazývajú *Slovanský Henoch* (skratka Hen. slav) alebo i *Kniha Henochových tajomstiev* (2Hen)¹¹¹. Všetky tieto spisy majú za svojho zjavovateľa predpotopného patriarchu Henocha (1Hen 14,2). Najmä tradícia, ktorá ho spája s vystúpením do neba podporuje uznávanie Henocha ako rovného Mojžišovi, ktorý videl Pánovi len chrbát (porov. Ex 33,23).

Prvá kniha Henochova

Biblická inšpirácia nevylučuje možnosť pseudoepigrafie z jednoduchého dôvodu – posvätným spisom ide podstatne a neporovnateľne viac o náuku a poslanstvo ako o ich sprostredkovateľa. Tiež treba pripomenúť, že pseudoepigrafia slúžila predovšetkým na zachovanie literárno-duchovného dedičstva svätopiscov len preto, aby sa dal väčší dôraz na poslanstvo tradovaných posvätných spisov alebo ich častí. Mojžišovi sú pripísané autorstvá veľkých rečí v Dt, Dávidovi sa pripisujú mnohé žalmy a Šalamúnovi sa pripisuje autorstvo Knihy Múdrosti a Knihy Sirachovcovej. Biblická pseudoepigrafia sa neobmedzuje len na imitovanie a fingovanie posvätného autora, ale jej pozitívum spočíva v snahe zachovať a tradovať obnovujúcu náuku ďalším generáciám. *PLBV*, 864-865.

¹⁰⁹ Neraz sa totiž do tejto skupiny radia spisy, ktorých pôvod v rozmedzí od 4. stor. pred Kr. (ako napr. Kniha strážcov a Kniha astronómie) až do cca 9. stor. po Kr. (Danielova apokalypsa).

¹¹⁰ Zákazu brať si cudzinky za manželky sa nevyhol ani syn veľkňaza, ktorý musel utiecť do Samárie (Neh 13,28)

¹¹¹ Kniha má následné recenzie A (t. j. 2 Hen) a tiež tzv. 3 Hen.

Prvá kniha Henochova nie je kniha v pravom slova zmysle, lebo sa skladá z piatich, už predtým nezávislých kníh. Spája ich henochovská tradícia, a preto nový kompozičný celok 1Hen sa zvykne nazývať aj Etiópsky pentateuch, pretože bol prijatý do kánonu posvätných Písíem Koptskej cirkvi v Etiópii. Zachoval sa dokonale jedine v jazyku tejto Cirkvi – ge'ez. Existujú fragmenty z aramejčiny medzi Kumránskymi zvitkami a v gréčtine medzi egyptskými papyrusmi. V záverečnej forme sa tento tzv. Etiópsky pentateuch skladá z piatich kníh: *Kniha strážcov* (1Hen 6–36), *Kniha podobenstiev* (1Hen 37–71), *Kniha astronómie* (1Hen 72–82), *Kniha snov* (1Hen 83–90) a *Henochov list* (1Hen 91–105). Zväzok piatich kníh uvádza Henochova reč k celej knihe (1Hen 1–5) a uzatvára ho rozprávanie o zázračnom narodení Noema, Henochovho pravnuka (1Hen 106–107). Eschatologicko-parenetický dodatok (1Hen 108) sa datuje do obdobia konfliktu medzi farizejmi a saducejmi na prelome 2. a 1. stor. pred Kr.

Náukovo kniha 1Hen radikálne kontrastuje s Jeruzalemskými kňazskými kruhmi – Sadokovcami. Neuznáva ani Zákon ani chrám. Šalamúnov chrám je len menšie zlo (1Hen 90,28-29). Práve z dôvodu odmietnutia chrámu, sa henochizmus zamerl na priamejší kontakt – modlitbou a mysticizmom. Tento teologický prúd a hnutie sa zameriavalo na priamy kontakt s Bohom (14,8nn), ktorý bolo možné docieľiť s postupnou askézou. Tu sú tiež prvé zárodky ani nie tak o nesmrteľnosti duše, ktorá nebola neznáma biblickej tradícii (porov. zostúpenie do šeolu Šaula a Šamuela; 1Sam 28,11-25), ale o spôsobe ako prejsť z pozemského života do posmrtného.

V časti *Kniha strážcov* (1Hen 6–36) je tunajší svet predstavený ako chaos a neporiadok. Nie hriech Adama a Evy, ale rebélie anjelských strážcov je na počiatku. Kniha predstavuje dva druhy pôvodu zla. 1. Sedem planét, ktoré na príkaz týchto odbojných anjelov stážcov zmenili svoje Bohom stanovené dráhy (vesmírny neporiadok) a emanovali zlé vplyvy na zem (1Hen 18). 2. Padlí anjeli strážcovia splodili so ženami obrov – bytosti, s nesmrteľnou dušou a životom až do posledného súdu (1Hen 19; odvolávka na Gn 6,1-4). V celom henochistickom ponímaní, ľudia boli viac obeťou neporiadku ako zodpovední zaň. Pre radikálnych henochovcov mohol jedine Boh na konci časov obnoviť rozvrátený poriadok stvorenia, znemožniť a definitívne zastaviť raz navždy akékoľvek pokračovanie zla.

Kniha podobenstiev (1Hen 37–71) sa vyznačuje typickou postavou, ktorá bola stvorená pred počiatkom času a je nazývaná „Spravodlivý,“ „Vyvolený“ a „Syn človeka.“ Táto osoba v spolupráci s Bohom ochraňuje spravodlivých a bude predsedáť záverečnému súdu. Táto postava dostala i pomenovanie „Mesiáš“ (1Hen 48,10; 52,4), ale jeho charakteristika sa odlišuje od očakávaného politického mesiáša Izraelitov, lebo je to nebeská postava. Na záver knihy Henoch je stotožnený so Synom človeka (1Hen 71,14).

Kniha snov (1Hen 83–90) reflektuje náboženskú dejinnú situáciu na začiatku 2. stor. pred Kr., ktorá bola mimoriadne komplikovaná. Veľkňaz Menelaos dal r. 170 zavraždiť sadokovského veľkňaza Oniáša III, a tak sa skončila sadokovská veľkňazská línia¹¹². V židovstve bol prúd, ktorý viac inklinoval k helenistickej kultúre a druhý, ktorý predstavoval obrancov židovskej tradície. Kniha snov dokumentuje, že henochistické tendencie sa prikláňali viac k vlastným židovským tradíciám.

Dielo predstavuje dejiny sveta od Adama po autorovu súčasnosť a je orientované pre vodcov. Adam je od počiatku spravodlivý, ale nikdy nebol uvedený do Edenu. Hriech sa rozširoval vo svete zásahom vodcu anjelov (v dnešnom slovníku diabol), ktorý bol odbojný voči Bohu. Na záver knihy okrem prorocstva o zničení Jeruzalema a jeho zázračnom obnovení, sa hovorí o nezvyčajnej osobe,

¹¹² Sadokovci boli teda z veľkňazského úradu vytlačení a ustúpili do egyptského Leontopolu (kde si založili chrám) a údajne tiež aj do Kumránu (porov. 1QS 5,2; 1QSa 1,2). Ich nástupcami boli Matenai z Jojaribovho pokolenia (Neh 12,6.19) a Hasmonejovci s výnimkou Áronovského Alkimosa (1Mak 7,9.14) od Jonatána (153 pred Kr.) až po Hyrkana II. (63-40 pred Kr.). Hyrkana II. bol vymenovaný veľkňazom od Pompeja v r. 63 a Cézár ho vymenoval v r. 47 za tetrarchu (47-41 pred Kr.). Potom nastúpili opäť, ale už helenizovaní sadokovci (odtiaľ saduceji) a čiastočne aj nábožní (chaidím), neskorší farizeji. Porov. ŠTRBA, B. Charakteristika starozákonného kňazstva. Niektoré aspekty, dôležité pre novozákonného presbytera. In: REPKO, J., ŠTRBA, B., ET AL. eds. *Kňaz včera a dnes. Biblicko-teologické prednášky*. Badín: KSF, 2010. Studia Xaveriana 3, s. 21.

ktorá sa objaví po veľkom súde – je podobná synovi človeka z knihy Daniel. Bude vládnuť v mene Boha. Ľudská prirodzenosť bude premenená na tú podľa spravodlivého Adama (1Hen 90,37-39). Osoba sa síce zvykne vysvetľovať ako mesiášska, ale nezohráva spásanosnú úlohu.

Kniha jubileí

Obsahom spisu sú udalosti z Gn a Ex. Udalosti sú rozdelené do 49 období, z ktorých každé má po 49 rokov. Podobne ako v Dn (kap. 9) i tu ide o 7-ročné týždne, čo dáva súčin 49 a odtiaľ vznikol i názov „Jubileá“. A. Tyrol charakterizuje spis ako knihu, ktorá „hovori o mnohých zjaveniach, ktoré mal Mojžiš. Obsahujú priam zázračné a rozprávkové prvky. Je zachovaná v etiópskom a latinskom jazyku. Fragmenty boli nájsené aj v Qumráne. Kniha chce zdôrazniť Mojžišov zákon a zachovať ho nezmenený“¹¹³.

Kniha sa zvykne nazývať aj Mojžišova apokalypsa, resp. Zjavenie Mojžišovo, lebo sa v nej píše, že ho anjel nadiktoval Mojžišovi. Avšak, Aj iný apokryfný text, príbeh Život Adama a Evy sa zvykne nazývať rovnako Mojžišova apokalypsa. Je preto vhodnejšie ostať pri názve Kniha jubileí (Jub).

Kniha jubileí predstavuje v 2. stor. pred Kr. snahu o fúziu henochizmu s hnutím sadokocov. Autor spisu bol prívržencom henochizmu. Prijal síce Mojžišov zákon v celistvosti, ale ho považoval len za dielo čisto ľudské. Pravý zákon bol jedine ten, ktorý je napísaný na nebeských tajomných tabuliach, na ktorých sú napísané dejiny od stvorenia sveta až do jeho konca.

Z teológie tejto knihy sa odvodzuje hnutie esénov, ktorí síce si vážili Mojžiša a jeho zákon, ale mali veľmi vyhranený postoj k jeruzalemskému chrámu. Z tohto hnutia sa vyvinula radikálna forma esénov – tzv. kumránske hnutie.

Testament dvanástich patriarchov

Medzi apokryfmi 1. stor pred Kr. majú mimoriadne miesto **Testament dvanástich patriarchov** (*TestXIIPatr*), ktorý bol veľmi blízko esénskeho prúdu, presnejšie *Henochvnu listu* a *Knihy podobenstiev*. Posledné dva spisy ako súčasť 1Hen, sa netešili takej obľube u kresťanov ako Testament dvanástich patriarchov. Kresťanská tradícia rukopisov ho chápala ako židovské proroctvo o kresťanstve. Obsah knihy sa odvíja od Jakubovho požehnania, ktoré dal na smrteľnom lôžku svojim 12 synom. Následne každý z 12 patriarchov rozpráva stereotypne svoj životopis a zameriava sa na vyzdvihnutie niektorých čností a odsudzuje neresti. Zlo sa vlúdilo skrz nedodržiavanie Mojžišovho zákona a skrz kultové znečistenie kňazstva. Ani Jeruzalemské kňazstvo sa nevyhne katastrofe a bude sa očakávať nové kňazstvo.

Charakteristickou črtou knihy je vyzdvihnutie lásky. Jozef obetuje svoju vlastnú záchranu, len aby zachránil bratov (Jozefov testament). V Gadovom testamente (6,3nn) patriarcha vysvetľuje, že kto bol urazený, musí sa snažiť o obrátenie hriešnika. Pôvod zla vidí *Rubenov testament* (2,8; 4,6) v sexe. Ono pochádza zo siedmeho z duchov, ktorý je vyliatím semena pri súloží – ním skrz rozkoš preniká do sveta hriech. Podobne aj v *Simeonovom testamente* (5,3) je smilstvo matkou všetkého zla¹¹⁴. V Testamente patriarchov je silno prítomná aj téma mesiášskeho očakávania. Podľa spisu sa však mesiáši očakávajú až dvaja – z kmeňa Júda a z kmeňa Lévi.

Štvrtá kniha Ezdrášova (4Ezdr)

¹¹³ TYROL, Všeobecný úvod, s. 97.

¹¹⁴ Pre tematiku kultovej čistoty v súvislosti s tematikou hriechnej nečistoty, porov. ŠTRBA, B. „Nečistý nemá dedičstvo“ (Ef 5,5). Komparácia pojmov nečistota a dedičstvo v Corpus Paulinum s ich starozákonným použitím. In: KARDIS, M., SLIVKA, D. eds. *Pavlova rétorika na pozadí Starého zákona. Zborník prednášok z medzinárodnej vedeckej konferencie 5. - 6. mája 2009*. Prešov: Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2009, s. 75 – 78.

Štvrtá kniha Ezdrášova vznikla okolo r. 100 a na rozdiel od iných apokryfov, tešila sa veľkej úcte v kresťanstve¹¹⁵. Po Tridentskom koncile sa stále objavuje v dodatkoch k latinským Bibliám¹¹⁶. Jedným z dôvodov tohto kresťanského záujmu o spis bola náuka – ilustrácia o prvotnom (tzv. dedičnom) hriechu. Kľúčový pre túto tému je text 4Ezdr 3,20-22:

²⁰ Ale neodňal si im zlé srdce, aby tvoj Zákon mohol v nich priniesť ovocie. ²¹ Zlé srdce niesol v sebe prvý Adam, prestúpil príkazanie a bol premožený; tak sa stalo i všetkým, čo sa z neho narodilo.

²² Uchopila ich neprestajná slabosť a spolu so Zákomom sa v srdci ľudu zakorenila i zloba; tak zmizlo, čo je dobré, a zostalo, čo je zlé.¹¹⁷

Autor spisu predstavuje Ezdráša, ktorý 30 rokov po zničení Jeruzalema Nabuchodonozorom lamentuje, v rozhovore s Bohom, že sa stratil Mojžišov zákon. Ľud je len hračkou v dejinách, ktoré budú stále len horšie (poro 4Ezd 4,21-23). Preto prosí o možnosť zapísať znova veci, ktoré boli v Zákone stanovené. Boh súhlasí a dá Ezdrášovi napiť z plného kalicha (podobne ako Ezechielovi zjesť zvitok v Ez 2,8-10). Neskôr mu dá príkaz vziať so sebou piatich rýchlopiscov (Sariáš, Darbijáš, Šelemiáš, Echaniáš a Asiel) a uisťuje ho, že mu zažne v srdci svetlo rozumu, ktoré nebude zhasnuté, až pokým nebudú nedokončené veci, ktoré má napísať (14,15). Končí to príkazom, že „potom, keď to dokončíš, niečo zverejníš a niečo tajne odovzdáš múdrym“ (14,16). Potom Pán Ezdrášovi dá ďalší príkaz, aby „tých dvadsaťštyri kníh, ktoré si najprv napísal daj na verejnosť, aby ich čítali hodní aj nehodní; posledných sedemdesiat však schováš, aby si ich odovzdal len múdrym svojho ľudu, lebo v nich je zdroj rozumu i prameň múdrosti a prúd poznania“ (14,45-47).

Text je exemplárnym svedectvom toho, že nábožný žid, okolo r. 100, uznával základný corpus Písíem (v počte 24) aj ďalšie spisy (v počte 70) ako mimoriadne dôležité – posvätné. Okrem toho, obsah týchto spisov predstavil hlbší zmysel ako obsah prijatých spisov (t. j. kánonických kníh) a tieto spisy boli rezervované pre to, aby sa študovali v tajnosti. Boli to teda knihy tajné, ukrývajúce pravdy len pre niektorých. Teda autori sami ich považovali za „apokryfné.“ Žiaľ, autor spisu nezanechal zoznam spomínaných 70 kníh. Pravdepodobne číslo má symbolickú hodnotu.

Tretia kniha Ezdrášova (3 Ezd)

V súvislosti so 4 Ezd spomeňme aj Tretiu knihu Ezdrášovu (3 Ezd)¹¹⁸. Označenie Tretia kniha má svoj pôvod v latinských Bibliách, v ktorých kánonické knihy Edzráš a Nehemiáš mali označenie Prvá a Druhá kniha Ezdrášova. Latinské vydania Biblie mali i túto knihu vo veľkej úcte, podobne ako 4 Ezd¹¹⁹. Na druhej strane Septuaginta radí túto knihu pred Ezdráša a Nehemiáša a nazýva ju Prvou knihou Ezdrášovou. Kniha vznikla najskôr v 2. stor. pred Kr. Jestvuje názor, že mala semitskú pôvodinu, ale faktom ostáva, že okrem latinského prekladu z gréčtiny sú zachované starobylé preklady do sýrštiny, etiópštiny a aramejčiny.

¹¹⁵ Pre český preklad spisu z klementínskeho vydania Vulgáty z r. 1952, porov. SOUŠEK, Z. ed. *Knihy tajemství a moudrosti. II. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 208 – 263.

¹¹⁶ Názorný príklad je vydanie Klementínskej Biblie vo vydavateľstve Typis Polyglottis Vaticanis v r. 1959, kde po knihe poslednej kánonickej knihe Zjavenie apoštola Jána sa nachádzajú Modlitba Judského kráľa Manasesa, a Tretia a Štvrtá kniha Ezdrášova. Porov. GRAMATICA, A. ed. *Biblorum Sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam. Breviario perpetuo et concordantiis aucta adnotatis etiam locis qui in monumentis fidei sollemnioribus et in liturgia Romana usurpari consueverunt*. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1959, s. 1153 – 1184.

¹¹⁷ Preklad z českej verzie (SOUŠEK. ed., *Knihy tajemství a moudrosti. II. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*, s. 216), podľa ktorej sme ponechali v kurzíve písmená, ktoré nie sú v latinskej pôvodine, ale napomáhajú porozumeniu.

¹¹⁸ Pre český preklad spisu bol použitý text Septuaginty z 3. vydania Alfreda Rahlfsa (1949); porov. SOUŠEK. ed., *Knihy tajemství a moudrosti. II. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*, s. 179 – 207.

¹¹⁹ Porov. GRAMATICA. ed., *Biblorum Sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam*, s. 1153 – 1184.

Obsahom kniha pripomína niektoré úseky histórie Jeruzalemského chrámu; najmä od Joziáša až po obnovenie chrámu po exile (7.–5. stor pred Kr.). Jej cieľom bolo zvýšiť dôstojnosť PÁNA v očiach adresátov, a tak odovzdať obdiv nad Božím vedením.

Po stránke literárnej je kniha z väčšej časti kompilátom. Okrem pridaných dvoch krátkych častí (1,21-22 a 5,1-6) a jednej dlhej (3,1–4,63), kniha obsahuje v 1. kapitole preklad dvoch záverečných kapitol 2Krn 35–36, niekoľko častí z kánonického Ezdráša (3 Ezd 2,1–1 = Ezd 1,1–11; 3 Ezd 2,12-26 = Ezd 4,7-24; 3 Ezd 5,7-71 = Ezd 2,1–4,5; 3 Ezd 6,1–9,36 = Ezd 5,1–10,44) a krátkeho odseku z Nehemiáša (3 Ezd 9,37-55 = Neh 7,72–8,13a).

Jedine kapitoly 2 a 3 sú známe tematikou, ktorá je vlastná spisov. Tri z Dáriových pážat súťažia, kto je múdrejší. Hľadajú odpoveď na otázku, kto je na svete najsmilnejší. Prví dvaja vravia víno a kráľ, a tretí – Zorobábel – menuje ženu. Ale hneď i doplní, že najsilnejšou je pravda. „Ona je sila, kráľovstvo, moc a velebnosť všetkých vekov. Nech je požehnaný Boh pravdy“ (4,40). Tým tretí veľmož vyhrá. Jeho slová Cirkev zvykla vykladať najmä vo vzťahu ku Kristovej pravde.

(b) Židovské nekánonické spisy v gréckych kódexoch

Ako nekánonické (pre protestantskú terminológiu „apokryfné“) a tiež i deuterokánonické knihy sa zvykli definovať tie grécke spisy z gréckych vážených kódexov Septuaginty, ktoré nemali svoje paralelné hebrejské texty v Tanachu. Keď sa však porovnajú predovšetkým tie kódexy LXX, ktoré majú vysokú autoritu, je zrejmé, že žiaden z nich nemal rovnaký počet tzv. „nekánonických“ kníh. Porovnajme teda Sinajský kódex (4. stor.), Vatikánsky kódex (4. stor.) a Alexandrijský kódex (5. stor.) len v počte týchto detuterokánonických a nekánonických spisov. Kurzívou sú označené nekánonické spisy (podľa katolíckeho kánonu).

Sinajský (S; 4. stor.)	Vatikánsky (B; 4. stor.)	Alexandrijský (A; 5. stor.)
Grécka Ester	Grécka Ester	Grécka Ester
Judit	Judit	Tobiáš
Tobiáš	Tobiáš	Judit
1 Makkabecov	–	1 Makkabecov
–	–	2 Makkabecov
–	–	3 <i>Makkabecov</i>
4 <i>Makkabecov</i>	–	4 <i>Makkabecov</i>
Šalamúnova múdrosť (Múdr)	Šalamúnova múdrosť (Múdr)	Šalamúnova múdrosť (Múdr)
Sirachova múdrosť (Sir)	Sirachova múdrosť (Sir)	Sirachova múdrosť (Sir)
–	–	<i>Šalamúnove žalmy</i>
1 Baruchova	1 Baruchova	1 Baruchova
Jeremiášov list	Jeremiášov list	Jeremiášov list
–	Zuzana	Zuzana
–	Bél a drak	Bél a drak
–	–	<i>Šalamúnove ódy (spolu s Manasesovou modlitbou)</i>
–	–	–

Dva ďalšie, neskoršie biblické kódexy zahŕňajú tiež tieto spisy. Kódex Marchalinus, zo 6.-7. stor. zahŕňa knihu Baruch (t. j. označovanú aj Prvá kniha Baruchova), Jeremiášov list, Zuzanu, Béla a draka. Kódex Venetus (8. stor.) zahŕňa grécku knihu Ester, Judit, Tobiáš, 1-4 Makkabecov, Šalamúnovu múdrosť, Sirachovu múdrosť, knihu Baruch, Jeremiášov list, Zuzanu a Béla a draka. Hoci len parciálne zachovaný papyrus, ktorý sa uchováva v Kolíne, Chester Beaty Papyrus 967 (2. – 3. stor.) obsahuje fragmentované verzie Zuzany, Béla a draka spolu niekoľkými protokánonickými spismi – Ester, Ezechiel a Daniel. Nakoniec môžem spomenúť Kódex T (cca 7. stor.), ktorý obsahuje i Manasesovu modlitbu medzi Ódami, ktoré sú pripojené k Žalmom; podobne ako v Alexandrijskom kódexe¹²⁰.

¹²⁰ STUCKENBRUCK, L.T. Apocrypha and Pseudepigrapha. In: COLLINS, J.J., HARLOW, D.C. eds. *The Eerdmans Dictionary of Early Judaism*. Grand Rapids, MI – Cambridge, UK: William B. Eerdmans, 2010, s. 147.

(c) Systematické delenie apokryfov SZ

Z literárneho pohľadu na obsah a formu apokryfov, možno ich rozdeliť na historické, prorocké, didaktické. Medzi *historické apokryfy* možno zaradiť napr. Kniha Jubileí (resp. Mojžišova apokalypsa), 3Ezdr, 3Mak. K *prorockým apokryfom* možno pripočítať napr. Henochovu knihu (tzv. etiópsky Henoch), 4Ezdr, Sibyline proroctvá. Medzi *didaktické apokryfy* sa radia zasa: Testamenty 12-tich patriarchov, Šalamúnove žalmy, Šalamúnove ódy.

(4) Pseudoepigrafy medzi zvitkami od Mŕtveho mora

Objav Kumránskych zvitkov zaznamenal zlom v skúmaní apokryfnej či pseudoepigrafnej židovskej nekresťanskej literatúry. Uvedme tie židovské nekresťanské spisy, ktoré boli známe už pred r. 1947 a ktorých nejaké časti sa našli medzi Kumránskymi spismi.

1 Hen (aramejsky)

Kniha strážcov (kapp. 1-36): 4Q201, 4Q202, 4Q204, 4Q205, 4Q206, XQpapEnoch

Kniha astronómie (kapp. 72-82): 4Q208, 4Q209, 4Q210, 4Q211

Zvieracia apokalypsa (kapp. 85-90): 4Q204, 4Q205, 4Q206, 4Q207

Exhortácia (91,1-10.18-19): 4Q212

Apokalypsa týždňov (93,1-10; 01,11-17): 4Q212

Henochov list (92,1-5; 94,1-105,2): 4Q204, 4Q212

Narodenia Noema (kapp. 106-107): 4Q204

Daniel (aramejsky): 1Q71, 1Q72, 4Q12, 4Q13, 4Q14, 4Q15, 4Q16, 6Q7

Kniha jubileí (hebrejsky): 1Q17, 1Q18, 2Q19, 2Q20, 3Q5, 4Q176 fragm. 17-19, 4Q216, 4Q217, 4Q218, 4Q219, 4Q220, 4Q221, 4Q222, 4Q223-224,, 11Q12

Fragmenty z Testamentu dvanástich patriarchov

Júdov testament (?): hebrejský 3Q7, aramejský 4Q484

Neftaliho testament: aramejský 4Q215

Aramejský Léviho dokument: 1Q21, 4Q213, 4Q213a, 4Q213b, 4Q214, 4Q214a, 4Q214b

Žalmy 151, 154, 155: 11Q5

Texty súvisiace s aramejskou **Knihou obrov**: 1Q23, 1Q24, 2Q26, 4Q203, 4Q206a, 4Q530, 4Q531, 4Q532, 4Q533, 6Q8

Niektoré pseudoepigrafy sú známe len vďaka Kumránskym spisom. Medzi nimi sa rozdeľujú tie, ktoré obsahujú časti, ktoré súvisia s biblickou tradíciou Knihy Daniel ale is mimobiblickými textami.

Tradície, ktoré súvisia s **Knihou Daniel** (aramejsky)

Nabonidova modlitba (4Q242)

Štyri kráľovstvá (4Q552, 4Q553)

Testamentárny materiál (aramejský)

Jakubov testament (4Q537)

Júdov testament (alebo *apokryf*) (4Q538)

Jozefov testament (alebo *apokryf*) (4Q539)

Léviho testament (alebo *apokryf*) (4Q540, 4Q541)

Qahatov testament (4Q542)

Amramovo videnie (4Q543, 4Q544, 4Q545, 4Q546, 4Q547, 4Q548)

Apokryf Genezis (aramejský) (1Q20)

Nový Jeruzalem (aramejský) (1Q32, 2Q24, 4Q554, 4Q555, 5Q15, 11Q18)

(5) Apokryfy Nového zákona

(a) Delenie apokryfov NZ

Apokryfy Nového zákona majú rôznu formu, obsah, a teda podobne podľa literárneho žánru ich možno rozdeliť do štyroch typov, podobne ako sú delené i kánonické spisy: apokryfné evanjeliá, apokryfné skutky, apokryfné listy a apokryfné apokalypsy. Medzi *apokryfné evanjeliá* sa radia: Evanjelium podľa Hebrejov alebo Evanjelium nazarejcov, Jakubovo protoevanjelium, Tomášovo evanjelium, Nikodémovo evanjelium. Medzi *apokryfné skutky* možno prirátať Skutky Petra, Skutky Pavla, Skutky Jána. Medzi *apokryfné listy* sa rátajú List Ježiša Abgarovi, Pavlov list Korinťanom, Pavlov list Laodičanom, Pavlove listy Senekovi. Medzi *apokryfné apokalypsy* sa radia: Petrova apokalypsa, Pavlova apokalypsa, Tomášova apokalypsa.

C. SVÄTÉ PÍSMO AKO ĽUDSKÉ PÍSMO

Tretia sekcia Všeobecného úvodu sa zameria na fyzickú podobu Písma, t. j. bude nás zaujímať Biblia predovšetkým ako literárny výtvor ľudí. Najprv sa budeme venovať elementárnym informáciám o Písme ako o diele, ktoré má svoju fyzickú podobu – text, jeho členenie, jeho edície a pod. Následne sa pridajú podstatnejšie témy, ktoré úzko súvisia so zmyslom celej Biblie – hermeneutika, spôsoby výkladu a charakteristika výkladu.

1. Text Svätého písma

a) Niektoré dané fakty

(1) Absencia prvotných pôvodných textov

Dnes máme Bibliu v rukách a to v mnohých prekladoch do rôznych jazykov¹²¹. S textami v pôvodine je to podstatne horšie a zložitejšie. Nemáme zachovaný takmer žiadny spis Písma v originály. Hoci existujú texty Biblie v pôvodných jazykoch, tie sú vytvorené z neskorších textov (preto sa nazývajú aj *textoví svedkovia*), t. j. sú to texty z neskorších odpisov pôvodných textov. Tieto hodnotné odpisy sa nachádzajú či už v kódexoch alebo len v menších častiach, či zvyškoch papyrusov. Avšak títo textoví svedkovia pochádzajú od rôznych autorov, z rôznych peoch, hodnôt materiálu a tradovaného textového typu. Inými slovami tie dávne odpisy, čo majú nedocniteľnú hodnotu pre priblíženie s k pôvodnému textu sú poznačené drobnými, no jednako nezanedbateľnými odlišnosťami, kvôli ktorým sa vyvinula špeciálna časť biblistiky – textová kritika, za pomoci ktorej sa stanovuje čo najbližší text mienený záverečným autorom/autormi textu.

Za predpokladu, že po vzniku kníhtlače sa text mohol pomerne rýchlo, presne a vo veľkom množstvo šíriť, ostáva jednako otázka ako je to s otázkou textov písaných a odpisovaných ručne v pôvodných jazykoch. Texty v pôvodine boli a sú vydávané v tzv. **kritických vydaniach** Biblie. Nateraz stačí poznamenať, že kritické vydanie Písma, je taká (knižná) publikácia, ktorá je opatrená poznámkami pod čiarou, v ktorých sú odkazy na rôzne iné možno doložené varianty textu. Varianty sú či už z priamych svedkov (kódexy, papyrusy, a pod.), alebo prípadne z nepriamych svedkov (texty z cirkevných otcov, alebo liturgických textov), po prípade aj zo starovekých verzíí (t. j. prekladov do starovekých jazykov).

(2) Členenie textu SP

Členenie Svätého písma na kapitoly a verše pochádza zo stredoveku. Okrem toho toto numerické delenie posvätných textov nebolo robené na origináloch, a len spätne sa aplikovalo i na pôvodiny. Prvotné rozdelenie na hlavy sa pripisuje Štefanovi Langtonovi (asi 1150 – 1228). Langton bol kancelárom Parížskej univerzity a neskôr arcibiskupom a kardinálom v Canterbury. Iný kardinál Hugo a S. Caro (+ 1263) rozdelil kapitoly na sedem úsekov a označoval ich písmenami malej abecedy. Trvalo však niekoľko sto rokov, kým toto delenie bolo pozmenené. V roku 1528 Sante Pagnini di Lucca rozdelil kapitoly Starého zákona na terajšie verše. A ženevský knihár Francúz Robert Estienne (Robert Stephanus 1503 – 1559) urobil podobnú prácu na texte Nového zákona. Zmenil delenie na alfabeticke odseky na dnešné verše, ktorých numerické hodnoty aplikoval v r. 1551 najprv v gréckom vydaní textu Biblie. V r. 1555 ho zaviedol do latinskej Vulgáty. Robert Estienne známy najprv katolík a potom sa stal protestantom (1503 – 1559).

¹²¹ Komplettná Biblia bola preložená do viac ako 450 jazykov, hoci niektoré časti Biblie existujú vo viac ako 2000 jazykoch.

Od týchto vydání sa toto delenie spätne aplikovalo do pôvodín a do ostatných prekladov. Práve táto nemurká aplikácia vytvorila niekedy rozdelenie veršov nie celkom logicky; miestami nerešpektuje súvis a zmysel textu. Preto sa v r. 1590 Sixtus V. pokúsil o nápravu týchto nedôsledností v poopravenom vydaní Vulgáty. No o dva roky neskôr, Klement VIII. použil v úradnom vydaní Vulgáty pôvodné rozdelenie Biblie na kapitoly a verše.

Dnes Písmo pozostáva z 1189 kapitol – z toho SZ má 929 kapitol a NZ obsahuje len 260. Najdlhšou kapitolou je Ž 119 (176 veršov) a najkrajšou je Ž 117 (iba 2 verše). Najdlhší verš e Est 8,9¹²² (v hebrejskom texte 43 slov) a najkrajší je Jn 11,35¹²³ (len dve slová v gréckom texte).

Delenie textu nie je novoveká záležitosť. Už židia v Mišne (koniec 2. stor. po Kr.) delili texty na menšie celky a označovali ich. Aj z počítania slov, ktoré je zaznačené na konci spisov, vyplýva, že sa venovali deleniu textu. Hebrejské texty majú aj liturgické delenie na *setúma*¹²⁴ a *petucha*¹²⁵.

b) Kompozícia a tradovanie textu

(1) Starý zákon – jazyk a materiál

Starý zákon pozostáva z väčšej časti z textu v hebrejskom jazyku, s výnimkou niekoľkých statí v aramejčine. Len niekoľko kníh bolo napísaných v gréčtine – Kniha múdrosti a Druhá kniha Makkabejcov, ale autografické, pôvodné kópie textov dnes už nemáme. Jeden z dôvodov je i fakt, že boi napísané na extrémne krehký materiál – papyrus. Prípad zvitku z Jer 36,21 podporuje túto mienku.¹²⁶ Až od 2. stor. pred Kr. sa začal používať pergamen¹²⁷. Získaval sa najmä z kože kozy a trval omnoho dlhšie ako papyrus.

(a) Hebrejský originál

Starý zákon bol napísaný v hebrejčine s malými výnimkami v aramejčine. Obe reči sú semitské, a teda veľmi príbuzné. Aramejčina však bola jazykom podstatne širšieho používania, zatiaľ čo hebrejčina bola principiálne len pre Hebrejov, žijúcich na území Kanaánu.

Pokiaľ ide o hebrejské texty Starého zákona, dnes je pomerne isté, že hoci existovali viaceré textové tradície, teda viaceré odpisy posvätných textov, ktoré sa od seba jemne líšili, v 1. stor. pred Kr. predsa len väčšina textov, ktoré neskôr boli zahrnuté do kánona, bola už pomerne ustálená, definitívna, čo do textovej podoby¹²⁸.

¹²² Est 8,9: „Zvolaní kráľovskí pisári a opisovači - bolo to v čase tretieho mesiaca, ktorý sa volal sivan, na jeho dvadsiaty tretí deň - napísali listinu, ako si prial Mardochej, Židom, správcom, miestodržiteľom a vladárom, ktorí stáli na čele stodvadsiatich siedmich krajín od Indie až po Etiópiu, do každej krajiny zvlášť, každému národu zvlášť, podľa toho, akú reč kto mal a aké písmo používal, aj Židom tak, ako vedel každý čítať a rozumel.“

¹²³ Jn 11,35: „A Ježiš zaslzil.“

¹²⁴ Setúma, z hebr. *setúma* (שְׁתוּמָה) „zatvorená“ (stať), je židovský termín, ktorým sa označuje delenie textu v Pentateuchu a označuje sa hebrejským písmenom *sámech*, ktoré stojí v hebrejskom biblickom texte na konci danej state. State vytvorené týmto delením, sa rozčleňujú ešte na menšie jednotky *sedarim*. Pentateuch je rozdelený na 669 statí, z ktorých 379 tvoria kategória setúma a ostatných 290 do kategórie *petúcha*. Porov. *PLBV*, 917. Termínom *seder* sa v hebrejskom Pentateuchu označuje 154, resp. 155 (podľa iných až 167) častí, ktoré sa mali čítať počas týždňapri náboženských obradovch v období troch rokov.

¹²⁵ Petúcha je hebrejské slovo, ktorého prvým písmenom pé (פֵּ) sa označuje istá kategória statí Pentateuchu, na ktoré sa ďalej rozdeľujú *sedarim*. Toto označenie písmenom pé sa nachádza v medzere, ktorá je na to vyčlenená v hebrejskom texte a označuje sa ňou takto medzera medzi staťami. Porov. *PLBV*, 820.

¹²⁶ Porov. Jer 36,23: „Keď Júdi prečítal tri alebo štyri stĺpce, odrezal ich pisárskym nožom a hodil na oheň, ktorý bol na ohnisku, kým celý zvitok nezhořel v ohni na ohnisku.“

¹²⁷ Pergamen dostal pomenovanie podľa mesta Pergamo v Turecku, kde sa začalo s jeho výrobou; potrebovali ho pre známu veľkú knižnicu.

¹²⁸ Porov. DEIANA, *Introduzione*, s. 99 – 100. E. Tov hovorí o štyroch textových tradíciách v Kumráne. TOV, E. *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Minneapolis, MN: Augsburg Fortress, 2001, s. 114 – 117.

Počas 1. – 2. stor. po Kr. sa spoluhláskový text hebrejských posvätných Písem ustálil a zafixoval. Až neskôr, asi od 7. – 10. stor. po Kr. skupina masoretov doplnili samohlásky, a tak utvorili definitívnu podobu textu. Od tej chvíle sa dochovalo okolo 3000 kódexov, a malými bezvýznamnými variantami. Medzi najznámejšie a najdôležitejšie sa radí Leningradský z r. 1008 po Kr. až po vynájdení kníhtlače sa základný text Rabínskej Biblie považoval text vytlačený v Benátkach v r. 1525, ktorý ostal prakticky nezmenený až do dnešných dní. Ďalšie tlače hebrejských textov nezaznamenávajú veľké odchýlky – Ginsburgov z 1959 (Londýn), Kittel-Kehleov z 1937 (Stuttgart), či Snaitov z 1959 (Londýn).

V súčasnosti sa k výskumu používa štandardné kritické vydanie *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (*BHS*), vydaná v rokoch 1967-77 v Stuttgarte. Za základ má práve text Leningradského kódexu.¹²⁹ S rozmachom výskumu Kumránskych zvitkov sa podporil projekt nového kritického vydania, ktorého čiastkové výsledky už existujú. Ide o nové kritické vydanie *Biblia Hebraica Quinta* (*BHQ*), ktoré má nahradiť *BHS*. *BHQ* sa zakladá na Leningradskom kódexe. Existuje aj iný projekt The Hebrew University Bible (*HUB*), ktor sa zakladá na inom kódexe – Aleppo.

Pokiaľ ide teda o reč Starého zákona, tak v **hebrejčine** bol napísaný **takmer celý SZ** okrem toho, čo nasleduje: **v aramejčine boli** napísané: **Jer 10,11; Dan 2,4b-7,28; Ezd 4,8-6,18; 7,12-26. V gréčtine boli zostavené: Múd a 2Makk.** Okrem týchto dvoch kníh sa nám zachovali aj niektoré *pôvodne hebrejsky* napísané knihy, *ale dnes už jestvujú len v gréčtine*. Takými sú: **Bar; 1Makk; deuterokánonické časti knihy Est.** Ich originál bol hebrejský. Ďalej sú to knihy **Tob, Jdt a deuterokánonické časti knihy Dan.** Ich originál bol hebrejský alebo aramejský. **Knihá Sirachova** sa zachovala v gréčtine, ale dnes už známy objavený aj celý text knihy v hebrejčine.

(b) Septuaginta (LXX) a grécke preklady

Po Babylonskom exile (587-538 pred Kr. a postupne udomácňoval i medzi Židmi nový jazyk aramejčina. Postupne ľud nerozumel dobre hebrejčine, v ktorej boli napísané už mnohé spisy. Ignorancia posolstva textu bola oveľa vážnejšia medzi židmi v diaspóre. Najmä v Egypte, kde žilo v neskoršom období druhého chrámu (cca. 3.-2. stor pred Kr.) asi milión židov (!)¹³⁰, sa otázka prekladu do im známej reči stala pre nich stala prioritou. Už v 5. pred Kr. storočí sa židovská obec udomácnila a na ostrove Elefantína a bola známa životom podľa náboženstva Židov. V neskoršom období, ak chceli tradovať posvätné texty, bolo treba vytvoriť preklad v im zrozumiteľnej reči. Už ani aramejčina im nebola blízka a helenistická kultúra a reč ovládli cele Stredomorie. Židia v Alexandrii nielenže potrebovali preklad, ale ako aj dve biblické knihy – Múdrosti a 2 Makk – nasvedčujú, židia v Alexandrijskej tradícii boli i tvorcovia náboženských spisov. Bolo teda absolutne nevyhnutné mať ich posvätné texty v gréckom jazyku.

(i) Vznik gréckeho prekladu Septuaginty

Pomenovanie *Septuaginta* pochádza latinčiny a znamená „sedemdesiat“ (rozumej prekladateľov) a označuje sa ním najstarší a najdôležitejší preklad Svätého písma SZ do gréčtiny. Vo všeobecnosti sa tento grécky text, ktorý obsahuje kánon Starého zákona, označuje latinskou skratkou LXX (= 70). Vznikol v 3. – 2. stor. pred Kr. v Alexandrii v Afrike. Bol zhotovený na žiadosť tamojších Židov, ktorí tam žili v diaspóre a hebrejský pôvodný text im už bol málo zrozumiteľný.¹³¹

¹²⁹ ELLIGER, K. et al. eds. תורה נביאים וכתובים *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997, .

¹³⁰ BARCLAY, J.M.G. *Jews in the Mediterranean Diaspora: From Alexander to Trajan (323 BCE - 117 CE)*. Edinburgh: T & T Clark, 1996, s. 27 – 41.

¹³¹ Vznik LXX opisuje legendárny *Aristeov list*, malý spis, ktorý patrí do zoznamu tzv. intertestamentárnej literatúry. Podľa tohto listu preklad SZ pripravili prekladači 72 prekladačov. Iniciátorom tohto prekladu bol kráľ Ptolemaj II. Filadelfos (285-247 pred Kr.) v Alexandrii. Prekladači boli poslaní kňazom Eleazarom z Jeruzalema, z každého kmeňa bolo po 6. Pracovali oddelene 72 dní na preklade do gréčtiny a po prečítaní ich prekladov, ktoré boli úplne identické, ľud schválil ich texty. Nakoľko sa to chápalo ako zázrak, že text bol vyhotovený s takou sňrou, podporilo to chápanie aj

Text LXX je pre kresťanov mimoriadne dôležitý, lebo citáty z neho sa nachádzajú v gréckom texte NZ. Prvotná Cirkev ho dobre poznala a používala. Spočiatku si ho veľmi vážili aj samotní Židia, ale po údajnej synode v Jamnii (okolo r. 90 po Kr.) sa začali od neho dištancovať. Dôvodmi bolo jeho používanie kresťanskou cirkvou a obsahoval niektoré knihy, ktoré židia nemali vo svojom kánone kníh. Predpokladá sa, že sa to stalo na základe určitých kritérií, ktoré boli stanovené na synode v Jamnii. Keďže tento preklad však nezodpovedal tomu hebrejskému originálu, ktorý používali najmä židia, vzniklo niekoľko pokusov o upresňujúci preklad (Akvila, Symmachos, Teodocón, Origenes; viď nižšie). Význam LXX spočíva predovšetkým v tom, že sprístupnila starozákonný text ľuďom v diaspore a helenistickému svetu. Tým vytvorila aj významnú súčasť prípravy na ohlasovanie Evanjelia pohanom. Čo sa týka samotného pojmu a pomenovania Septuaginta, zdá sa, že prvé použitie pochádza od Euzébia Cézarejského (265 – 349 po Kr.)¹³². Preto sa zvykne dnes označovať grécky text Starého zákona (i vo svojich variantoch) z obobia od 3. stor pred Kr. do cca 2. stor. po Kr. termínom Stará gréčtina (OG = Old Greek)¹³³.

Tak ako v 1. stor. po Kr. neexistoval ani v hebrejskej tradícii len jeden text pre posvätné knihy, rovnako sa ani grécky písané a do gréčtiny preložené knihy netradovali len v jednej textovej podobe. Jednak texty v Kumráne, ale aj iné texty ako spisy Filóna Alexandrijského, či spisy Nového zákona, Jozefa Flávia alebo cirkevných otcov podporujú náhľad, že i v gréckej biblickej tradícii neexistoval len jeden text. Inými slovami, tak ako dnes povieme, že čítame Písmo v slovenčine a teda máme už niekoľko rôznych prekladov, tak niečo obdobné medzi strogréckymi prekladmi existovalo už aj v 1. stor. po Kr. nemožno teda predpokladať, že i pisatelia NZ mali pred sebou len jeden jediný text či už hebrejských Písiem alebo gréckeho Starého zákona. E. Tov tvrdí, že je veľmi zriedkavé, aby jeden z prekladateľov niektorej z kníh z gréckeho žido-kresťanského posvätného textu preložil viac ako jednu knihu. Ostáva faktom, že knihy boli prekladané v rôznych obdobiach a za rôznych okolností. Variácia v gérkom spôsobe preklade je teda normálnym fenoménom a nemožno predpokladať, že textovo a literárne budú mať prklady rovnakú hodnotu¹³⁴.

(ii) Nové grécke preklady

Akylov preklad

Pre židovské komunity vznikol problém presnejšieho, doslovnejšieho prekladu gréckeho textu z hebrejskej Biblie i z aramejských textov. Okolo r. 140 po Kr. Aquila urobil nový preklad do gréčtiny. Pochádzal z Pontu (Turecko), stal sa najprv kresťanom a potom židom. Poznal hebrejčinu a údajne bol žiakom veľkého rabi Akibu (zomrel v r. 135 po Kr.). Jemu zvyknú pripisovať i Targum Onkelos. Preklad to bol rigorózný, až otrocký, preto i Origenes i Hieronym ho až tak nechvália, ako ho prijala židovská komunita. Pre odborníkov na textovú kritiku má toto dielo nedozierny význam, avšak dochované je len útržkovito¹³⁵.

Symmachos

Symmachos patril k žido-kresťanskému asketickému hnutiu, ktoré sa nazývalo ebioniti. Okolo r. 200 vytvoril nový preklad pre židov v Cézarei. Jeho preklad sa vyznačuje voľnejším štýlom, nie je

---

gréckeho textu ako Boh daného, rovnako vážne, ako keď Mojžišovi PÁN dal zákon na Sinaji. Preklad, o ktorom hovorí táto legenda, dostal názov "Alexandrijský preklad".

¹³² Porov. SANDBERG, A.C. The Septuagint: The Bible of Hellenistic Judaism. In: MCDONALD, L.M., SANDERS, J.A. eds. *The Canon Debate*. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 2002, s. 71.

¹³³ RAHLFS, A. ed. *Septuaginta: id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes = Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Εβδομήκοντα (Ο')*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1984,.

¹³⁴ Porov. TOV, E. *The text-critical use of the Septuagint in biblical research*. Jerusalem: Simor, 1981, s. 15 – 16.

¹³⁵ Porov. HARL, M., DORIVAL, G., MUNNICH, O. eds. *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien. Initiations au christianisme*. Paris: Cerf, 1988, s. 144.

rigorózne doslovný, ale práve preto lahodnejší a vďaka rabínskemu spôsobu obsahuje viac vysvetľujúcich prvkov. Tento preklad veľmi ovplyvnil aj Hierona a jeho preklad Vulgáty.

Teodociónov preklad

Teodociónov preklad bol vyhotovený okolo r. 180 v Efeze, odkiaľ pravdepodobne aj pochádzal. Teodoción ho vyhotovil na podklade už revidovaného gréckeho textu a vykazuje mnohé podobnosti so Septuagintou. Preto sa niektorí domnievajú, že ide len o korekciu LXX. Dôležitý je preklad knihy Daniela, ktorý od najstarších čias nahrádzal text Dan v LXX. Cirkevní otcovia používali z tohto prekladu najmä spisy Jób a proroka Jeremiáša.

(iii) Recenzie

Skutočnosť rôznych textových tradícií a šíriace sa odpisy spôsobili potrebu zharmonizovať grécky preklad najmä v porovnaní s hebrejským textom.

Mimoriadne miesto v dejinách starozákonného textu zohráva tzv. Origenova hexapla. Údajné spory okolo pravosti gréckeho prekladu boli podnetom pre Origena vyhotoviť spoľahlivý grécky text. Vyhotovil dielo, ktoré údajne pozostávalo zo šiestich stĺpcov (odtiaľ *hexapla*) rôznych verzií biblického textu Starého zákona. Synopticky predstavil 1. hebrejský text, 2. hebrejský text v gréckom prepise, 3. Akylov preklad, 4. Symmachov preklad, 5. text LXX, revidovaný samotným Origenom a 6. Teodociónov preklad. Vzniklo dielo, ktoré vydal Origenes aj v štvorstĺpcovej podobe, bez prvých dvoch stĺpcov¹³⁶. Piaty stĺpec bol najzaujímavejším z hľadiska dejín textu a teda i textovej kritiky (ktorá ho nazýva Hexaplárna alebo Origenova Septuaginta). Buď sa text zhodoval s hebrejskou pôvodinou a vtedy ho Origenes len prepísal. Ak sa odlišoval od hebrejského textu, tak Origenes sa snažil zmeny označiť. Ak bol grécky text dlhší, tak ho označoval obulusom ÷ alebo polobolusom : a to na začiatku a na konci odlišného textu. Ak bol text kratší ako hebrejská verzia, tak ho doplnil gréckym textom buď z Teodociónovho, alebo zriedkavejšie z Akylovho či Symmachovho prekladu. Tieto vsuvky označil asteriskom alebo :+:. Ak bol text premiestnený na iné miesto vzhľadom k prvému stĺpcu, tak vtedy ho Origenes prepísal podľa prvého stĺpca. Len v knihe prísloví nepreviedol túto poslednú úpravu.

Takto Origenes v 5. stĺpci vlastne dostal nový text LXX, ktorý sa v textovej kritike nazýva „hexaplárna Septuaginta“ alebo „Origenova Septuaginta“. Rozsah Origenovho diela bol veľmi veľký. Odhaduje sa, že objem tohto diela mohol presahovať 3000 strán veľkého formátu. Bohužiaľ, Origenova Hexapla sa takmer celá stratila. Nikdy nebola urobená kompletná kópia a originál bol uložený v knižnici v Cézarei Prímorskej. Pravdepodobne ju používal aj Hieronym a k jej strate došlo asi v 7. stor., keď Cézareu dobyli musulmani. Zvláštnu pozornosť však vzbudil 5. stĺpec Hexaply, ktorý bol niekoľkokrát prepísaný a dnes ho máme zachovaný vo viacerých kódexoch, niektoré z nich zachovali aj Origenove znaky.

(2) Nový zákon

Nový zákon bol napísaný v gréčtine, ktorá bola rozšírená období helenizmu, najmä v 4. stor. pred Kr. – 1. stor. po Kr. v Stredomorí a používala sa v týchto krajinách aj ako administratívny a písaný jazyk. V tejto reči – tzv. *koiné* – bola napísaná aj LXX, hoci je poznačená hebrejskými zvratmi a výrazmi. Novozákonná *koiné* obsahuje zasa semitizmi a latinizmi. Celý Nový zákon bol napísaný v takejto širokopoužívanej reči a najznámejšie kritické vydania používané pri prekladoch sú *The Greek New Testament* (označovaný skratkou *UBSGNT*)¹³⁷ alebo *Novum testamentum graece* (označovaný *NA*)^{28,138}.

¹³⁶ Origenes sa zmieňuje aj o ďalších dvoch bližšie nedefinovaných recenziách gréckeho textu. Odtiaľ sa zvykne hovoriť aj o Origenovej Oktaple.

¹³⁷ ALAND, K. et al. eds. *The Greek New Testament*. Stuttgart: United Bible Societies, 1993.

¹³⁸ NESTLE, E. et al. eds. *Novum Testamentum Graece*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. (= *NA*)²⁸

(3) Latinské preklady

(a) *Vetus latina*

Obdobná situácia s potrebou prekladu Písem do hovorovej reči, akú zažili Židia v egyptskej diaspóre, zažili kresťania v latinsky hovoriacom svete. A tak už okolo r. 150 po Kr. v Cirkvách na území dnešného Tuniska a Alžírska (severná Afrika) vznikali preklady do latinčiny, ktoré boli preložené zo Starej gréčtiny, resp. z textu LXX. Žiaľ, nezachoval sa celý text tohto latinského prekladu, ale je známy len cez citácie latinských Otcov. Vznikol tak textový typ, ktorý sa zvykne nazývať *Vetus latina* – t. j. *Stará latinská (Biblia)* a ktorý už existoval pred Vulgátou, resp. súčasne s ňou. Tento preklad sa zvykne nazývať aj *africký preklad*. No podobná potreba latinských textov existovala tak v na území dnešného Talianska a Španielska, a tam tiež vznikli obdobne preklady do latinčiny, ktoré predchádzali Vulgáty. Tieto textové tradície sa zasa nazývajú *Itala*.

(b) *Vznik Vulgáty (Vg)*

Dnes sa pod Vulgátou rozumie latinský preklad všetkých biblických kníh používaných dlhý čas ako oficiálny text latinskej Cirkvi. Samotný termín „Vulgáta“ znamená „rozšírený (text)“ („editio divulgata“) medzi ľuďmi. Výraz Vulgáta pôvodne neoznačoval dnes známe Hieronymov preklad Svätého písma, ale najskôr sa týmto výrazom označoval preklad zo LXX, teda aj *Vetus latina*. Až od 16. stor. sa termínom „Vulgáta“ definitívne označil Hieronymov preklad SP. Tridentský koncil hovoril o ňom: „*antiqua et vulgata editio*“.

Vulgáta je v princípe preklad Biblie, ktorý urobil Hieronym (cca 347 – 30. 9. 420) vyznávač, teológ a Cirkevný učiteľ¹³⁹. Hieronym ako vzdelaný kňaz v hebrejskom a gréckom jazyku dostal od pápeža Damaza I. v r. 382 nariadenie revidovať *Vetus latina*. Po začatí práce, kvôli intrigám prichádzajúcich aj od Rímskeho kléru (kvôli jeho práci s nábožnými ženami s vyšších vrstiev), odchádza do Betlehema, kde v r. 390 začne nový preklad Písma priamo z hebrejčiny. V práci tam pokračoval až do svojej smrti v r. 420 v Betleheme.

Hieronymov preklad bol neúplný, a preto pre doplnenie celej Biblie boli použité texty z *Vetus latina*, knihy, ktoré zrevidol sám Hieronym. Spočiatku jeho dielo nebolo veľmi prijaté, ale od 7. stor. sa Vulgáta stal široko používaná v Rímskej cirkvi, až pokým sa stala jej oficiálnym textom na Tridentskom koncile (1546). Oficiálna verzia bola publikovaná Sixtom V. (1590; odtiaľ pomenovanie Sixtínska Vulgáta) a Klementom VIII (1592-98). Klementínske vydanie zostalo štandardným vydaním až do 60. rokov 20. storočia. Benediktíni kláštora sv. Hieronyma v Ríme, poverení pápežom Piom X. v r. 1907, dokončili revidovanie Vulgáty v r. 1987.

(c) *Vznik Neovulgáty (NVg)*

Nová Vulgáta (*Bibliorum Sacrorum nova vulgata editio*), tiež nazývaná Neovulgáta, je oficiálne latinské vydanie Biblie, ktoré zverejnila Svätá stolica pre použitie v súčasnom rímskom obrade. Nie je to vydanie historickej Vulgáty. Ide o revíziu latinského textu¹⁴⁰, ktorý bol vytvorený za účelom väčšej harmónie s hebrejským a gréckym textom a za účelom priblížiť štýl, bližší ku klasickej latinčine.

¹³⁹ Hieronym bol významný kresťanský spisovateľ, ktorý bol v mladosti poslaný do Ríma, kde sa najprv vyučoval gramatike, rétorike a filozofii pri známom Donátovi. V r. 373 sa dá na púť na Blízky východ a učí sa grécky a hebrejský jazyk počas jeho cesta v sýrii a Antiochii. V r. 379 sa nechal vysvätiť za kňaz a študoval aj v Carihrade u známeho sv. Gregora Naziánskeho. V rokoch 382-384 bol sekretárom pápeža Damaza I.

¹⁴⁰ Druhý vatikánsky koncil v encyklike *Sacrosanctum Concilium* inicioval revíziu Latinského žaltára v súlade s modernými textovými a lingvistickými štúdiami preto, aby sa zachoval či prípadne vylepšil kresťanský latinský štýl latinských posvätných textov. V roku 1965 pápež Pavol VI vymenoval komisiu, aby prehodnotila zvyšok Vulgáty podľa rovnakých princípov. Komisia zverejnila svoju činnosť v ôsmich anotovaných častiach a pozvala katolíckych učencov ku kritickému hodnoteniu ako častí tak ako boli postupne zverejňované. Latinský žaltár bol zverejnený v roku 1969, Nový zákon bol dokončený až v roku 1971 a celá Nová Vulgáta bola publikovaná v jednom vydaní prvýkrát v roku 1979. SANDBERG, A.C. *The Septuagint: The Bible of Hellenistic Judaism*. In: MCDONALD, L.M., SANDERS, J.A. eds. *The Canon Debate*. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 2002, s. 71.

Za základný text pre väčšiu časť Starého zákona bola vzaté kritické vydanie, ktoré vytvorili mnísi benediktínskeho opátstva svätého Hieronyma už za pápeža Pia X. Za základný text pre knihy Tobiáš a Judit boli vzaté rukopisy z *Vetus Latina* a nie z Vulgáty. Nový zákon bol založený na Stuttgartskom vydaní Vulgáty z roku 1969. Všetky tieto základné texty boli revidované tak, aby boli v súlade s modernými kritickými vydaniaми v gréčtine, hebrejčine a aramejčine. Existujú aj celý rad zmien, kde moderní učitelia vnímali, že Hieronym nedokázal pochopiť význam pôvodných jazykov, alebo previdel ich význam do latinčiny nezreteľne.

Nová Vulgáta neobsahuje nejaké knihy, ktoré sa síce nachádzajú v predchádzajúcich vydaniach Vulgáty a ktoré nepatria do kánonu posvätných kníh, vyhlásených Tridentským koncilom: Manassesova modlitba, 3. a 4. Kniha Ezdrášova a List Laodicejčanom. Tieto knihy sa nachádzali takmer štandardne vo vydaniach Vulgáty.

Napokon v roku **1979**, po desaťročiach náročných príprav bola Nová Vulgáta zverejnená a vyhlásená apoštolskou konštitúciou pápeža Jána Pavla II. *Scripturarum thesaurus* z 25. 4. 1979 ako aktuálna oficiálna latinská verzia v Katolíckej cirkvi. Preto sa v národných jazykoch používajú dnes v lekciónároch, v Liturgii hodín a v Rímskom misály texty preložené z Novej Vulgáty.

Druhé vydanie Novej Vulgáty v latinčine vyšlo v roku 1986. Je obohatené o Predslov k čitateľovi, o Úvod¹⁴¹ v súlade so zásadami používanými pri tvorbe Novej Vulgáty, o tri dodatky, ktoré obsahujú historické dokumenty z Tridentského koncilu a Klementínskej Vulgáty. Okrem toho, druhé vydanie zahŕňa aj poznámky pod čiarou, ktoré sa nachádzali v 8 anotovaných častiach publikovaných ešte pred rokom 1979. Okrem toho v niektorých prípadoch bolo tetragram JHVH nahradený slovom Dominus, v súlade s dávnou tradíciou.

Nová Vulgáta nebola veľmi pozitívne prijatá konzervatívnymi katolíckymi, z ktorých mnohí ju vidia v niektorých veršoch viac ako nový preklad Starého zákona než revíziu Hieronymovej práce. Tiež tým, čo boli zvyknutí na Klementínsku Vulgátu, budú určité výrazy znieť cudzo

V roku 2001, Vatikán vydal inštrukciu *Liturgiam Authenticam* a tak ustanovil Novú Vulgátu ako referenčný bod pre všetky preklady liturgie rímskeho obradu z pôvodných jazykov do materských, „v záujme zachovania tradície výkladu, ktorý je vlastný latinskej liturgii“. Preto aj v slovenčine máme preklady v lekciónároch práve z Novej Vulgáty, a teda text je trochu iný ako v katolíckom preklade vydanom v SSV.

c) Textová kritika

Textová kritika je vedecká disciplína súvisiaca s kritickým skúmaním antických textov. Pokiaľ ide o biblický text, tak textová kritika má za cieľ ustáliť pôvodné znenie jednotlivých biblických textov s cieľom stanoviť a vydať kritické vydanie (*editio critica*) Písma Starého i Nového zákona. Stanovovací proces spočíva v identifikovaní a eliminovaní prepisových chýb a zmien v texte. Postupuje pri tom na základe údajov historického biblického textu a kritických princípov porovnávania a hodnotenia jeho rukopisných variantov, uvedených v kritických vydaniach Starého i Nového zákona. Textová kritika sa využíva metodologické kritéria, ktoré zabezpečujú objektívne hodnotenie rôznych textových variantov. Kritériá sú stanovené pomerne jasne a zvyknú sa deliť na vonkajšie a vnútorné. J. Heriban udáva 5 vonkajších a 5 vnútorných kritérií¹⁴².

Vonkajšie kritériá

1. Znenie (lat. *lectio*), ktoré je lepšie dokumentované zachovanými rukopismi, treba pokladať za bližšie pôvodine.
2. Treba brať vždy zreteľ na príbuznosť rukopisov.

¹⁴¹ JÁN PAVOL II., PAVOL VI. eds. Praenotanda. In: JÁN PAVOL II., PAVOL VI. eds. *Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum editio. Sacros. Oecum. Concilii Vaticani II ratione habita iussu Pauli PP. VI recognita auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgata*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1986.

¹⁴² HERIBAN, J. *Príručný lexikón biblických vied*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1992, s. 1017.

3. jednotlivé skupiny textov (famílie rukopisov) toho istého znenia treba hodnotiť na základe ich kritického porovnania.

4. Treba vziať do úvahy eventuálny vplyv paralelných textov a Septuaginty (pri starozákonných citátoch v Novom zákone).

5. Treba brať zreteľ na prípadné reťazovite spojené znenia textov, ktoré navzájom súvisia.

Vnútorne kritériá

1. Ťažšie pochopiteľné znenie (*lectio difficilior*) má väčšiu pravdepodobnosť, že je pôvodné, než ľahšie pochopiteľné znenie (*lectio facilior*).

2. Kratšie znenie (*lectio brevior*) je pravdepodobne pôvodné.

3. Znenie, ktorému sa dá prednosť (*lectio portior*), sa musí zhodovať s kontextom.

4. Znenie, ktorému sa dá prednosť, musí zahrňovať dôvody, ktoré presvedčivo vysvetľujú vznik iných variantov.

5. Iba v extrémnych prípadoch možno použiť konjektúru, čiže doplniť porušený alebo nejasný text pravdepodobným znením v pôvodine.

Spomenuté kritéria textovej kritiky sa teda uplatňujú na rôznych typoch antických biblických textov. Tie môžu mať rôzny charakter, kvalitu a vierohodnosť. Štandardne sa rozdeľujú tieto texty do troch kategórií: 1. priami svedkovia, 2. nepriami svedkovia a 3. staroveké preklady.

1. *Priami svedkovia*. Do tejto kategórie textov spadajú všetky tie rukopisy, ktorých cieľom je tradovať len samotný text Písma, ako napr. rukopisy kníha Písma, cebo ich častí, celé zvitky, alebo kódexy, prípadne úryvky Písma z lekciónárov.

2. *Nepriami svedkovia* sú všetky tie spisy, v ktorých sa síce nachádzajú state Písma, ale ich cieľom nebolo komunikovať výsostne len text Písma. Do tejto kategórie sa radia antické diela Cirkevných otcov, prípadne staroveké modlitby.

3. *Staroveké preklady Písma*. Tretia dôležitá kategória sú tie antické *preklady* Písma, ktorých text sa nemusí vždy v detailoch zhodovať s pôvodnými textami. Tieto staroveké preklady sa nazývajú *verziami* Biblie; majú tiež mimoriadne miesto pri skúmaní histórie vzniku a tradovania biblického textu.

Výsledkom zdĺhavého procesu zbierania všetkých dostupným textových svedkov, sústavného porovnávania, posudzovania a zhodnotenia rôznych textových tradícií a porovnávania textových variantov sa napokon vytvára *kritické vydanie textu – v pôvodine*. Samotné zhodnocovanie a najrôznejšie varianty svedkov rôznych stupňov sa v kritickom vydaní zagančená na spodku každej strany textu v tzv. *kritickom aparáte*. Kritický aparát¹⁴³ je vlastne súhrn kritických poznámok o variantoch a iných presných údajoch, ktoré sa priamo týkajú biblických textov. To platí rovnako pre Starý i Nový zákon. Charakteristika tal kritických vydaní i kritického aparátu sa v oboch prípadoch podstatne líši. Starozákonné kritické vydanie má dve rôzne verzie, ktoré úzko súvisia i s kánonom – jednu hebrejskú a druhú grécku. V kritickom aparáte sa prirodzene v hebrejskom vydaní objavujú viac hebrejské rukopisy a neraz aj texty od Mŕtveho mora, pričom v gréckom vydaní Septuaginty sa aparát zužuje viac menej len na gréckych textových svedkov. Ten proces stanovania kritického vydania sa využíva aj pri kritickom vydaní latinských Biblií, najmä Vulgáta a tiež aj Novej Vulgáty.

¹⁴³ HERIBAN, PLBV, s. 620 – 621.

2. Starobylé preklady

a) Židovské preklady

Hoci by sa zdalo, že Hebrejskú Bibliu židia nepotrebujú prekladať, opak je pravdou. Nakoľko sa biblická hebrejčina nestala rečou židov, ale používali hovorenú aramejčinu a jej rôzne dialekty, potrebovali aj text Písma v reči, ktorej rozumeli.

Samaritánsky Pentateuch síce nie je typickým prekladom z hebrejskej Biblie (v tomto prípade Tóry), je predsa len svedkom inej textovej tradície, ktorá sa nevstúpila ako posvätný text pre židov z Judska. Okolo 6000 odlišností od hebrejského Pentateuchu ho však nerodí veľmi odlišným, rôznosti sú väčšinou ortografického charakteru, prípadny lexikálneho. No obsah sa zhoduje s hebrejskou Tórou.

Grécka **Septuginta** zo židovskej perspektívy môže byť rátané ako antický preklad, ktorý má ešte svoje následné neskôršie varianty (Akylov preklad, Symmachos, Teodociónov preklad a ich recenzie).

Targumy – sú preklady hebrejskej Biblie do aramejčiny. Už ako názvo targum „interpretácia, výklad“ naznačuje, ide v nich skôr o komentovaný preklad. Targum ako spis je teda bohatší ako biblický text anaerza doplnený o vysvetľujúce poznámky. Rozlišujú sa dva targumy: jeruzalemský/palestínsky a babylonský, ktoré pochádzajú z 4. – 5. stor. po Kr.

b) Kresťanská Biblia

V kresťanskom svete sa rozšírili najprv **latinské** preklady: 1. Vetus latina a 2. Vulgáta (viac o nich vyššie).

Sýrske preklady

Okrem latinských prekladov existujú veľmi dôležité preklady do **sýrčiny**. Sýrčina je semitský jazyk, pochádzajúci z aramejčiny a používaný aj kresťanmi. Prvý preklad celej Biblie do sýrskeho jazyka sa nazýva *Pešitta* (sýr. „jednoduchá, spoločná, všeobecná, podobne ako lat. *vulgata*). Starý zákon bol preložený z hebrejskej predlohy, ale bol ovplyvnený aj targumami, podľa niektorých autorov údajne aj Septuagintou. Z nej však boli určite preložené knihy Tobiáš, Judit, Makabejci, baruch a Múdrost a deuterokanonické časti Daniela. Od r. 1966 sa pracuje na kritickom vydaní Starého zákona (*The Old Testament in Syriac according to the Peshitta Version*). Nový zákon je revíziou antickej sýrskej verzie. Má len 22 kníh a neobsahuje 2-3Jn, 2Pt, Juda Zjv. Druhý preklad celej Biblie do sýrskeho jazyka je tzv. sýro-palestínska verzia.

Existujú ešte preklady len Starého zákona – druhá revízia sýro-hexaplovskej verzie, ktorú okolo r. 705 urobil istý Jakub z Edessy. Existujú tri známe preklady Nového zákona: 1. Vetus syra, 2. Filexeniova verzia (cca 507-508) a 3. Harqelova verzia (cca 615, Alexandria).

Koptské preklady. V prvých storočiach bolo viacero koptských dialektov. To odrážajú aj preklady – do *sahidského* dialektu bol urobený v hornom Egypte, do *borairického* dialektu v dolnom Egypte. Všetky preklady boli odvodené zo Septuaginty

Arménsky preklad z 5. stor. po Kr. nemá jasnú pôvodinu, z ktorej vychádzal< buď z gréckeho, alebo sýrskeho textu. Zaujímavé je i to, že v niektorých prípadoch závisí priamo od Alexandrijského alebo i Sinajského kódexu. Novozákonné texty majú istejší textový pôvod – pochádzajú z gréckej pôvodiny. Najstarší arménsky rukopis pochádza z r. 887.

Gruzínske preklady fakticky pochádzajú z 10. stor. po Kr. i keď sa diskutuje či nepochádzajú až z 5. stor. po Kr. závisia od arménskych, gréckych i sýrskych textov.

Medzi ďalšie antické preklady radíme: Etiópsky preklad (*geéz*), gótsky preklad, arabské preklady i staroslovanské preklady. Preklad Biblie do gótskeho jazyka sa pozná na základe svedectva Socrata Scholastica (*His. eccl. IV, 33*), Izidora zo Sevilly (*Historia Gothorum*, kap. 8), a iných. Je to najstaršia písomná pamiatka v gótcine. Vyhotoval ho biskupa Wulfil (311-383) a text sa zachoval iba v odpisoch v dvojjazyčnej – gótsko-latinskej podobe. Preklad bol vyhotovený počas biskupových

siedmich rokov v pastoračnej práci medzi svojimi ľuďmi. Aby si uľahčil katechézy, tak sa rozhodol preložiť zložité texty Biblie do hovoreného jazyku Gótov.

3. Najhlavnejšie slovenské preklady SP

a) Starosloviensky preklad

Už od 9. stor. sa naši predkovia tešili aspoň čiastkovým prekladom Biblie. Apoštolom Slovanov Konštantínovi a Metodovi sa pripisuje preklad celej Biblie do staroslovienskej reči. Prvé čiastkové preklady sa zachovali v Zografskom a Mariánskom kódexe z 10. stor. Žaltár je zachovaný len v odpise, z 11. stor. Obsahujú texty vtedajšieho bohoslužobného lekciónára, ktorý bol preložený už v Carihrade Konštantínom. V čase účinkovania už na Veľkej Morave boli doplnené chýbajúce texty z evanjelií, Skutky apoštolov a Žaltára, ktorý bol preložený z gréckej pôvodiny, s ohľadom na latinský preklad.

Až po Cyrilovej smrti (869) Metod a jeho spolupracovníci dokončili preklad ostatných kníh Písma, okolo r. 881. Chýbali však 1 a 2Makk. Všetky knihy boli prekladané z gréckej predlohy, pričom sa používal i hebrejský text a prihliadalo na text latinskej Vulgáty, najmä v žalmoch.

Keď bol v r. 988 v Chersone pokrstný knieža Vladimír, bol to práve Konštantínov a Metodov preklad, ktorý bol zavedený v cirkvi na Rusi. Ten ostal v používaní s malými zmenami až do 19. stor. Starosloviensky jazyk sa tak tradoval cez staroslovienske písmo a staroslovienske kódexy najmä Nového zákona.

b) Slovenské preklady

(1) Katolícke preklady

(a) Preklady kompletného Svätého písma

1. Kamaldulská Biblia

Prvý slovenský preklad Svätého písma bol vyhotovený v kamaldulskom kláštore v Červenom kláštore pod vedením mnícha a tamojšieho opáta Romualda Hadbavého (10. 11. 1714, Jánovce – 30. 8. 1780, Červený Kláštor). Je to rukopis, ktorý bol vyhotovený v r. 1756 – 1758. Preklad vychádzal z textu Vulgáty a bol urobený do jazyka, ktorý je veľmi blízky typu kultúrnej západoslovenčiny, ktorú uzákonil v r. 1787 Anton Bernolák za spisovný jazyk.

Hoci je dnes dielo je známe pod názvom Kamaldulská Biblia, má viacero pomenovaní. Nazývajú ho aj *Sväté písmo katolíckej fary v Cíferi*, alebo *Písmo sväté fary v Cíferi*. Presný názov je pomerne dlhý: *Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého Částka I, Která w sebe obsahuge Starého Testamenta Zákon, a Zákona Historiu: Pět knih Moyžssowýcg, Knihy Yózue, Yudikum, Ruth, Kralowské, Paralipomenon, Ezdrassowe, Tobiasowe, Yudith, Ester, Yob, Žalmi Dawidowé, Knihy Prislow, Ekklesyastej, Pjsně, Ssalomúnové, Knihy Mudrosti, a Syrách; Částka II, Která v sebe obsahuge Prorokú, Knihy Machaběgské a celý Testament nowý*. Ak všeobecné pomenovanie naznačuje, kniha bola objavená na rímskokatolíckej fare v Cíferi, a preto podnes jediný zachovaný exemplár sa uchováva v archíve Arcibiskupského úradu v Trnave.

Tento preklad ostal však len v rukopise, v odpise, ktorý má tiež svoje dejiny. Stručne a výstižne ho charakterizuje Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied:

Začiatok prepisovania z konceptu sa udáva dátumom 6. mája 1756. Najprv sa prepisoval Nový zákon, Starý zákon sa začal prepisovať 4. marca 1757, jeho druhá časť (od Izaiáša) 10. mája 1759. Možno teda predpokladať, že prepisovanie celej Biblie bolo dokončené niekedy na jar roku 1760.

Hoci tento dlho nezvestný preklad zostal v rukopise, je sám osebe výrazným svedectvom vysokej duchovnej kultúry a jazykovej vyspelosti prostredia, v ktorom také náročné pretlmočenie Biblie do vlastného jazyka mohlo vzniknúť na vysokej európskej intelektuálnej, odbornej (teologickej) a jazykovej úrovni, plne porovnateľnej s inými vtedajšími či dovedajšími prekladmi.

... Zásluhou významného nemeckého slavistu profesora Hansa Rotheho vyšlo v renomovanej edícii *Biblia Slavica* v Nemeckej spolkovkej republike faksimilné vydanie Kamaldulskej Biblie v dvoch objemných zväzkoch (920 + 1063 strán) v precíznom bibliofilskom vydaní, s úvodným slovom kardinála Jána Chryzostoma Korca.

Toto vydanie, ktoré pripravili pracovníci Slavistického kabinetu SAV v Bratislave, obsahuje v 2. zväzku prepísané latinské exegetické poznámky z okrajov rukopisu Kamaldulskej Biblie s úvodným odborným výkladom Vladimíra Gregora a komentáre s krátkym úvodným slovom Jána Doruľu, ďalej štúdiu V. Gregora *Kamaldulská Biblia – rukopis prekladu z polovice 18. storočia: iniciátor, miesto vzniku, prekladatelia a otázka určenia prekladu*, štúdiu J. Doruľu *Jazyk Kamaldulskej Biblie v dobovom kontexte*, štúdiu Eleny Krasnovskej *Ortografické, fonologické a morfológické aspekty Kamaldulskej Biblie* a štúdiu H. Rotheho *Biblia slovenských kamaldulov a jej pramene*.¹⁴⁴

2. Druhý preklad a prvý publikovaný knižne

Druhý preklad do slovenčiny a prvý, ktorý vyšiel knižne, bol vyhotovený kanonikom Jurajom **Palkovičom** (1763 – 1835). Ostrihomský kanonik ho prekladal na podnet cirkevného snemu, ktorý viedol arcibiskup Alexander Rudnay v Bratislave v roku 1822. Jazyk bol bernolákovský a tento preklad vyšiel v dvoch zväzkoch v rokoch **1829** a **1832**, ktoré spolu majú 2185 strán.

3. Donovalov a Hlinkov preklad

Ďalší preklad sa začal až na začiatku 20. stor. na podnety napr. Dr. Andreja Radlinského, Franka Víťazoslava Sasinka, Andreja Kubina, Andreja Trúchleho. Preklad začal tvoriť básnik **Ján Donoval**¹⁴⁵ (1864-1920), ktorý začal s prekladom evanjelií v r. 1913. Ďalšie knihy Nového zákona preložil v r. 1914. Knihy Starého zákona pripravoval už väčší tím ľudí. Kniha Genezis a Exodus vyšli v r. 1915, ale ostatné knihy z dôvodov bežiackej vojny vyšli až v rokoch 1922-1926 ako podielové knihy Spolku svätého Vojtecha. Teda celá Biblia z dielne J. Donovala a ostatných prekladateľov vyšla postupne v rokoch **1913 – 1926**. Tento preklad sa nazýva aj Hlinkov preklad. Kompletné vydanie sa skladá z 10 zväzkov Starého zákona a dvoch zväzkov Nového zákona. Donovalov Nový zákon vyšiel v treťom vydaní v SSV v r. 1936 a 1937.

4. Zlatoš-Šurjanského preklad (1944-1955)

Spolok sv. Vojtecha poveril Biblickú komisiu pri SSV úlohou nového prekladu. Preklad Písma bol dokončený už v 40. rokoch, ale s vydaním to nebolo také ľahké. Nazýva sa aj druhý svätovojtešský preklad Písma.

Bolo to o desať rokov neskôr po 3. vydaní Donovalovho prekladu, keď vyšiel ľudový preklad Nového zákona v rokoch 1946 – 1947 od prof. Dr. Štefana Zlatoša a prof. DDr. Antona Jána Šurjanského, opäť ako podielová kniha SSV, č. 197, v dvoch zväzkoch, v náklade 230 000 kusov. Vyšli i ďalšie vydania stále tohto prekladu, ale už v jednom zväzku v r. 1949 a 1952. S vydaním Starého zákona to bolo pomalšie. Na jeho preklade pracovali: Dr. Jozef Búda, Dr. Štefan Janega, Dr. Mikuláš Stanislav, Dr. Ján Švec a Dr. Štefan Zlatoš. Starý zákon vyšiel v jednej knihe v r. 1955, vo veľkom

¹⁴⁴ *Kamaldulská Biblia*. Porov. <http://www.slavu.sav.sk/fotografie/biblia.php> (2011-10-11). Celá komentárová časť je uverejnená v nemčine.

¹⁴⁵ Ján Donoval sa narodil 14. augusta 1864 na Donovaloch, v časti Mystríky. Bol rímskokatolíckym kňazom, básnikom, literárnym kritikom a prekladateľom. Najmä v literárnej tvorbe používal aj pseudonym Katolícky kňaz, Mentor, Tichomír, Tichomír Milkín. Zomrel 4. novembra 1920 v Smolinskom (okres Senica). Základnú školu navštevoval v Banskej Bystrici a v rokoch 1876 – 1880 študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici. Potom v Ostrihome maturoval a absolvoval katolícku teológiu. V r. 1888 bol vysvätený za kňaza. Pôsobil ako kňaz na viacerých miestach Slovenska. Známy je aj ako predchodca Slovenskej moderny, autor subjektívnej lyriky, vlasteneckej i náboženskej poézie. Tvorbu uverejňoval v Katolíckych novinách a v almanachu Tovarýšstvo. Podstatná časť jeho lyriky ostala nepublikovaná. Výber z nej vyšiel až v roku 1985 pod názvom *Sny a nádeje*. Spolupracoval na Jednotnom katolíckom spevníku. Preložil Homérovu Iliadu. Radí sa ku kritikom a teoretikom slovenského realizmu. Kritické state uverejňoval v Katolíckych novinách, ale najmä v Literárnych listoch. Súčasťou jeho estetických názorov bola požiadavka vysokej jazykovej kultúry a čistoty.

formáte v Trnave vo vydavateľstvo Spolku sv. Vojtecha s názvom *Písmo sväté Starého zákona. Z pôvodných textov preložili a poznámkami doplnili členovia Biblickej komisie pri SSV.*

Heriban hodnotí tento preklad veľmi vysoko, aj keď poukazuje na viaceré jeho nedostatky:

Vydanie tohto prekladu Starého zákona z pôvodných textov bolo bezpochyby významnou udalosťou v slovenskej biblickej prekladateľskej činnosti. V čase, keď preklad vyšiel, sa mohol zaradiť, i napriek svojim nedostatkom, medzi moderné vedecké preklady a svedčil o profesionálnej príprave a zodpovednosti tých, čo ho urobili. Úvody do jednotlivých kníh boli na ten čas na dobrej vedeckej úrovni, i keď sa v niektorých otázkach príliš odráža tradičný a apologetický postoj autorov.¹⁴⁶

5. Revidované vydanie v 4 zväzkoch (1968-1970)

V r. 1968 – 1970 vyšlo druhé vydanie Zlatoš-Šurjanského prekladu, resp. druhého svätovojtežského prekladu. Dôvodom vydania bolo storočnica založenia Spolku svätého Vojtecha. To vydanie je len reedíciou prekladu Starého zákona z r. 1955 a Nového zákona z r. 1952. Osobitná starostlivosť sa venovala odstráneniu chýb a prepisu textu podľa vtedy nových pravidiel slovenského pravopisu z r. 1953. J. Heriban uvádza vyjadrenia biskupa A. Lazíka, ktorý chválil tento preklad i preto, že od predchádzajúcich vydaní biblická veda urobila pokrok. S poľutovaním ale konštatuje, že „... pre nedostatok času, ako aj materiálov nemohli sme zohľadniť najnovšie poznatky biblickej vedy, ktorá pracuje podľa zásad II. vatikánskeho snemu“¹⁴⁷. J. Heriban v r. 1986 vysvetľuje, že „tieto dve kritické poznámky vyjadrujú akoby utajenú túžbu po novom preklade Svätého písma podľa najnovších prekladateľských metód a na základe vedeckých poznatkov získaných v posledných štyridsiatich rokoch“¹⁴⁸. Toto vydanie bolo schválené Radou na uskutočnenie konštitúcie o posvätnej liturgii ako dočasný oficiálny liturgický preklad.

6. Vydanie Svätého písma podľa Neovulgáty (1992-)

Po tom, čo pápež Ján Pavol druhý promulgoval Novú Vulgátu v roku 1979 ako oficiálny preklad pre liturgie v Rímskokatolíckej cirkvi bolo treba urobiť i liturgické texty podľa Neovulgáty. A tak v poradí 6. vydanie Svätého písma v slovenčine sa započalo prekladom Nového zákona v r. 1986 Slovenskou liturgickou komisiou a o dva roky (1988) bol zrevidovaný a vydaný v Ríme.

K dnešnému dňu (november 2014) sú už 4 lekciónare preložené celé, ale k dokončeniu celej Novej Vulgáty treba ešte veľa práce.

7. Kombinované vydanie (1991-1992 a 1994-1995) (KSP)

Siedme vydanie kompletnej Biblie vyhotovil Spolok svätého Vojtecha v prvej polovici 90. rokov. Skombinovali preklad Starého zákona z roku 1955 s prekladom Nového zákona podľa Neovulgáty a vydali celé Sväté písmo v 5 zväzkoch.

8. Vydanie v roku 1995 (Rím)

V roku 1995 vyšlo v Ríme prve katolícke jednozväzkové vydanie v slovenčine – Sväté písmo Starého i Nového zákona.

9. Rímske vydanie na Slovensku (1996) (=RVSK)

10. Cestovný formát SSV (2007) (RVSK)

11. Vydanie SPpK (2000-2010) (RVSK)

12. Botekov preklad (2004-2008)

¹⁴⁶ HERIBAN, J. *Bibliografická príručka pre štúdium Svätého písma*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1986, s. 67.

¹⁴⁷ HERIBAN, *Bibliografická príručka*, s. 68.

¹⁴⁸ HERIBAN, *Bibliografická príručka*, s. 69.

13. Vreckové vydanie SSV (2011) (RVSK)**14. Vreckové vydanie Botekovho prekladu (2012)****15. Veľké vydanie Botekovho prekladu – Jeruzalemská Biblia (2012, 2013, 2014)****(b) Preklady Nového zákona**

Medzitým pripravil nový preklad Nového zákona na základe Vulgáty Karol Strmeň. Ten vyšiel v r. **1954** v Bosak Publications, Inc., v Scrantone (PA).

V roku **1968** vydal Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda nový preklad s názvom *Nový zákon*. Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan, S.J. Zredigoval Michal Bystrík. Tento preklad bol vlastne prepracovaním prekladu, ktorý vyhotovil Š. Zlatoš a A. J. Šurjanský a ktorý vyšiel v rokoch 1946-1947. Určite pozoruhodné ostane to, že okrem prihladnutia ku géckej pôvodine, Š. Porúbčan (1919 – 1949) prihladol aj na semitský pôvod a ducha. To však spôsobilo, mnohé výrazy i vyjadrenia nie sú vlastné duchu slovenčiny. Znejú príliš umelo. Okrem toho evanjeliá i Pavlove listy nie sú v kánonickom poradí (z Tridentského kánonu), ale podľa údajného chronologického postupu, podľa času vzniku. Okrem pozoruhodností, ostáva to predsa len jedna hypotetická voľba a rovnako spôsobu ťažkosti čitateľovi ako aj samotný nekultúrny jazyk. Avšak nakoľko Porúbčan bol erudovaný bibliista, veľmi cenné na tú dobu boli jeho krátke úvody k jednotlivým spisom a tiež i vysvetlivky k textu¹⁴⁹.

Slovenská liturgická komisia vyhotovila v roku **1986** prvý vydanie nového prekladu Nového zákona podľa Neovulgáty. Druhé vydanie vyšlo v roku **1988** v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme. K jednotlivým knihám tohto vydania vypracoval úvody prof. Don Jozef Heriban SDB (+ 2009). Väčšina toho prekladu sa nachádza v lekciónároch i v štyroch zväzkoch slovenskej liturgie hodín.

(c) Botekov preklad (2005 – 2012)

Anton Botek (1911 – 1922) začal koncom šesťdesiatych rokov 20. storočia prekladať *Bible de Jérusalem*, ktorej 1. vydanie vyšlo v Paríži vo vydavateľstve Cerf v r. 1955 (2. vyd. 1973 a tretie v r. 1999). Stal sa otcom dnes známeho tzv. Botekovho prekladu. Opodstatnene ďalšie vydania v r. 2012, 2013, 2014 nesú názov Jeruzalemská Biblia. Vznik tohto diela má dlhú históriu a veľkú hodnotu. Najprv boli vydané v Dobrej knihe komentáre a marginálie Jeruzalemskej Biblie k Pentateuchu (1998), potom k Historickým knihám Starého zákona (2003), v r. 2005 k Múdroslovným knihám, v r. 2007 ku Prorockým knihám, v r. 2008 k Evanjeliám a Skutkom apoštolov a napokon v r. 2009 v k Listom apoštolov a Zjaveniu apoštola Jána. Medzitým, od roku 2004 začali vychádzať už kompletne preklady spolu s celým aparátom podľa Jeruzalemskej Biblie: najprv Pentateuch (2004), potom Historické knihy (2005), Múdroslovné knihy (2006), Prorocké knihy (2007), Nový zákon (2008) a napokon všetky knihy spolu – vo vreckovom vydaní celú Bibliu so štyrmi Dodatkami s názvom *Sväté písmo s komentármi a margináliami Jeruzalemskej Biblie* (2012). V roku 2012 vyšiel ten istý Botekov preklad s novým názvom *Sväté písmo. Jeruzalemská Biblia* opäť z vydavateľstva Dobrá kniha, ale už vo veľkom vydaní; v r. 2013 vyšlo jeho druhé a v r. 2014 je tretie vydanie.

(2) Nekatolícke preklady

V tejto časti uvedieme len niektoré preklady a ich vydania.

Svätá Biblia (1936)

K najznámejším slovenským prekladom Biblie (protestantského kánonu) patrí bez pochyby preklad prof. Jozefa Roháčka. Nový zákon vyšiel už v roku 1924. Prvé vydanie Roháčkovho prekladu nanovo vyšlo r. 1949 s názvom *Nový zákon nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista. Z gréckeho jazyka preložený na slovenský. Znova revidované* v Kutnej Hore vo vydavateľstve Česká biblická pravica. Toto vydanie teda reprodukuje preklad Jozefa Roháčka, vydaný po prvýkrát v r. 1924.

¹⁴⁹ HERIBAN, Bibliografická príručka, s. 68.

Celá Biblia s názvom Svätá Biblia, tzv. Roháčkov preklad, vyšla v Prahe v 1936 v Britskej a zahraničnej biblickej spoločnosti. Ďalšie vydania vyšli v Anglicku v r. 1964, 1968 a 1969. V Bratislave vyšlo druhé zrevidované vydanie vo vydavateľstve EPOCH v r. 1969. Predtým však ešte vyšiel Roháčkov preklad Biblie aj v r. 1951 v Kutnej Hore vo vydavateľstve Česká biblická pravica: *Svätá Biblia. Z pôvodných jazykov preložená na slovenský. Revidované vyd.*, Kutná Hora: Česká biblická pravica, 1951.

Nová zmluva (1942)

Roháčkov preklad nikdy nebol autorizovaný Evanjelickou cirkvou i preto, že bol „pracovný a pietný“ a najmä „pre jeho tvrdošijný odklon od správnej slovenskej gramatiky bez provincializmov“¹⁵⁰. Preto pokračovali práce na novom preklade. Ako prvý vyšiel Nový zákon vo vydavateľstve Transcius v Liptovskom Mikuláši v roku 1942 s názvom *Nová smluva Pána a nášho Spasiteľa Ježiša Krista. Autorizovaný preklad Slovenskej evanjelicko-kreťanskej cirkvi ausburského vyznania*. V roku 1952 a neskôr v roku 1970 vyšlo revidované vydanie s názvom *Nová smluva s podtitulom Nový zákon nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista a Žalmy*¹⁵¹.

Autorizované vydanie Bilie (1978, 1979)

Medzitým, počínajúc 20. februárom 1957, sa širší kruh 24 prekladateľov a potom užšia prekladateľská komisia zodpovedná za celú prácu podujala na preklad Starej zmluvy. Hoci už v tom istom roku mali väčšinu kníh preložených, až v roku 1971 vyšlo v Transcii päť pracovných zošitov v cyklostylovej forme, aby sa k vydaniu mohli vyjadriť aj iní kompetentní na Slovensku a to aj z reformovanej kresťanskej cirkvi a Bratskej cirkvi¹⁵². Výsledkom týchto prác bolo 1. vydanie autorizovaného prekladu, ktorý vyšiel v r. 1978 v Liptovskom Mikuláši vo vydavateľstve Transcius. „Toto prvé autorizované vydanie malo veľký formát a vyšlo nákladom Transcia v Cirkevnom nakladateľstve nákladom 16 000 výtlačkov. Druhé vydanie vyšlo v roku 1979 v menšom formáte starostlivosťou Spojených biblických spoločností“¹⁵³. Názov tohto vydania bol *Biblia. Písmo sväté Starej a Novej zmluvy*. Vydanie z roku 1979 vyšlo v Londýne v United Bible Societies.

Kniha žalmov (1991)

K jedinečným vydaniám patrí aj preklad Karola Gábriša, ktorý prebásnil Milan Rúfus. Kniha vyšla v r. 1991 vo vydavateľstve Lúč v Bratislave.

(3) SEB

Slovenská biblická spoločnosť vydala v r. 2007 prvý Slovenský ekumenický preklad celej Biblie. V nasledujúcom roku 2008 vyšlo knižne poopravené vydanie. Opravy sa týkali poväčšine drobných chýb viac-menej jazykového, prípadne tlačiarskeho rázu. Len výnimočne išlo o podstatnú obsahovú zmenu. V r. 2011 vydala tá istá slovenská biblická spoločnosť prvé vreckové vydanie kompletnej Biblie a v súčasnosti sa pripravuje ďalšie revidované vydanie SEB.

¹⁵⁰ KOŠTIAL, R. *Biblia u nás*. Liptovský Mikuláš: Transcius, 1989, s. 133.

¹⁵¹ KOŠTIAL, *Biblia u nás*, s. 131.

¹⁵² KOŠTIAL, *Biblia u nás*, s. 135 – 136.

¹⁵³ KOŠTIAL, *Biblia u nás*, s. 138.

4. Klasická biblická hermeneutika e jej terminológia

a) Hermeneutika a jej delenie

Hermeneutika¹⁵⁴ je vedná disciplína a príslušná náuka o prostriedkoch odborného, vedeckého výkladu antických písomných zdrojov. V dnešnej dobe ona zahŕňa i teória porozumenia vôbec. V češtine existuje niekoľko úvodov do tejto disciplíny. Spomeňme aspoň skriptá od Františka Kotalíka, ktoré pojednáva predovšetkým problematiku inšpirácie a s ňou súvisiacej hermeneutiky (1969¹⁵⁵) a kolektívnu monografiu Petra Pokorného, ktorý predstavuje teóriu hermeneutiky spojenú s niekoľkými otázkami a príkladmi jej aplikácie od ďalších autorov (2006).¹⁵⁶ V slovenčine vyšli skriptá a stručná brožúra od Dominika Kaľata SJ (1996¹⁵⁷). V poslednom období sa najmä biblickej hermeneutike venuje Daniel Slivka (2009¹⁵⁸, 2010¹⁵⁹).

Cieľom tejto vedy je vysvetliť zmysel textu na základe jeho objektívnych údajov, charakteristík ako aj na základe subjektívnych predpokladov. K objektívnym predpokladom stanovenia zmyslu patria stanovenie gramatického významu slov a jeho historicky podmienené variácie. K subjektívnym predpokladom patrí zámer a úmysel autorov.¹⁶⁰ G. Vlková delí hermeneutiku na tri navzájom súvisiace odbory: noematika, heuristika a proforistika¹⁶¹. Každý z týchto odborov si stručne predstavíme.

b) Noematika – Náuka o zmysloch textu Svätého písma

Noematika¹⁶² je odbor biblickej hermeneutiky, ktorý sa zaoberá spoznávaním, rozlišovaním a triedením biblických zmyslov; je to náuka o *zmysloch* Písma, ktorá sa zakladá na sémantickej analýze slov a výrazov. Prihliada sa aj úmysel autora. Tým sa určí význam slov a ich zmysel v tom-ktorom danom kontexte.¹⁶³

Rozlíšenie a triedenie zmyslov je problematickou úlohou, lebo neraz sa kritéria deľby prelínajú a nie sú rovnomerne uplatnené. Môžeme teda aspoň orientačne rozlíšiť niekoľko zmyslov Písma: 1. slovný, resp. literárny, 2. duchovný, s ktorým sa zvyknú spájať dva: typický a plnší, ďalej 3. akomodatívny resp. prispôsobený zmysel a záverom možno pridať i 4. integrálny kresťanský zmysel.

(1) Slovný/literárny zmysel

Slovný zmysel Písma sa delí na dva: na *vlastný (do)slovný* zmysel a na *prenesený* zmysel (metafora, metonymia, synekdocha, inotaj / alegória, podobenstvo, bájka /Sdc 9,8-15/).

(2) Duchovný zmysel

¹⁵⁴ Slovo, gréckeho pôvodu, pochádza zo slovesa *herméneúó* (ἑρμηνεύω) „vykladať, objasňovať“. Grécky text SZ, uvádza v prípade Gn 42,33 tlmočníka (ἑρμηνευτής), ktorý prekladal všetko do jazyka Egypťanov. V NZ sa sloveso používa trikrát vo význame „prekladať“; Jn 1,42; 9,7; Hebr 7,2.

¹⁵⁵ KOTALÍK, F. *Inspirace Písma Svätého a biblická hermeneutika*. Praha: Česká katolícká charita, 1969.

¹⁵⁶ POKORNÝ, Petr: *Hermeneutika : jako teorie porozumění od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Praha : Vyšehrad, 2006.

¹⁵⁷ Brožúra ponúka základnú orientáciu dejín a systematického náhľadu do hermeneutiky. KAĽATA, D. *Hermeneutika*. Bratislava: Teologický inštitút sv. Alojza Spoločnosti Ježišovej na Slovensku, Trnavská univerzita, 1996. Skriptá vyšli následne KAĽATA, D. *Hermeneutika*. Bratislava: TF TU, 2003.

¹⁵⁸ SLIVKA, D. Biblická hermeneutika. In: *Studia Biblica Slovaca*. 2009, roč. 1, s. 4 – 20.

¹⁵⁹ SLIVKA, D. *Hermeneutický zmysel posvätných spisov kresťanstva*. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010.

¹⁶⁰ Porov. *PLBV*, 451.

¹⁶¹ VLKOVÁ, Slovo Boží, s. 140 – 143.

¹⁶² Termín je gréckeho pôvodu, zo slova *noéma* (νόημα), „myšlienka, pochopenie.“ Najmä v 2Kor Pavol používa tento výraz (2,11; 3,14; 4,4; 10,5; 11,3; porov. tiež Flp 4,7).

¹⁶³ Porov. *PLBV*, 737.

- Typický zmysel
  - *Identifikácia typického zmyslu*
  - *Existencia typického zmyslu*
  - Rozsah typického zmyslu
- Plnší zmysel (sensus plenior)

(3) Akomodačný, prispôsobený zmysel

Akomodačný zmysel je taký, ktorý určitému miestu dáva vykladač, keď ho aktualizuje, uvádza do praxe, podľa svojho zámeru. Zrejmým príkladom takéhoto zmyslu je použitie v kázni.

(4) Integrovaný kresťanský zmysel

- *Rozlíšenie SP na SZ a NZ*
- Vlastné eschatologické napätie celej ekonómie spásy

c) Heuristika – náuka o *definovaní* správneho zmyslu Písma

Heuristika¹⁶⁴ je odbor biblickej hermeneutiky, ktorý určuje kritéria pri hľadaní zmyslov, ktoré sú vo Svätom písme. Táto náuka sa zaoberá teda *spôsobmi* ako nájsť, identifikovať a definovať správny zmysel Písma. Medzi hlavné kritériá patria: osobitný charakter biblickej reči, ďalej textová súvislosť, a to či už kontexte alebo paralelné miesta. Mimoriadne náučné kritérium je mimobiblické, t. j. brať ohľad na okolnosti vzniku biblických spisov, na ich autora a na ich mienených čitateľov, pre ktorých bol daný spis určený.¹⁶⁵

(1) Literárne pomôcky

Literárne pomôcky majú primárnu úlohu pri nachádzaní správneho zmyslu textu. Ako *prvá* literárna pomôcka ako určiť zmysel textu je poznať **spôsob reči**. To vo veľkej miere predpokladá poznanie jazyka pôvodiny. Treba totiž počítať s idiomatikými vyjadreniami, s mentalitou autorov, a pod. Zahŕňa to pomôcky, resp. kritéria gramaticky, syntaxe, lingvistiky a štylistiky.

Neopomenuteľné kritérium je **kontext**. Ten odhaľuje súvislosti textu s okolitými stadiami. Vytrhnúť text z kontextu môžeme mať neblahé dôsledky pre chápanie a následne aj pre výklad textu.

Literárny žáner je mimoriadne dôležité kritérium. Pomáha totiž rozlišovať výpovednú hodnotu, podstatne lepšie, ak vieme z akého *Sitz im Leben*¹⁶⁶ stať pochádza, kedy a za akých podmienok bola používaná. Najmä v historických kapitolách niektorých kníh je pospájané viacero rôznych úryvkov vedľa seba.

Pre presnejšie určenie zmyslu textu pomáha porovnanie s inými **paralelnými** miestami Biblie.

(2) Mimotextové, mimobiblické pomôcky

K mimotextovým kritériám určenia zmyslu textu patria také, ktoré sa netýkajú priamo textu, ale osvetľujú či už jeho úzus alebo niektoré skutočnosti, s ktorými text a jeho posolstvo súvisí. Tu sa využívajú pomôcky a kritéria z histórie a archeológie, z geografie, topografie a tiež aj psychológie. Sociálne vedy sú tiež vzácnou pomôckou na osvetlenie zmyslu textu.

¹⁶⁴ Slovo gréckeho pôvodu, odvodené od slovesa *heuriskó* (εὐρίσκω) „nájsť, objaviť“.

¹⁶⁵ Porov. *PLBV*, 456-457.

¹⁶⁶ Týmto nemeckým vyjadrením sa pôvodne označoval životný kontext a význam najmä Ježišových slov, reči a skutkov počas jeho pozemského účinkovania. Toto usadenie možno zistiť a pochopiť zo životnej situácie Cirkvi. Ohlasovanie, bohoslužba a vyučovanie kresťanov a ich vzdelávanie sa vo viere boli pohnútkou a tiež príležitosťou na vytvorenie rôznych novozákonných literárnych žánrov ako napr. opis Eucharistie, hymny v epištolarnej literatúre, a pod.

(3) Dogmatické kritériá a pomôcky

Literárne a mimotextové, mimobiblické kritériá na určenie zmyslu Písma by boli nekompletné, keby sa nebrali do úvahy dogmatické, vieroučné kritériá. Práve preto, že Písmo je chápané a prijímané ako Božie slovo a to *spoločenstvom* veriacej Cirkvi, akékoľvek vykladanie, ktoré neprihliada na komplexnosť Božieho zjavenia, teda, taký výklad, či domnelé chápanie Písma, ktoré nechce brať do úvahy ekleziálny rozmer náuky, je proti zmyslu a posolstvu Písma samotného.¹⁶⁷

- Dogmatické kritériá odvodené z inšpirácie
- Dogmatické kritériá odvodené z odovzdania Biblie Cirkvi
  - Vyhlásenia Najvyššieho Veľkňaza a ekumenických koncilov
  - *Jednomyseľný súhlas Otcov vo veciach viery a mravov*
  - *Analógia viery*

„Analógia viery“ je v katolíckej teológii technický výraz, vyjadrujúci súlad jednotlivých právd s komplexom zjavených právd, ktoré učí Cirkev. Inými slovami to: žiadna biblická pasáž nemôže mať taký zmysel, ktorý by bol proti týmto zjaveným pravdám. Dôvod je jednoduchý: aj Biblia, aj zjavené pravdy majú jedného pôvodcu – Boha, ktorý, prirodzene, sa nemýli a v ktorom nemôže byť nejednota.

- „*Sensus Ecclesiae*“

Je to, čo Cirkev predkladá a aj predpokladá. Charakterizuje Cirkev učiacu a tiež učiacu sa. Preto tu nemôžu byť také rozdiely, ktoré by urážali vnímanie viera veriacich, ako napr. určité tvrdenia o historicite evanjelií alebo iných biblických kníh alebo zmysel jednotlivých základnejších tém.

- *Vyhlásenia Biblickej komisie a posvätných kongregácií.*

d) Proforistika

Proforistika¹⁶⁸ je časť biblickej hermeneutiky, ktorá podáva zásady pre využitie biblického zmyslu vo výklade. Použitie môže byť viac teoretické, pokiaľ ide o zmysel textu pre vierouku alebo mravouku; môže byť viac praktické ako pôjde o použitie v kázni, v katechéze a pre pastoračnú prax. a pod. Je to teda náuka o účinnom šírení Slova.

e) Hermeneutické dejinné okruhy

V dejinách výkladu Svätého písma môžeme hovoriť o troch hermeneutických dejinných okruhoch. Každý z nich zodpovedá trom veľkým a historicky podstatne odlišným obdobiam: starokresťanskej ére, stredoveku a modernej epoche.

(1) Starokresťanská exegéza

- Alexandrijská biblická škola a jej rozdelenie zmyslov Písma
  - Slovný (somatický)
  - Duševný (psychický)
  - Duchovný (pneumatický)
- Antiochijská exegetická škola (dôraz na literárny, slovný zmysel)

(2) Stredoveká exegéza

- Literárny (slovný)
- Alegorický (kristologický)

¹⁶⁷ Viera v Ježiša Krista a posolstvo Biblie a súčasne odmietanie náuky o Bohu vo veciach viery a mravov *nepretržitou tradíciou* Cirkvi je v rozpore so správnym výkladom Biblie.

¹⁶⁸ Slovo gréckeho pôvodu, pochádza buď z *prosfora* (προσφορά) „uplatnenie, použitie“ (podľa PLBV, 850) alebo zo slovesa *proferó* (προφέρω) „vynášam“ (VLKOVÁ, Slovo Boží, s. 143; porov. Lk 6,45).

- Tropologický (morálny)
- Anagogický (eschatologický)

(3) Moderná exegéza

Systematický a zhŕňujúci pohľad na otázku zmyslov Písma ponúka dokument *Interpretácia Biblie v Cirkvi*.

- **Slovný / literárny zmysel (*sensus litteralis*)** spravidla jeden
- **Duchovný zmysel (*sensus spiritualis*)**, „vo svetle Zmŕtvychvstalého“ (typologický: Adam, potopa, Mojžiš...)
- **Plší zmysel (*sensus plenior*)**; napr. cirkevných otcov či koncilov o Trojici

5. Dokument IBC a jeho obsahové charakteristiky

23. apríla 1993 v Sala Clementina Vatikánskeho paláca pri príležitosti osláv stého výročia encykliky pápeža Leva XIII. *Providentissimus Deus* (1893) a päťdesiateho výročia encykliky Pia XII. *Divino afflante Spiritu* (1943) vtedajší pápež Ján Pavol II. na slávnostnej audiencii prijal nový dokument Pápežskej biblickej komisie *Interpretácia Biblie v Cirkvi*, ktorý bol predstavený vtedajším prefektom Kongregácie pre vieroučné otázky kardinálom Jozefom Ratzingerom.

Najprv si pripomenieme niektoré základné dokumenty Cirkvi, ktoré pripravovali cestu k vzniku dokumentu o nevyhnutnosti Interpretácii Biblie v Cirkvi (ďalej IBC) a následne si predstavíme samotný dokument.

a) Dôležité dokumenty o štúdiu a výklade Písma pred IBC

Rok 1893 sa považuje za prelomový vo veci náuky Magistéria Cirkvi ohľadom biblického bádania. Následne vo viacerých dokumentoch sa objavuje táto téma a ko kľúčová pre správne pochopenie Svätého písma a teda i jeho pravdy. Niekoľko dokumentov v rozmedzí 100 rokov zohralo dôležitú úlohu v prospech prehĺbovania správneho výkladu Biblie a metód k tomu potrebných či nevyhnutných. Vymenujme dôležité dokumenty a udalosti, ktoré súvisia s témou, pred r. 1993.

1893 – encyklika *Providentissimus Deus* od pápeža Lev XIII

1902 – vznikla *Pápežská biblická komisia*; ustanovil ju pápež Lev XIII apoštolským listom „*Vigilantiae*“ (EB 137-148) z dňa 30. októbra 1902 a jej úloha bola zaručovať progres biblických štúdií.

1909 – Pius X založil *Pápežský biblický inštitút*

1920 – Benedikt XV napísal list *Spiritus Paraclitus*

1943 – Pius XII napísal encykliku *Divino afflante Spiritu*

1965 – 18. novembra Pavol VI promulgoval epochálnu encykliku o Božom zjavení *Dei verbum*.

b) Pozadie vzniku dokumentu

Pápež Ján Pavol II. pri audiencii 23. apríla 1993 hovoril o mimoriadnom význame tohto dokumentu. Jeho príhovor bol publikovaný ako úvodník k samotnému dokumentu v slovenskom vydaní s názvom *Autentický výklad Biblie je dôležitý pre vieru Cirkvi*.¹⁶⁹ V úvode príhovoru Pápež poďakoval kardinálovi Josephovi Ratzingerovi za jeho iniciatívu a viacročnú prácu expertov na tomto dokumente. Vyzdvihol tiež dôležitosť exegézy pre život Cirkvi – podľa neho Interpretácia Biblie má pre kresťanskú vieru a život Cirkvi rozhodujúci význam.

Príhovor sa delí na tri hlavné časti a krátky záver. Prvá časť – *Od „Providentissimus Deus“ k „Divino afflante Spiritu“* – predstavuje apologetický charakter oboch encyklík. Obe totiž vyjadrovali požiadavku odpovedať na útoky namierené proti katolíckemu výkladu Písma. Rozdielni sú však adresáti encyklík, podľa toho, odkiaľ boli vznesené nepriateľské postoje. *Providentissimus Deus* bráni katolícku interpretáciu pred útokmi racionalistickej vedy, *Divino afflante Spiritu* pred útokmi, ktoré sú zamerané proti používaniu vedeckých metód a chceli by presadiť tzv. „špirituálny“ výklad Písma. Rozdielne apologetické odpovede encyklík sú pochopiteľné; reflektujú rôzne historické pozadie ich vzniku.

Vyššie uvedené encykliky sa však neznížili len na to, aby dali negatívnu, apologetickú odpoveď. Prvá vyzýva katolíckych exegétov, aby sa stali naslovovzatými odborníkmi a to za pomoci prehĺbeného štúdia a poznania pomocných disciplín a najmä pôvodných biblických jazykov. Druhá encyklika zdôrazňuje potrebu poznania literárneho zmyslu, ktorý je podstatný pre stanovenie duchovného zmyslu Písma.

Druhá časť prejavu nesie názov *Zhoda katolíckej exegézy s tajomstvom Vtelenia*. Pápež sa v tejto časti pripomína učenie DV 13 (a tiež náuku prítomnú v *Divino afflante Spiritu*), že tak ako

¹⁶⁹ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : KBD, 1995, 9-24.

Božské Slovo sa vtelilo, stalo sa podobným človeku vo všetkom okrem hriechu, tak aj Božie slová využívajú rozmanitosť ľudskej reči a sú jej podobné vo všetkom okrem omylu. Tento vieroučný rozmer pápež pripomína, aby zdôraznil že Cirkev berie vážne rozmer Vtelenia a tým dáva mimoriadny dôraz aj na historicko-kritické skúmanie Biblie. Ono má svoj význam a podporilo tiež dôležitosť skúmania literárnych druhov. Tým sa pomerne jasne dalo najavo, že nie je správne také chápanie Božieho slova, ktoré prisudzuje každému jednému slovu absolútnu hodnotu, nakoľko je to slovo Božie. Boh Biblie je Stvoriteľ, ktorý keď sa vyjadruje ľudskou rečou, využíva všetky jej možnosti. Je preto nevyhnutná úloha exegéty vyvážené skúmať jednotlivosti a detaily a tiež aj širšie spojenia, súvislosti medzi nimi, či text ako celok. Hoci nesmie opomenúť žiadny aspekt reči, musí pamätať na to, že exegéta nesmie ostať len pri ľudskom aspekte biblických textov. Písmo má svoj aspekt posvätný, lebo komunikuje Božie zjavenie. Nie je teda dostatočné čerpať z ľudského rozmeru textu, ale ako veriaci musí pomáhať odkrývať Božie slovo a jeho zjavenie pre život kresťanského spoločenstva.

Ďalej pápež spomína osobnú podmienku pre pochopenie textu – vernosť Cirkvi. Je mylná predstava, že mimo spoločenstva veriacich je možné pochopiť Písmo. Písmo nie je totiž študijným materiálom alebo personálnou príručkou ako spoznávať pravdy a tajomstvo Boha len pre svoje vlastné potešenie; oveľa viac, Písmo obsahuje Božie slovo, ktoré sa musí ohlasovať. Vhodnou skúškou správnosti pre exegéty je ohlasovanie Božieho slova aj pre širšie publikum, pre kresťanské, farské a iné spoločenstvá. Tým prejavuje a hlása to čo študuje, vyučuje a má to „ako povinnosť“ komunikovať.

Tretia časť s názvom *Nový dokument Biblickej komisie* pripomína na začiatku, že hlavné zásady predchádzajúcich encyklík ostávajú v platnosti. Ale, tak ako v iných vedných disciplínach, s rozvojom poznania rozširuje sa aj pole výskumu. Mnohoraké objavy a nové metódy výskumu a analýz prinieslo sebou a potrebu nového overovania problémov a ich riešení. V takomto dejinnom kontexte vznikol aj dokument PBK Interpretácia Biblie v Cirkvi. Ján Pavol II. hneď od počiatku chváli jeho „otvorenosť ducha“, v ktorom je dokument napísaný. Pozitívnu črtou dokumentu je jeho vyváženosť a plnohodnotný charakter. Mieni tým najmä rovnováhu medzi synchronnými a diachrónnymi prístupmi. Ich interaktívne prepojenie má slúžiť k ľahšiemu priblíženiu sa k posolstvu Písma. Neopomenuteľným ostáva fakt, že dokument zdôrazňuje, že účinkujúce Božie slovo má univerzálny charakter – má silu v každom čase a priestore hovoriť človeku. Tým spĺňa exegéta svoju úlohu – ak odkrýva zmysel a umožňuje jeho sprostredkovanie adresátovi Svätého písma. Ním je každý človek.

Na záver pápež ďakuje autorom dokumentu za skvelý výsledok tímovej práce.

c) Obsahová stránka dokumentu

Dokument sa skladá z úvodu, štyroch kapitol a záveru. Štruktúra dokumentu je nasledovná. V **Úvode** sa vysvetľuje A. Postavenie otázky v súčasnosti a B. Cieľ tohto dokumentu. Prvá kapitola s názvom **Metódy a prístupy k interpretácii** hutne systematizuje bohatú škálu metód a výkladových prístupov k Biblii: A. Historicko-kritická metóda, B. Nové metódy literárnej analýzy, C. Prístupy založené na tradícii, D. Prístupy za pomoci humánnych vied, E. Kontextuálne prístupy ku SP a posledné F. Fundamentalistické zaobchádzanie. V druhej kapitole sa rozoberajú **Problémy hermeneutiky** a síce: A. Filozofická hermeneutika a B. Zmysly inšpirovaného Písma. Tretia kapitola má výstižný názov **Charakteristika katolíckej interpretácie**, ktorú rozdeľuje na A. Interpretácia v rámci biblickej tradície, B. Interpretácia v rámci cirkevnej tradície, C. Úloha exegétov a D. Vzťah k ostatným teologickým disciplinám. Štvrtá kapitola s názvom **Interpretácia Biblie v živote Cirkvi** pojednáva o A. Aktualizácii, B. Inkulturácii a C. O používaní Biblie. **Záver** je zhrnutím dokumentu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ADDIN ZOTERO_BIBL {"custom":[]} CSL_BIBLIOGRAPHY ALAND, Kurt et al. eds. *The Greek New Testament*. 4. vyd. Stuttgart: United Bible Societies, 1993. ISBN 3438051109.

ALONSO SCHÖKEL, Luis. *La parola ispirata. La Bibbia alla luce della scienza del linguaggio*. Brescia: Paideia Editrice, 1967.

ARTOLA, Antonio M., SÁNCHEZ CARO, José Manuel. *Bibbia e parola di Dio*. Brescia: Paideia Editrice, 1994. Introduzione allo studio della Bibbia 2.

BÁNDY, Juraj. *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2004. ISBN 80-223-1885-X.

BARCLAY, John M. G. *Jews in the Mediterranean Diaspora: From Alexander to Trajan (323 BCE - 117 CE)*. Edinburgh: T & T Clark, 1996. Hellenistic Culture and Society. ISBN 9780520218437.

BENEDIKT XVI. *Posynodálna apoštolská exhortácia pápeža Benedikta XVI. Verbum Domini o Božom slove a živote a poslaní v Cirkvi*. Trnava: SSV, 2011. Pápežské dokumenty 83. ISBN 978-80-7162-868-2.

BEUTLER, Anton. Podávanie Božieho zjavenia (DV 7-10). In: TYROL, Anton. ed. *Dei Verbum. Komentár k dogmatickej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu*. Ružomberok: Katolícka Univerzita v Ružomberku, 2003. Humanitné štúdie 3, s. 65 – 74. ISBN 80-89039-22-7.

CATTANEO, Enrico. Il mistero delle Scritture. L'ispirazione. In: FABRIS, Rinaldo. ed. *Introduzione generale alla Bibbia*. 2. vyd. Leumann (TO): Elledici, 2006. Corso di Studi Biblici 1, s. 499 – 542.

CLIFFORD, Richard J. The Authority of the Nova Vulgata: A Note on a Recent Roman Document. In: *Catholic Biblical Quarterly*. 2001, roč. 63, s. 197 – 202.

COCCO, Francesco. La verità della Scrittura: Dalla Providentissimus Deus alla Verbum Domini. In: *Euntes docete*. 2011, roč. 64, s. 27 – 41.

DEIANA, Giovanni. *Introduzione alla Sacra Scrittura alla luce della Dei Verbum*. Città del Vaticano: Urbaniana University Press, 2009. ISBN 978-88-401-7032-9.

DUKA, Domink. *Úvod do Písma sv. Starého zákona*. 2. vyd. Praha: Editio Sti. Aegidii, 1992.

ELLIGER, Karl et al. eds. תורה נביאים וכתובים *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 5. vyd. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 9783438052193.

ELLIS, Edward Earle. *L'Antico Testamento nel primo cristianesimo: canone e interpretazione alla luce della ricerca moderna*. Brescia: Paideia Editrice, 1999. Studi biblici 122. ISBN 9788839405753.

GRAMATICA, Aloisius. ed. *Bibliorum Sacrorum iuxta Vulgatam Clementinam. Breviario perpetuo et concordantiis aucta adnotatis etiam locis qui in monumentis fidei sollemnioribus et in liturgia Romana usurpari consueverunt*. Nova editio. vyd. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1959.

HARL, Marguerite, DORIVAL, Gilles, MUNNICH, Oliver. eds. *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien. Initiations au christianisme*. Paris: Cerf, 1988.

HERIBAN, Jozef. *Bibliografická príručka pre štúdium Svätého písma*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1986.

HERIBAN, Jozef. *Príručný lexikón biblických vied*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1992. Biblica 4.

HŘEBÍK, Josef. Stručný přehled historie vzniku konstituce Dei verbum. In: BROŽ, Jaroslav, MIKULCOVÁ, Mlada. eds. *Sborník Katolické teologické fakulty. Svazek IX. Z konference k 40. výročí Dei verbum konané 15. 11. 2005 na KTF UK v Praze*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 27 – 36.

JANČOVIČ, Jozef. Šesťdesiat pútavých rokov s Kumránskymi zvitkami. In: ŠTRBA, Blažej. ed. *Studia Biblica Slovaca 2007*. Svit: KBD, 2008, s. 54 – 74.

JÁN PAVOL II., PAVOL VI. eds. Praenotanda. In: JÁN PAVOL II., PAVOL VI. eds. *Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum editio. Sacros. Oecum. Concilii Vaticani II ratione habita iussu Pauli PP. VI recognita auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgata*. Editio typica altera. vyd. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1986, s. XV – XVIII.

KALÁTA, Dominik. *Hermeneutika*. Bratislava: Teologický inštitút sv. Alojza Spoločnosti Ježišovej na Slovensku, Trnavská univerzita, 1996.

KALÁTA, Dominik. *Hermeneutika*. Bratislava: TF TU, 2003.

KOŠTIAL, Rudolf. *Biblia u nás*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1989. ISBN 80-85128-04-7.

KOTALÍK, František. *Inspirace Písma Svatého a biblická hermeneutika*. Praha: Česká katolická charita, 1969.

KROVINA, Michal. *Všeobecný úvod do Písma Svätého*. 2. vyd. Bratislava; Trnava: SSV; Cirkevné nakladateľstvo, 1965.

KROVINA, Michal. *Všeobecný úvod do Písma Svätého*. Piate. vyd. Bratislava; Trnava: SSV; Cirkevné nakladateľstvo, 1981.

LINET, Pavol. *Tradícia a Zjavenie Význam Tradície v dejinách odovzdávania Božieho zjavenia*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 2005. *Studia Theologica Nitriensia*.

MACKERLE, Adam. *Všeobecný úvod do Písma svätého* [online]. 2010. skriptá. Dostupné na internete: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/2752e60164579794>

MAIER, Johann. *Il giudaismo del secondo tempio: storia e religione*. Brescia: Paideia Editrice, 1991. *Biblioteca di cultura religiosa* 59. ISBN 9788839404657.

MARTINI, Carlo Maria. Parola di Dio e parola umana. Il problema dell'ispirazione e della verità biblica in prospettiva pastorale. In: ZEVINI, Giorgio. ed. *Incontro con la Bibbia : Leggere, pregare, annunciare*. 1. vyd. Roma: LAS, 1978. *Studi di teologia pastorale* 3, s. 41 – 53.

NESTLE, Eberhard et al. eds. *Novum Testamentum Graece*. 28. rev. vyd. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. ISBN 9783438051608.

PONTIFICIA COMMISSIO BIBLICA. *Ispirazione e verità della Sacra Scrittura. La parola che viene da Dio e parla di Dio per salvare il mondo*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2014. Documenti vaticani. ISBN 978-88-209-9341-2.

RAHLFS, Alfred. ed. *Septuaginta : id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes = Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Εβδομήκοντα (Ο')*. 9. vyd. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1984.

RATZINGER, Joseph. *Ježiš Nazaretský. I diel: Od krstu v Jordáne po premenenie*. 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2007. ISBN 978-80-7141-579-4.

RINDOŠ, Jaroslav. Starý zákon (DV 14-16). In: TYROL, Anton. ed. *Dei Verbum. Komentár k dogmatickej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu*. Ružomberok: Katolícka Univerzita v Ružomberku, 2003. Humanitné štúdie 3, s. 82 – 93. ISBN 80-89039-22-7.

SANDBERG, A.C. The Septuagint: The Bible of Hellenistic Judaism. In: MCDONALD, Lee Martin, SANDERS, James A. eds. *The Canon Debate*. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 2002 ISBN 9781565635173.

SLIVKA, Daniel. Biblická hermeneutika. In: *Studia Biblica Slovaca*. 2009, roč. 1, s. 4 – 20.

SLIVKA, Daniel. *Hermeneutický zmysel posvätných spisov kresťanstva*. 1. vyd. Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010. ISBN 9788055501895.

SOUŠEK, Zdeněk. ed. *Knihy tajemství a moudrosti. II. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-244-6.

STUCKENBRUCK, Loren T. Apocrypha and Pseudoepigrapha. In: COLLINS, John Joseph, HARLOW, Daniel C. eds. *The Eerdmans Dictionary of Early Judaism*. Grand Rapids, MI – Cambridge, UK: William B. Eerdmans, 2010, s. 143 – 162. ISBN 9780802825490.

ŠESTÁK, Cyril. 39. list sv. Atanáza Alexandrijského. In: *Teologický časopis*. 2011, roč. 9, č. 1, s. 5 – 18. ISSN 1336-3395.

ŠTRBA, Blažej. Charakteristika starozákonného kňazstva. Niektoré aspekty, dôležité pre novozákonného presbytera. In: REPKO, Jozef, ŠTRBA, Blažej, ET AL. eds. *Kňaz včera a dnes. Biblicko-teologické prednášky*. Badín: KSF, 2010. Studia Xaveriana 3, s. 18 – 30. ISBN 978-80-88937-42-5.

ŠTRBA, Blažej. Kňaz podľa radu Melchizedechovho. In: REPKO, Jozef, ŠTRBA, Blažej, ET AL. eds. *Kňaz včera a dnes. Biblicko-teologické prednášky*. Badín: KSF, 2010. Studia Xaveriana 3, s. 103 – 117. ISBN 978-80-88937-42-5.

ŠTRBA, Blažej. „Nečistý nemá dedičstvo“ (Ef 5,5). Komparácia pojmov nečistota a dedičstvo v Corpus Paulinum s ich starozákonným použitím. In: KARDIS, Mária, SLIVKA, Daniel. eds. *Pavlova rétorika na pozadí Starého zákona. Zborník prednášok z medzinárodnej vedeckej konferencie 5. - 6. mája 2009*. Prešov: Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2009, s. 73 – 90. ISBN 978-80-555-0034-8.

TOV, Emanuel. *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. Minneapolis, MN: Augsburg Fortress, 2001. ISBN 9789023237150.

TOV, Emanuel. *The text-critical use of the Septuagint in biblical research*. Jerusalem: Simor, 1981. Jerusalem Biblical Studies 8. ISBN 9789652420039.

TYROL, Anton. *Všeobecný úvod do biblického štúdia*. Svit: KBD, 2000. ISBN 80-968345-3-3.

VLKOVÁ, Gabriela Ivana. *Slovo Boží a slovo lidské. Všeobecný úvod do Písma svatého*. 2. vyd. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta, 2007.

VRAGAŠ, Štefan, A KOL. eds. *Teologický a náboženský slovník. II. diel. L – Ž*. Trnava: SSV, 2008. ISBN 9788071627340.

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. Trnava: SSV, 2008. ISBN 978-80-7162-738-8.

Dokumenty II. vatikánskeho koncilu. Praha: České katolické nakladatelství, 1995.

Studijní texty ke Starému zákonu pro posluchače dálkového teologického studia, sešit I.. Olomouc: [s.n.], 1990.

OBSAH

ÚVOD.....	1
A. ÚVOD DO ŠPECIFICKEJ VEDNEJ DISCIPLÍNY	1
1. <i>Charakteristika predmetu</i>	1
a) Povaha predmetu.....	1
b) Obsah predmetu.....	1
c) Kontext predmetu.....	1
d) Náčrt histórie predmetu.....	1
2. <i>Biblia ako Písmo Sväté</i>	4
3. <i>Sväté písma vo svete náboženstiev</i>	5
B. SVÄTÉ PÍSMO AKO BOŽIA REČ	8
1. <i>Zjavenie chápané podľa katolíckej náuky (DV 2-6)</i>	8
a) Historický prierez návrhmi konštitúcie	8
b) Úvod (DV 1).....	9
c) Povaha a predmet Božieho zjavenia (DV 2)	10
d) Príprava evanjeliového zjavenia (DV 3)	11
e) Kristus - zavŕšiteľ Zjavenia (DV 4)	12
f) Zjavenie sa prijíma vierou (DV 5).....	13
g) Zjavená pravda (DV 6).....	13
2. <i>Podávanie (tradovanie) Božieho zjavenia (DV 7-10)</i>	14
a) Apoštoli a ich nasledovníci (DV 7).....	14
b) Posvätná tradícia (DV 8).....	15
c) Vzájomný vzťah Tradície a Písma (DV 9)	16
d) Vzťah Tradície a Písma k Magistrériu Cirkvi (Dv 10).....	17
3. <i>Inšpirácia podľa DV 11-13</i>	18
a) Historické etapy chápania inšpirácie.....	18
b) Systematický náhľad na inšpiráciu podľa DV	27
4. <i>Kánon kníh SP podľa Magistéria Katolíckej cirkvi</i>	36
a) Historický náhľad	36
b) Systematický náhľad.....	44
c) SZ a deuterokánonické knihy a dodatky (DV 14-16).....	48
d) Apokryfy	49
C. SVÄTÉ PÍSMO AKO ĽUDSKÉ PÍSMO.....	57
1. <i>Text Svätého písma</i>	57
a) Niektoré dané fakty	57
b) Kompozícia a tradovanie textu.....	58
c) Textová kritika	63
2. <i>Starobylé preklady</i>	65
a) Židovské preklady	65
b) Kresťanská Biblia	65
3. <i>Najhlavnejšie slovenské preklady SP</i>	66
a) Starosloviensky preklad	66
b) Slovenské preklady.....	66
4. <i>Klasická biblická hermeneutika e jej terminológia</i>	71
a) Hermeneutika a jej delenie.....	71
b) Noematika - Náuka o zmysloch textu Svätého písma	71
c) Heuristika - náuka o <i>definovaní</i> správneho zmyslu Písma.....	72
d) Proforistika	73
e) Hermeneutické dejinné okruhy.....	73
5. <i>Dokument IBC a jeho obsahové charakteristiky</i>	75
a) Dôležité dokumenty o štúdiu a výklade Písma pred IBC.....	75
b) Pozadie vzniku dokumentu.....	75
c) Obsahová stránka dokumentu	76
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	77
.....	77
OBSAH.....	81

ISBN 978-80-971879-6-5

9 788097 187965 >